

**UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI
FACULTATEA DE STUDII EUROPENE
ȘCOALA DOCTORALĂ „PARADIGMA EUROPEANĂ”**

Teză de doctorat

Conducător științific:

Acad. prof. univ. dr. Basarab NICOLESCU

Doctorand:

Marius Cristian ENE

Cluj-Napoca

2011

**UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI
FACULTATEA DE STUDII EUROPENE
ȘCOALA DOCTORALĂ „PARADIGMA EUROPEANĂ”**

René Daumal (1908-1944) de la poezie la metafizică experimentală

Componența comisiei de doctorat.

Președinte: prof. univ. dr. **Ladislau GYEMANT**, Decan, Facultatea de Studii Europene, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj Napoca

Conducător științific: acad. prof. univ. dr. **Basarab NICOLESCU**, Facultatea de Studii Europene, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj Napoca

Referenți: prof. univ. dr. **Ion POP**, Facultatea de Litere, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca

prof. univ. dr. **Simona MODREANU**, Facultatea de Litere, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași

conf. univ. dr. **Pompiliu CRĂCIUNESCU**, Facultatea de Litere, Istorie și Teologie, Universitatea de Vest din Timișoara

**Cluj-Napoca
2010**

MULȚUMIRI

La finalul acestui demers care a durat mai bine de trei ani, și înainte de a prezenta rezultatele la care am ajuns până în acest moment, țin să îmi exprim mulțumirile față de toți cei care au fost alături de mine, pe parcursul acestei perioade.

Gândul meu se îndreaptă, în primul rând, spre domnul profesor Basarab Nicolescu. Colaborarea noastră la apariția în limba română a primului volum semnat de Rene Daumal – ediția *Muntelui analog* apărută în 2009 la Editura Niculescu – a reprezentat, pentru mine, un prim semnal al faptului că am întâlnit un adevărat *ghid*. Și acesta a fost rolul asumat de domnia sa pe parcursul întregului demers de cercetare – rol care depășește cu mult atribuțiile unui conducător al unei teze de doctorat. Unele dintre contribuțiile domniei-sale aparțin unui nivel care transcende cuvintele, dar există și aspecte concrete, pentru care doresc să îmi exprim gratitudinea pe această cale.

În primul rând, domnul profesor mi-a pus la dispoziție biblioteca sa – rod al unui interes de decenii pentru opera lui Rene Daumal. Șansa de a avea acces nu numai la o bibliografie aproape completă, ci și la documente referitoare la activitatea autorului studiat este unică, iar această teză de doctorat reprezintă numai primul fruct care apare, ca rezultat al acestui contact. Apoi, îndrumările făcute cu răbdare – necesare atunci când este vorba de cercetarea unei personalități care a abordat atât de multe domenii și a produs atât de multe controverse, atât printre contemporani, cât și printre criticii care au studiat mai târziu opera sa – au reprezentat, nu de puține ori, un adevărat fir al Ariadnei.

Țin să îmi exprim aprecierile față de doamna Anne Nicolescu, care mi-a oferit ocazia de a gusta „savoarea“ orașului în care Rene Daumal și-a petrecut cei mai fructuoși ani de activitate.

Îmi exprim, de asemenea, mulțumirile față de președintele comisiei, domnul prof. univ. dr. Ladislau Gyemant, precum și referenților oficiali: prof. univ. dr. Ion Pop, prof. univ. dr. Simona Modranu, conf. univ. dr. Pompiliu Crăciunescu. Interesul pe care l-au arătat în mod constant operei lui Rene Daumal și încercărilor mele de a sublinia originalitatea și punctele sale esențiale au reprezentat, în permanență, un sprijin în ducerea mai departe a acestui demers.

Îi mulțumesc Gabrielei Nica, persoana care mi-a fost cel mai aproape, din toate punctele de vedere, pe întreaga durată a cercetării, care a împărtășit și a sprijinit interesul meu pentru opera lui Rene Daumal, inclusiv prin traduceri efectuate. Așa cum a reprezentat un ajutor prețios în munca de traducere a *Muntelui Analog*, a contribuit la prezenta teză prin sprijinul acordat în momentele dificile, prin sugestii și prin faptul că a acceptat să fie un prim critic al ideilor apărute pe parcursul cercetării.

Colegii mei doctoranzi – care au parcurs un drum similar – au reprezentat, de multe ori, un sprijin de nădejde în ducerea la bun sfârșit a acestui demers. Îi menționez în mod special pe Petrișor Militaru (împreună cu care am descoperit opera lui Rene Daumal și a cărui teză de doctorat, dedicată raporturilor dintre suprarealism și știința modernă, mi-a facilitat înțelegerea unor aspecte ale perioadei studiate), pe Cantemir Mambet (care a avut, de asemenea, un rol fundamental în începutul acestui demers), pe Dana Oltean (care mi-a fost de mare ajutor în chestiunile de ordin administrativ) și pe Lucia Mureșan (cu care am avut discuții deosebit de constructive).

În final, gândurile mele se îndreaptă spre toți cei apropiați și îndeosebi spre părinții mei, care m-au sprijinit, cu răbdare și înțelegere, pe tot parcursul lucrului. Sper ca gândurile mele bune să le aducă tuturor ceea ce merită.

CUPRINS

MULȚUMIRI	p. 3
CUPRINS.....	p. 5
INTRODUCERE.....	p.9
I: RENE DAUMAL – PREZENTARE BIO-BIBLIOGRAFICĂ ȘI REPERE CRITICE.....	p.25
II AVANTAJELE UNEI CERCETĂRI A ACTIVITĂȚII LUI RENE DAUMAL CU AJUTORUL METODOLOGIEI TRANSDISCIPLINARE	
II 1) Metodologia transdisciplinară.....	p.40
II 2) Avantajele unei cercetării a activității lui René Daumal cu ajutorul metodologiei transdisciplinare.....	p.48
III RENE DAUMAL ȘI EXPERIENȚELE DETERMINANTE ALE TINEREȚII	
III 1) „Frații simpliști“, amintirea determinantă și descoperirea unui alt nivel de realitate	p.57

III 2) Lecturi determinante: poeții vizionari, metafizica experimentală și filosofia negației	p.63
III 3) Lecturi determinante: misticismul și esoterismul.....	p.69
III 4) Concluzii.....	p.74
III 5) Contribuții personale.....	p.76

IV RENE DAUMAL ȘI AVANGARDA LITERARĂ A SECOLULUI AL XX-LEA

IV 1) Marele Joc și mișcarea suprarealistă.....	p.74
IV 2) Scrisoarea deschisă către André Breton: istoria literară și istoria cataclismelor	p.85
IV 3) René Daumal, suprarealist?	p.90
IV 4) Concluzii.....	p.94
IV 5) Contribuții personale.....	p.96

V RENE DAUMAL ȘI TRADIȚIA HINDUSĂ

V 1) Omul hindus și omul occidental: concepția despre viață, cunoaștere și poezie;	p.97
V 2) Puterile cuvântului în poetica hindusă: analogia om-poezie.....	p.108
V 3) Le Contre-Ciel, maya și starea de bardo.....	p.117
V 4) Universul oniric daumalian – paralele cu gândirea hindusă	p.127
V 5) Concluzii.....	p.134
V 6) Contribuții personale	p.136

VI RENÉ DAUMAL ȘI A PATRA CALE

VI 1) Alexandre de Salzmann și „poarta strâmtă“.....	p.137
--	-------

VI 2) René Daumal și grupurile de <i>A patra Cale</i>	p.144
VI 3) Mărturii epistolare despre <i>A patra Cale</i>	p.153
VI 4) <i>Muntele analog</i> , transpunere poetică a unei experiențe spirituale ...	p.160
VI 5) Concluzii.....	p.166
VI 6) Contribuții personale.....	p.168

VII SINTEZA: POEZIE ALBĂ ȘI METAFIZICĂ EXPERIMENTALĂ

VII 1) Definitivarea concepției despre poezie albă și poezie neagră.....	p.169
VII 2) Evoluția concepției de metafizică experimentală: lucrul cu sine în poezie	p.174
VII 3) Originalitatea creației lui René Daumal.....	p.180
VII 4) Concluzii.....	p.189
VII 5) Contribuții personale.....	p.191

VIII CONCLUZII GENERALE

VIII 1) Concluzii.....	p.192
VIII 2) Direcții de studiu	p.197

IX BIBLIOGRAFIE

IX 1) BIBLIOGRAFIE PRINCIPALĂ

A) Opera lui René Daumal.....	p.200
B) Documente privitoare la activitatea lui René Daumal.....	p.203
C) Studii despre viața și activitatea lui René Daumal.....	p.204
D) Studii transdisciplinare.....	p.207

IX 2) BIBLIOGRAFIE SECUNDARĂ

A) Studii despre suprealism și mișcarea de avangardă.....p.209

B) Studii despre spiritualitatea hindusă.....p.211

C) Studii despre A patra cale.....p.212

IX 3) CONTRIBUȚII PERSONALEp.213

REZUMAT – ÎN LIMBA ROMÂNĂ

REZUMAT – ÎN LIMBA FRANCEZĂ

REZUMAT – ÎN LIMBA ENGLEZĂ

ANEXE

INTRODUCERE

Cercetarea vieții și operei poetului, prozatorului și filosofului francez René Daumal (1908 – 1944) dintr-o perspectivă transdisciplinară permite oferirea unei noi înțelegeri a unei creații și a unei existențe frământate, care a dat naștere la numeroase întrebări.

Considerat de unii poet de avangardă cu destinul frânt prematur din cauza unor experiențe autodistructive din tinerețe, de alții discipolul perfect, care a găsit împlinirea totală pe o cale spirituală pentru mulți controversată, iar de alții un remarcabil specialist în limba și literatura sanscrită, influențat decisiv și în traiectoria sa spirituală de vechea Indie, René Daumal a fost, în realitate, o personalitate prea complexă pentru a putea fi redus la una singură – oricare – dintre aceste caracterizări.

Daumal nu a publicat antum decât două volume: volumul de versuri „*Le Contre-Ciel*”¹ și romanul „*La Grande Beuverie*”². Romanul „Muntele analog”, precum și numeroase eseuri, lucrarea sa despre teatrul hindus și un volum important de corespondență nu au văzut lumina tiparului decât la mai multe decenii după moartea autorului.

Această insuficientă cunoaștere a operei sale explică și etichetele reduționiste care i-au fost aplicate de către majoritatea criticilor și istoricilor literari.

Pe parcursul cercetării noastre, am descoperit existența a trei tendințe fundamentale în critica operei lui René Daumal, fiecare dintre aceste trei tendințe insistând asupra unui singur aspect fundamental al operei și vieții sale:

- O primă tendință este aceea de a studia opera sa numai din punctul de vedere al relațiilor sale cu avangarda literară în general și cu mișcarea suprarrealistă în special. Această parte a criticii insistă îndeosebi asupra

¹ René Daumal, *Le Contre-Ciel suivi de Les dernieres paroles du poete, Preface de Claudio Rugafiori*, Gallimard, 1970.

² René Daumal, *La Grande Beuverie*, nouvelle edition etablie par Claudio Rugafiori, Gallimard, 1980.

raporturilor dintre revista „Marele Joc“ și mișcarea suprarealistă și consideră că activitatea creatoare a lui René Daumal, productivă din punct de vedere literar, se oprește la începutul anilor '30, când are loc ruptura cu suprarealiștii, când grupul Marelui Joc se destramă, iar revista își încetează apariția, când, în sfârșit, Daumal urmează o traiectorie spirituală controversată și greu de înțeles pentru mulți.

- O a doua tendință constă în exacerbarea influenței pe care studiul limbii și al literaturii sanscrite, precum și al religiei vechilor indieni, l-a avut asupra destinului și asupra operei lui René Daumal. Este direcția de cercetare care a lansat, de pildă, sintagma „René Daumal, poet sanscrit“ și care pune accentul asupra gramaticii sanscrite redactate de poet pentru uz personal, asupra tratatului său despre teatrul sanscrit, asupra influenței exercitate de teoria literară sanscrită în opera sa. De asemenea, această tendință insistă și asupra rolului jucat de religia sanscrită în evoluția spirituală a lui Daumal, negând sau diminuând mult rolul celorlalte influențe.
- O a treia tendință tinde să îl considere pe René Daumal exclusiv drept un discipol al maestrului spiritual Georges Ivanovitch Gurdjieff, iar opera sa drept cea mai reușită exprimare artistică a concepțiilor specifice școlii spirituale întemeiate de Gurdjieff: *A patra cale*. Reprezentantii acestei tendințe insistă asupra creațiilor literare din ultima parte a vieții și în special asupra „Muntelui analog“, considerat o transpunere poetică a experienței spirituale de pe A Patra Cale.

Unul din scopurile fundamentale ale lucrării noastre este de a indica meritele, dar și lipsurile fiecăreia dintre aceste direcții de cercetare, care nu țin cont de una dintre afirmațiile prin care René Daumal explică deschis atitudinea sa față de aderarea la un grup, o filozofie, o direcție spirituală: Atunci când vorbește, în eseu intitulat „*Hegel, le*

pseudo-matérialisme et E. Meyerson “ despre modul în care filosoful francez de origine poloneză a preluat ideile și filosofia lui Hegel, dar și despre André Metz despre cauzalismul lui Meyerson, Daumal nu își poate reprimă dezgustul față de cel care „nu s-a bătut niciodată cu o idee“:

*„L’oeuvre de M. Meyerson serait sans danger s’il ne suscitait des disciples. Ainsi M. André Metz («Une nouvelle philosophie des sciences : le Causalisme de M. André Meyerson», publié chez Alcan). Il est écoeurant de voir un homme adopter en bloc une doctrine ou il peut se reposer pour le reste de ses jours ; un homme qui n’a pas créé ou au moins recréé cette doctrine, car je crois bien que M. : André Metz, qui parle de la philosophie hegelienne, n’a jamais été brûlé par son feu, n’a jamais été torturé jusque dans sa chair par la dialectique. Il ne s’est jamais battu avec une idée, certes, comme jadis Jacob luttait contre l’ange, au temps où l’esprit se dressait devant l’homme au flanc d’une colline et menaçait de le dévorer: Il lui est donc bien loisible de se ranger à l’ombre d’un penseur, et de condamner avec mépris les vrais chercheurs; d’achever la pensée de son maître là où celui-ci n’avait peut-être pas osé le faire“.*³

În trei dintre capitolele lucrării, vom aborda fiecare dintre cele direcții menționate mai sus, indicând motivele pentru care René Daumal este un reprezentant al avangardei literare, un poet puternic influențat de literatura sanscrită și, în același timp, un

³ „Opera lui Meyerson ar fi lipsită de orice pericol dacă nu ar produce discipoli; Astfel este Dl. Andre Metz (O nouă filosofie a științelor: cauzalismul domnului Emile Meyerson, publicată la Alcan). Este dezgustător să vezi că un om adoptă în bloc o doctrină pe care se poate apoi odihni pentru tot restul zilelor sale, un om care nu a creat sau, cel puțin, nu a recreat această doctrină, pentru că sunt convins că Dl Andre Metz, care vorbește despre filosofia hegeliană, nu a fost ars niciodată de focul său, nu a fost niciodată torturat până la carne de către dialectică; cu siguranță, el nu s-a bătut niciodată cu o idee, așa cum Iacov s-a luptat odinioară cu îngerul, pe vremea când Spiritul se înălța în fața omului pe coasta unui deal și amenința să îl devoreze. Îi vine deci destul de ușor să se așeze în umbra unui gânditor și să îi condamne cu dispreț pe adevărații căutători, să completeze gândirea maestrului său într-un punct în care acesta nu îndrăznește poate să o facă“ \$n *Le Grand Jeu, L’Herne, L’écriture des vivants, Série dirigée et établie par Pierre Bernard, 1968, Paris, p. 216.*

reprezentant al mișcării spirituale cunoscută sub numele de A Patra Cale, fără a putea fi însă redus la niciuna dintre aceste ipostaze.

Tocmai de aceea, aceste trei capitole vor fi precedate de o analiză, într-un capitol separat, a primelor influențe care s-au exercitat asupra lui René Daumal, chiar în perioada formării sale ca individ și ca poet, și vor fi urmate de un capitol în care accentul va fi pus pe sublinierea elementelor originale din opera lui René Daumal, sintezei pe care le a realizat-o „trecând prin sine“, transformând fiecare dintre influențele și înrâuririle primite de-a lungul timpului.

În primul capitol al acestui studiu – capitol intitulat „*René Daumal – prezentare bio-bibliografică și referințe critice*“ vom schița însă principalele momente ale vieții și activității lui René Daumal.

Necesitatea acestui capitol se datorează faptului că opera lui René Daumal este încă insuficient cunoscută în spațiul românesc, cititorul de limbă română având la dispoziție, până acum, un singur volum din opera lui René Daumal. Este vorba de traducerea în română a romanului care, deși a rămas neterminat, este considerat capodopera sa – *Muntele Analog* – traducere apărută în 2009 la Editura Niculescu⁴.

Această liniște așternută în jurul operei lui René Daumal nu este o caracteristică a culturii române, ci ea se datorează unei insuficiente cunoașteri a acestei opere chiar în patria de origine a autorului.

În al doilea capitol al lucrării, vom indica motivele pentru care, în concepția noastră, o analiză din perspectivă transdisciplinară a operei, dar și a evoluției spirituale a lui René Daumal permite o înțelegere cât mai apropiată de realitate a acestei personalități extrem de complexe, de controversate și care nu s-a bucurat de întreaga atenție pe care ar fi meritat-o.

Vom începe prin a indica modul în care transdisciplinaritatea se diferențiază radical de disciplinaritate, de pluridisciplinaritate și de interdisciplinaritate⁵. Față de cercetarea disciplinară, care se referă cel mult la unul și același nivel de realitate – atunci

⁴ René Daumal, *Muntele Analog*, prefață de Basarab Nicolescu, traducere de Marius Cristian Ene, Editura Niculescu, București, 2009.

⁵ Basarab Nicolescu, *Transdisciplinaritatea. Manifest*, traducere din limba franceză de Horia Mihail Vasilescu, Editura Junimea, Iași, 2007.

când nu se referă doar la fragmente ale acestuia – transdisciplinaritatea se preocupă de dinamica provocată de acțiunea simultană a mai multor niveluri de realitate.

Transdisciplinaritatea, privind ceea ce se află în același timp și între discipline și înăuntrul diverselor discipline și dincolo de orice disciplină, are ca finalitate înțelegerea lumii prezente, iar unul dintre imperativele sale este unitatea cunoașterii.

Apoi, vom explica în ce constă metodologia transdisciplinară și vom schița modelul transdisciplinar al realității, insistând asupra celor trei piloni ai transdisciplinarității: existența unor niveluri multiple de realitate, terțul inclus și complexitatea.

Vom vorbi, apoi, despre principalele caracteristici ale atitudinii transdisciplinare, care are ca trăsături fundamentale rigoarea, deschiderea și toleranța. Rigoarea este, mai întâi de toate, rigoarea limbajului în argumentația bazată pe cunoașterea vie, deopotrivă interioară și exterioară, a transdisciplinarității. Deschiderea comportă acceptarea necunoscutului, neașteptatului și imprevizibilului.

Putem vorbi, în acest context, de trei tipuri de deschidere:

- deschiderea unui nivel de realitate către un alt nivel de realitate;
- deschiderea unui nivel de percepție către un alt nivel de percepție;
- deschiderea către zona de non-rezistență care leagă Subiectul de Obiect.

Toleranța rezultă din constatarea existenței ideilor și adevărilor contrare principiilor fundamentale ale transdisciplinarității.

*Carta Transdisciplinarității*⁶, redată în anexa de la finalul cărții „*Transdisciplinaritatea. Manifest*“, cartă redactată de Lima de Freitas, Edgar Morin și Basarab Nicolescu în 1994, reafirmă avantajele unei atitudini transdisciplinare.

Ne vom îndrepta atenția, în continuare, asupra unui nou tip de umanism propus de transdisciplinaritate: transumanismul. Acesta oferă fiecărei ființe umane capacitatea de maximă dezvoltare culturală și spirituală, prin căutarea a ceea ce există în, printre și dincolo de ființele umane, a ceea ce s-ar putea numi Ființa ființelor. Accentul nu mai cade pe organizarea ideală a umanității, ci pe o structură flexibilă și orientată către întâmpinarea complexității.

⁶ Basarab Nicolescu, *Transdisciplinaritatea. Manifest*, traducere din limba franceză de Horia Mihail Vasilescu, Editura Junimea, Iași, 2007.

Articolul 13 al *Chartei Transdisciplinarității* afirmă, în această privință: „etica transdisciplinară respinge orice atitudine ce refuză dialogul și dezbateră, indiferent de originea acestei atitudini – fie ea de ordin ideologic, scientist, religios, economic, politic, filozofic. Cunoașterea împărtășită ar trebui să ducă la o înțelegere împărtășită, fondată pe respectul absolut al diversităților colective și individuale, unite prin viața comună pe una și aceeași planetă”.

Datorită tuturor acestor caracteristici, considerăm că metodologia transdisciplinară este ideală pentru studiul operei unor personalități de complexitate a lui René Daumal, a căror activitate interesează deopotrivă literatura, filosofia, pedagogia, sau studiul mișcărilor spirituale din prima jumătate a secolului al XX-lea.

Chiar pe acest din urmă plan, spiritual, atitudinea lui René Daumal, care urmează școala spirituală cunoscută sub numele de *A Patra Cale*, care își înțelege destinul în termenii propuși de gândirea hindusă și care, în sfârșit, declară că toate aceste experiențe spirituale l-au făcut să înțeleagă mai bine inclusiv creștinismul, reprezintă o ilustrare perfectă a ceea ce se numește atitudine transdisciplinară.

Transdisciplinaritatea permite studierea tuturor acestor laturi ale activității creatoare a lui René Daumal în întreaga lor complexitate, și fără a ridica bariere între ele, ci într-un spirit deschis, în conformitate cu principiile amintite mai sus.

Capitolul al treilea al acestui studiu – în cadrul căruia începem abordarea propriu-zisă a vieții și operei lui René Daumal – se intitulează „*René Daumal și experiențele determinante ale tinereții*”.

Această perioadă a formării este una cu atât mai importantă cu cât acum putem studia în mod direct personalitatea lui René Daumal în forma sa pură, neinfluențată încă – sau prea puțin influențată – de cele trei elemente care vor avea un rol fundamental în evoluția sa ulterioară, ca om și ca poet: legăturile cu mișcarea suprealistă, studiul poeziei și al filosofiei sanscrite, aderența la calea spirituală cunoscută sub numele de *A patra cale*.

Între 1922 și 1924, în timp ce își făcea studiile secundare la Reims, René Daumal a făcut parte dintr-un fel de „comunitate inițiativă” numită „*Les Simplistes*”, cadru în care a experimentat diferite droguri, precum și dedublarea cataleptică nocturnă. Unii dintre prietenii de acum – și în primul rând Roger Gilbert-Lecomte – vor avea un rol

fundamental și în activitatea literară ulterioară lui René Daumal, mai precis în apariția celor trei numere ale revistei „Le Grand Jeu”⁷.

Textul fundamental pentru înțelegerea primelor preocupări spirituale ale lui René Daumal este eseul intitulat *Le souvenir déterminant*, publicat în 1943, cu numai un an înainte de moartea poetului⁸.

Autorul vorbește aici despre o experiență spirituală avută la vârsta de șaisprezece sau șaptesprezece ani, pe care o consideră fundamentală din cel puțin două perspective.

În primul rând, ea reprezintă o încununare a eforturilor sale de până atunci, care au mers în direcția cercetării naturii morții și a existenței unei lumi inaccesibilă percepției obișnuite.

În al doilea rând, odată ce a putut accede în mod direct la percepția unei alte lumi, superioară celei în care își petrece omul obișnuit cea mai mare parte a existenței, René Daumal a căutat, în permanență, să își asigure un acces permanent la această altă realitate, dar altfel decât prin intermediul unei substanțe chimice care îi pune în pericol viața și dăuna grav și iremediabil sănătății sale.

Înainte de a se referi la această experiență fundamentală în dezvoltarea sa spirituală, autorul face însă o scurtă sinteză a evoluției sale religioase de până atunci, afirmând că atât copilăria cât și adolescența au fost marcate de diferite încercări de cunoaștere a ceea ce scapă percepției obișnuite, încercări relativ haotice, uneori extrem de riscante, dar care au meritul de a-l fi condus spre experiența pe care o numește determinantă.

În 1943, René Daumal descria în felul următor modul în care această experiență determinantă a influențat dezvoltarea sa ulterioară:

„... am început încetul cu încetul să filosofez în legătură cu amintirea acestei experiențe. Și m-aș fi scufundat în propria mea filosofie dacă, la momentul potrivit, în calea mea nu ar fi existat cineva care să îmi spună: „Iată, există o poartă deschisă; strâmtă și greu de străbătut, dar o poartă, care este singura pentru tine”⁹.“

⁷ *Le Grand Jeu. Collection complète*, Editions Jean-Michel Place, Paris, 1977 ;, 1968, Paris ;

⁸ René Daumal, *Les Pouvoirs de la parole, Essais et Notes, II (1933 – 1943)*, Edition établie par Cludio Rugafori, Gallimard, 1981, pp. 112-122.

⁹ *Ibid*, loc.cit.

Această perioadă a tinereții este una a experiențelor determinante nu numai în privința primilor pași către înțelegerea unor alte niveluri de realitate și intuirea posibilității dobândirii unor niveluri superioare de percepție, ci și în ceea ce privește formarea intelectuală a tânărului René Daumal.

După cum el însuși mărturisește în eseul citat mai sus, experiențele pe care le-a avut datorită ingerării unor substanțe halucinogene i-au conferit apoi o sete de lectură, manifestată în mai multe direcții.

În primul rând, René Daumal amintește lecturile sale din cărțile sacre și diferitele lucrări având ca autori mistici europeni, creștini, dar și extrem-orientali. Din lista de lecturi enumerată de autor, putem fixa două mari categorii:

- sfinți și profeți aparținând spațiului iudeo-creștin, precum Ezechiel sau Sfântul Ioan din Pathmos;
- texte sacre aparținând spiritualității sanscrite, printre care Bhagavad-Gita și Lankavatara Sutra.

Aceste două direcții urmate de René Daumal în lecturile sale – dintre care una prefigurează influența majoră pe care mai târziu o va avea asupra sa spiritualitatea indiană – reprezintă un indiciu prețios al deschiderii de care dă dovadă în evoluția sa spirituală. El nu rezumă la un singur spațiu cultural și la o singură tradiție sacră, ci găsește repere și învățături prețioase în două religii total diferite.

Pe plan filosofic, René Daumal vorbește deja despre o metafizică experimentală, întrebând retoric:

„Metafizica experimentală nu a fost oare presimțită de tradiția filosofică a lui Pitagora, de Heraclit, de Platon, de Plotin, de gnostici, de Apollonius din Thyana, de Dionisie Areopagitul, de Giordano Bruno și chiar de Spinoza și chiar de Hegel, pentru care rezultatul dialecticii este conceptul concret?”¹⁰.

De altfel, Hegel va deveni un reper important pentru gândirea lui Daumal din perioada tinereții.

¹⁰ Le Grand Jeu, L’Herne, 1968, p. 234.

Pornind de la aceste lecturi, Daumal propune o nouă grilă de interpretare și o nouă clasificare a doctrinelor filosofice:

În fine, lecturile din domeniul literar fixează primele modele. Nerval va fi un reper de o importanță excepțională, fapt mărturisit, mai târziu, în eseu „Nerval le Nyctalope“, definitoriu pentru prima etapă de creație.

Capitolul următor analizează problema complexă a raporturilor dintre „Marele Joc“ – gruparea și revista în cadrul căreia René Daumal a jucat un rol fundamental – și mișcarea suprarealistă, în contextul activității avangardei artistice europene din perioada interbelică.

Chiar numele grupării întemeiate de Daumal și de colegii săi de liceu – *Frații simpliști* - mărturisea una dintre intențiile fundamentale ale fondatorilor: regăsirea simplității copilăriei și a posibilităților sale de cunoaștere intuitivă și spontană. Mijloacele prin care doreau să obțină acest lucru erau lectura unor texte mistice, dedublarea cataleptică nocturnă și ingerarea de substanțe halucinogene, precum tetraclorura de carbon. Revolta era cuvântul de ordine, iar principiile amintite aveau să își găsească manifestarea și pe plan literar.

Având această experiență comună, tinerii ajunși la Paris în 1925 descoperă cu încântare suprarealismul, care îi atrage prin spiritul său revoluționar și prin importanța acordată trăirilor situate dincolo de limita conștiinței obișnuite.

Cele două grupări nu se unesc însă niciodată, iar inițiativa apariției revistei *Le Grand Jeu* le aparține foștilor Frați simpliști, cărora li se adăugaseră și alte personalități avangardiste.

Revista *Marele Joc*¹¹ a apărut în numai trei numere, între 1928 și 1930, iar al patrulea nu a mai fost publicat, oprindu-se în faza de pregătire. În numărul I, Daumal a publicat primele sale poeme, precum și studiul *Liberte sans espoir*, în numărul II i-a apărut *Mise au point ou Casse-Dogme*, iar în numărul III textul *Nerval le Nyctalope*, reprezentativ pentru această perioadă de căutări.

În *Mise au point ou Casse-Dogme (Punere la punct sau Sparge-dogmă)* – cu un titlu, de asemenea, grăitor pentru intențiile grupării – René Daumal și Roger Gilbert-

¹¹ Michel Random, *Le Grand Jeu*, 2 tomes, Paris, Denoel, 1970 ; vezi și <http://morne.free.fr/celluledessites/Game/point08.htm>; (Site de Grand Jeu)

Lecomte subliniază încă o dată că „Marele Joc este în întregime și sistematic distructiv“. Această distrugere vizează dogmele de orice fel, tipice pentru ultimele trei secole de civilizație occidentală și pentru omul care trăiește în acest tip de societate. Esențial este următorul avertisment: este posibil ca distrugerea dogmelor să îi fie fatală celui care încearcă acest lucru, deoarece este în mod intim legat de ele. Prin urmare, în Marele Joc se pot prinde doar cei care își asumă acest risc.

Această implicare deplină în Marele Joc avea să îi îndepărteze, în curând, de suprarrealiști, cărora le reproșează tocmai superficialitatea, menținerea la suprafața lucrurilor.

Atunci când Andre Breton îi cere lui René Daumal să își precizeze poziția față de suprarrealism, acesta îi răspunde printr-o scrisoare deschisă, inclusă în al treilea număr al revistei *Marele Joc*. Deși nu exclude, pe viitor, posibilitatea unor alianțe punctuale împotriva unor inamici comuni, Daumal spune că acestea nu pot surmonta diferența profundă dintre cele două grupări. El consideră practica suprarrealistă o simplă „știință amuzantă“, care nu are nimic comun cu setea de absolut și cu implicarea totală în creație ce animă Marele Joc.

*Scrisoarea deschisă către Andre Breton*¹², analizată într-o secțiune separată a studiului nostru, oferă cele mai bune lămuriri în privința deosebirilor esențiale dintre gândirea lui Breton și cea a lui Daumal.

Privitor la propria grupare, poetul René Daumal afirmă :

*„Le Grand Jeu est une communauté en quelque sorte initiatique: chacun de ses membres, quoi qu'il fasse, le fait avec la volonté de maintenir l'unité spirituelle du groupe“*¹³.

Prin urmare, nu are rost ca cineva să încerce să îl atragă doar pe unul din grup sau doar pe o parte a membrilor grupului, deoarece ei nu acționează decât în mod solidar și în comun.

¹² *Le Grand Jeu. Collection complète*, Editions Jean-Michel Place, Paris, 1977, pp. 210-216 ;

¹³ („Marele joc este o comunitate în oarecare măsură inițiativă; fiecare dintre membrii săi, orice ar face, o face cu voința de a menține unitatea spirituală a grupării“); *ibidem*, loc. cit.

Scopul identic al membrilor Marelui Joc și al suprarealiștilor - revoluția - este reafirmat cu această ocazie. În secțiunea scrisorii în care insistă asupra asemănărilor, punctelor comune dintre Marele Joc și suprarealism, se afirmă că atât adversarii comuni, precum și credințele comune nu pot fi puse la îndoială.

Ceea ce separă însă cele două grupări este metafizica experimentală, asumată de către membrii Marelui Joc. Spre exemplu, „Gilbert-Lecomte muncеște la o viziune prin epifiză, unde construiește arhitectura focului gândirii mistice și a spiritului de participare. Împreună cu el am făcut expunerea unei metafizici experimentale; iar consecințele cursei noastre către real (pe care îl numiți cu sărăcie, pentru ceea ce presimțiți, supreal) sunt mult mai dramatice și mai concrete decât exercițiile dialectice și pseudo-pythice pe care le faceți“.

Problema raporturilor dintre poezii Marelui Joc și poezii suprarealiști va fi abordată – dintr-o altă perspectivă, artistică și profund ironică – și în romanul „La Grande Beuverie“.

În capitolul al V-lea al prezentului studiu, este analizat contactul lui René Daumal cu tradiția hindusă. Filosofia, literatura, poezia și spiritualitatea Indiei Vedelor l-a influențat pe René Daumal pe cel puțin două planuri: în ceea ce privește evoluția sa spirituală, dar și în ceea ce privește concepția sa despre poezie.

René Daumal a cunoscut în profunzime limba, literatura, religia și filosofia Indiei vedice, fiind în același timp la curent cu toate lucrările apărute în Europa contemporană, referitoare la aceste subiecte.

În 1941, de exemplu, el scria o recenzie la cea mai recentă ediție franceză a cărții de căpătâi a hinduismului, Bhagavat-Gita, care era însoțită de comentariile misticului Sri Aurobindo.

Egal cu sine însuși, René apreciază la această ediție nu frumusețea stilistică sau fidelitatea față de textul original, ci faptul că reușește să îi comunice cititorului sensul profund și sensul practic al acestei capodopere a literaturii sanscrite. În același spirit, recenzia sa nu se îndreaptă asupra aspectelor stilistice ale traducerii și nu prezintă conținutul cărții, ci efectul acesteia asupra propriei ființe:

*„Voi fi scuzat pentru că, în loc să expun conținutul acestei cărți, nu am făcut decât să aștern câteva reflecții pe care lectura sa le-a provocat în mine; pentru mine, și sper că același lucru se va întâmpla și pentru voi, aceste reflecții, ca și legătura pe care o au cu problemele cele mai actuale și cele mai presante, ale vieții cotidiene, sunt dovada valorii operei și a infinitei fecundități a sursei din care provine“.*¹⁴

Primul subcapitol aduce în discuție deosebirile pe care Daumal le constată între civilizația hindusă și civilizația occidentală, între modul în care cele două societăți concep lumea, omul și posibilitățile acestuia de cunoaștere, dar și poezia.

Într-un tabel realizat în acest scop, vom sintetiza diferențele existente între omul hindus și omul contemporan, luând în discuție următoarele aspecte, identificate drept criterii pentru fixarea acestor deosebiri:

- imaginea despre sine;
- modul în care este concepută cunoașterea;
- modul în care este înțeles procesul cunoașterii;
- atitudinea față de cunoaștere;
- definirea cunoașterii experimentale;
- relația dintre cunoaștere și ființă
- problema egalității dintre oameni, în ceea ce privește posibilitățile lor de cunoaștere.

De aici, se ajunge la identificarea unor diferențe similare între poetul hindus și poetul contemporan. Al doilea subcapitol va analiza pe larg concepția lui René Daumal despre poetica hindusă și modul în care aceasta a influențat opera sa literară. Astfel, putem considera că așa-numiții „sofi“ din romanul „La Grande Beuverie“ ilustrează – cu ironia necruțătoare caracteristică acestui roman – trăsăturile condamnate de autor la omul contemporan.

O ilustrare a unor concepte hinduse se regăsește și în celălalt roman al lui René Daumal – Muntele analog. Mai precis, conform uneia dintre interpretările posibile, Oamenii-numai-coajă, care „trăiesc la suprafața lucrurilor“, ilustrează situația sufletelor individuale aflate pe tărâmul iluziei – maya – care nu au acces la adevăr. Tocmai de

¹⁴ Daumal, 1981, pp.271-274;

aceea, obiectul căutării lor spirituale este „trandafirul amar“, care te avertizează atunci când spui o minciună, îți atrage atenția asupra propriilor vorbe, făcându-te conștient. Acest „trandafir amar“ nu poate fi cules decât după ce ai renunțat în totalitate la frică.

Obstacolele scoase în evidență în această parabolă – frica, minciuna, ignoranța - sunt amintite și în cărțile sacre hinduse, și în primul rând în Bhagavad-Gita¹⁵.

Paralele între opera lui René Daumal și concepțiile vechilor hinduși se regăsesc și în textele în care acesta vorbește despre lumea onirică și despre spațiile pe care le vizita în timpul viselor și al dedublărilor cataleptice nocturne.

Aici nu este vorba despre o influență directă a vechilor scrieri hinduse, deoarece Daumal vorbește pe larg despre modul în care își realiza în tinerețe experiențele și, în plus, citează asemănările uluitoare dintre propriile experiențe onirice și cele ale unui autor din spațiul european: Gerard de Nerval.

Însă scrierile aparținând spațiului indian îi oferă explicații amănunțite pentru înțelegerea propriilor stări de percepție, dar și a nivelurilor de realitate pe care se desfășoară experiențele sale onirice.

Astfel, conform scrierilor sacre hinduse, sinele se gândește pe el însuși identic cu sine în trei condiții: veghe, vis și somn profund, cea din urmă corespunzând identității supreme.

Lumea în care se petrec experiențele onirice ale lui René Daumal și ale prietenilor săi – lumea descrisă anterior în opera lui Nerval – corespunde unei stări intermediare, a doua dintre cele trei despre care vorbesc hindușii.

Această stare intermediară de conștiință – și universul care îi corespunde – sunt însă evocate pe larg în *Le Contre-Ciel*¹⁶, singurul volum de poezie al lui René Daumal care a fost publicat în timpul vieții poetului.

Capitolul următor abordează problema raporturilor dintre René Daumal și orientarea spirituală inițiată de Georges Ivanovitch Gurdjieff, cunoscută sub numele de *A Patra Cale*.

¹⁵ Bhagavad-Gita, Traducere din limba sanscrită, notă introductivă, comentarii și note de Sergiu Al. George, Editura Herald, București, 1998;

¹⁶ René Daumal, *Le Contre-Ciel suivi de Les dernières paroles du poète, Preface de Claudio Rugafori*, Gallimard, 1970;

Se poate afirma că, în evoluția spirituală a lui René Daumal, au existat două momente decisive. Primul este „experiența determinantă” amintită anterior, iar al doilea este întâlnirea cu Alexandre de Salzmann, care are loc în 1930 și îl pune în contact cu A patra cale.

Importanța întâlniri cu Alexandre iese în evidență cu atât mai mult dacă ținem cont de faptul că, în 1930 Daumal era *omul ars*, omul care a căutat cu febrilitate și n-a găsit nimic. Textul reprezentativ pentru această perioadă este *Nerval le Nyctalope*, aici mărturisind că nu vedea nicio ieșire din starea pe care o traversa, cu excepția celei aflate sub pecetea „vampirului femele, Moartea, rățăcitoare peste timpuri, înfrigurata Lilith”¹⁷.

În acest moment al vieții sale, Daumal găsește calea în a cărei existență nici măcar nu mai spera.

Dacă „experiența determinantă” este evenimentul care i-a marcat începuturile vieții spirituale, întâlnirea cu Alexandre de Salzmann reprezintă un nou început, o adevărată re-naștere, regăsirea speranței că o evoluție este într-adevăr posibilă, aici și acum, cu integralitatea ființei sale.

Roger Lipsey¹⁸, doctor în Istoria Artei la *Institute of Fine Arts* din cadrul *New York University*, abordează problema controversată a raporturilor dintre René Daumal și învățătura liderului spiritual Georges Ivanovitch Gurdjieff, care a întemeiat, lângă Paris, în perioada interbelică, *Institutul pentru Dezvoltarea Armonioasă a Omului*.¹⁹

Sunt trecute în revistă demersurile criticilor lui Gurdjieff și, implicit, ai relațiilor sale cu Daumal.

Autorul numără nu mai puțin de șapte teorii diferite, care încearcă să discrediteze ideea că învățătura cunoscută sub numele de *A Patra Cale* a exercitat o influență decisivă asupra lui René Daumal. Vom analiza fiecare dintre aceste teorii, trasând apoi și teoriile

¹⁷ René Daumal, *Muntele Analog*, prefață de Basarab Nicolescu, traducere de Marius Cristian Ene, Editura Niculescu, București, 2009, pp. 7-8.

¹⁸ Roger Lipsey, *Monsieur Daumal et Monsieur Gurdjieff în René Daumal ou le perpétuel incandescent*, Etudes, Temoignages, documents inédits, (sous la direction de Basarab Nicolescu și Jean-Philippe de Tonnac), Bois d'Orion, Ile-sur-la Sorgue, Franta, 2008, pp. 153-162.

¹⁹ D. Ouspenski, *Fragments d'un enseignement inconnu*, Editions Stock, 1949; v. și G. I. Gurdjieff, *Recits de Belzebuth a son petit-fils, Critique objectivement impartiale de la vie des hommes, ouvrage traduit du russe par Jeanne de Salzmann avec l'aide de Henri Tracol*, Edition du Rocher, 1996.

contrare, care tind să exagereze importanța exercitată de experiența spirituală de pe A patra cale asupra lui Daumal.

Expresia artistică a acestei experiențe este Muntele analog.

Romanul „Muntele Analog“, la care a lucrat până în momentul morții și care a văzut lumina tiparului postum, este o redare alegorică a experienței spirituale care a însemnat pentru René Daumal „A patra cale“.

Argumentele care sprijină această interpretare sunt multiple, de la identificarea personajului Pere Sogol cu Alexandre de Salzmann până la similaritatea unor principii valabile în lumea *Muntelui Analog* cu idei afirmate de Gurdjieff.

Exemplele pot continua cu eseurile lui Daumal. De exemplu, monstrul fragmentat despre care vorbește Daumal în *La Vie de Basiles*, format din ființe cu aspect semi-uman, incapabile să se coordoneze, amintește de afirmațiile lui Gurdjieff că puțini oameni au o individualitate proprie și că, de fapt, sunt formați din mici „euri“, fără legătură între ele²⁰.

Totodată, scrisorile lui René Daumal către Jeanne de Salzmann, soția lui Alexandre, acoperind o perioadă de aproape un deceniu, dintre care o parte a fost publicată pentru prima dată abia în 2008, reprezintă alte mărturii despre natura acestei relații, care va fi analizată într-un subcapitol separat al lucrării noastre.²¹

Experiența de pe *A Patra Cale* nu exclude, însă, contactul lui René Daumal cu alte orientări spirituale. De fapt, lucrurile stau exact invers: această experiență l-a ajutat pe poet să înțeleagă mai bine și să integreze în propria ființă numeroasele cunoștințe dobândite anterior, datorită contactului cu creștinismul și, mai ales, cu gândirea orientală.

Capitolul următor își propune să analizeze concepția lui René Daumal despre poezie, precum și orientare sa spirituală în perioada de deplină maturitate creatoare.

Din punct de vedere al concepției despre poezie, se remarcă nașterea conceptului de „poezie albă“, aflată în opoziție cu așa-numita „poezie neagră“.

Dacă la începutul volumului *Le Contre-ciel*, René Daumal declara că el nu a putut încă să creeze poeme în sensul deplin al cuvântului – pentru că, odată create, acestea ar fi

²⁰ René Daumal, *Les Pouvoirs de la parole, Essais et Notes, II (1933 – 1943), Edition établie par Cludio Rugafori*, Gallimard, 1981, pp. 33-43 ;

²¹ *René Daumal ou le perpétuel incandescent*, Etudes, Temoignages, documents inédits, (sous la direction de Basarab Nicolescu și Jean-Philippe de Tonnac), Bois d'Orion, Ile-sur-la Sorgue, Franta, 2008, pp. 233-261.

adus atât eliberarea sa, cât și a cititorului, lucru care, așa cum se observă, nu s-a întâmplat – , în 1934 că nici nu o să mai poată vreodată să facă acest lucru.

Totuși, în 1935 reîncepe să scrie poeme în proză, iar treptat își definitivează concepția despre „poezia neagră și poezia albă“. „La fel ca magia, poezia este neagră sau albă, după cum servește subumanul sau supraumanul“ declară el în deschiderea studiului *Poesie noire, poesie blanche*, apărut în 1942²². Ambiția sa constantă a fost să acceadă la poezia albă, pe care Michel Camus o numește, în contextul actual, transpoezie. Este vorba de poezie dincolo de poezie sau de viață ca exercițiu poetic.

La originea acestei concepții despre tipurile de poezie poate sta conceptul de „grade de poezie“, prezent în literatura sanscrită, studiată în profunzime de René Daumal.

Diferența dintre poetul alb și poetul negru constă în faptul că, în timp ce poetul alb încearcă să înțeleagă natura sa de poet pentru a se elibera de ea și a o face să îl servească, poetul negru este, dimpotrivă, folosit de ea și i se supune.

Cu alte cuvinte, diferența esențială este conștiința: în timp ce prin poetul negru „se scrie“ poezie, poetul alb „scrie“ în mod conștient.

Un alt element al originalității concepției lui René Daumal despre poezie este și dezvoltarea ideii de poezie ca hrană. Aici se regăsesc o parte din concepțiile despre om afirmate de *A patra cale*, însă modul în care René Daumal le utilizează pentru a da o nouă definiție a actului poetic este de o originalitate profundă.

În final, tot pentru sublinierea originalității concepției de metafizică experimentală așa cum este ea dezvoltată la René Daumal, vom menționa faptul că poetul oferă inclusiv rețete și tehnici specifice, care – odată aplicate în viață, te pot ajuta să obții trăirile necesare pentru a deveni om – astfel încât, apoi, să dobândești puterea creatoare și să devii poet.

Eseul „Les petites recettes du Grand Jeu“²³ – analizat într-un subcapitol separat – este ilustrativ pentru acest tip de exerciții, specifice pentru „metafizica experimentală“.

În ultimul capitol – cel de „Concluzii“ – vom formula rezultatele acestui demers, de cercetare a vieții și operei lui René Daumal cu instrumentele puse la îndemână de metodologia transdisciplinară.

²² *Ibid.*, pp. 187-216.

²³ *Le Grand Jeu*, L'Herne, pp. 219-221.

I: RENÉ DAUMAL – PREZENTARE BIO-BIBLIOGRAFICĂ ȘI REPERE CRITICE

Așa cum am anticipat în *Introducere*, necesitatea acestui capitol se datorează faptului că opera lui René Daumal este încă insuficient cunoscută în spațiul românesc, cititorul de limbă română având la dispoziție, până acum, un singur volum din opera lui René Daumal. Este vorba de traducerea în română a romanului care, deși a rămas neterminat, este considerat capodopera sa – *Muntele Analog* – traducere apărută în 2009 la Editura Niculescu²⁴.

Din acest considerent vom realiza, în cele ce urmează, o prezentare a principalelor momente din viața lui René Daumal, precum și a creațiilor sale literare – atât a celor apărute în timpul vieții, cât și a celor apărute postum. Vom încheia capitolul indicând modul în care poetul este receptat de critica literară în prezent, la puțin timp după sărbătorirea centenarului său.

René Daumal s-a născut pe 16 martie 1908, la Boulzicourt, în regiunea Ardennes.

La vârsta de numai trei ani, pe 30 iunie 1911, se instalează împreună cu familia la Vireux – Molhain, tot în regiunea Ardennes.

Între 1915 și 1917, își face studiile primare la Sarcelles și Paris.

În octombrie 1918, începe studiile secundare, la

Colegiul Langres, la secția de științe și latină. De la 6 la 11 ani, înainte de război, au loc deplasări frecvente, împreună cu familia. Apoi, în timpul primului război mondial, se află în 1914 în Auvergne, din 1915 în 1917 la Paris, iar din 1917 în 1918 la Langres.

Între 1919 și 1920, René Daumal urmează clasa a V-a la liceul Chanzy din Charleville-Mezieres. Între 1920 și 1921, urmează clasa a IV-a la același liceu. Între 1921 și 1922, este elev în clasa a III-a, la același liceu.

Între martie 1922 și decembrie 1925, domiciliul familiei Daumal este la Reims.

Iată cum caracteriza René Daumal această perioadă:

²⁴ René Daumal, *Muntele Analog, prefață de Basarab Nicolescu, traducere de Marius Cristian Ene*, Editura Niculescu, București, 2009;

„De la 14 la 16 ani. La Reims. Sănătate bună, dar persista tendința de anemie și demineralizare. Simțeam în continuare nevoia exercițiilor fizice (bicicletă, natație), care se combină cu o pasiune de colecționar (entomologie); excursii pe jos²⁵“.

În 1922-1924, urmează clasele a II-a și I la Liceul din Reims. În paralel, în 1923-1924 frecventează clasa de filozofie la același liceu, profesorul său fiind Marcel Deat. Acum creează grupul *Fraților simpliști*, împreună cu colegii săi Roger Vailland, Roger Gilbert-Lecomte și Robert Meyrat.

René Daumal își amintește astfel acești ani:

„De la 15 la 17 ani. La Reims, sfârșiturile de an școlar sunt din ce în ce mai obositoare. Încep să mă îndoiesc, să pun totul sub semnul întrebării. Păstrând în continuare gustul sănătos al naturii, al aerului curat, încep să fac tot felul de experiențe „pentru a vedea“, împreună cu colegii (elevi „străluciți“, ai Liceului, dar puțin deraiați): alcool, tabac, noctambulism etc. Încerc să mă asfixiez (tetraclorură de carbon și benzină) pentru a studia cum dispare conștiința și ce putere am asupra ei.

Mă interesează poezia (mai ales „poetii blestemați“), filosofia (latura sa ocultă) – în timp ce colegii mei, cu o educație religioasă, înclină spre satanism²⁶“.

În 1925, René Daumal își ia bacalaureatul la secția de filosofie.

Între 1925 și 1926, René e intern la Liceul Henri IV din Paris.

În aceeași perioadă, experimentează viziuni extraretiniene împreună cu Roger Vailland, sub îndrumarea lui René Maublanc, care le fusese celor doi prieteni profesor de filosofie la Reims.

Între 1926 și 1927, Daumal este de asemenea elev la Liceul Henri IV, cu statut de demipensiune.

Alain este profesorul său de filosofie.

²⁵ René Daumal, *Dossier* Conçu et dirigé par Pascal Sigoda, Les dossier H, L'Age d'homme, 1993 ;

²⁶ *Ibidem*, p.62 ;

„La 17 ani și jumătate, pentru că nu mai aveam motive să trăiesc, am încercat să mă sinucid; simt brusc legătura mea cu familia și responsabilitatea față de fratele meu mai mic²⁷“.

„De la 17 la 19 ani, pensionar la Liceul Henri IV din Paris. Viață regulată, în afară de câteva escapade, din când în când. Mă comport destul de bine. În timpul vacanțelor, îmi regăsesc totuși colegii și îmi reiau „experiențele“, citind opere mistice, teosofice, ocultiste etc. întâlnesc opiomani, la care mă duc să fumez din când în când, fără să mă intoxice“.

La 30 iunie 1926, tatăl poetului, Leon Daumal este numit percepător la Gonesse, în regiunea Seine et Oise.

La 8 iunie 1927, Daumal trebuie să susțină concursul de admitere la Școala Normală Superioară, dar nu se prezintă., din cauza unui accident grav pe care l-a avut, la cap, în chiar ajunul examenului. Odată ratată această șansă, în vara lui 1927 călătorește în Auvergne împreună cu prietenul și fostul său coleg, Roger Gilbert-Lecomte.

„De la 19 la 20 de ani: student liber la Paris. (Am eșuat la concursul de admitere în Școala Normală Superioară în urma unui mic accident: am căzut în cap în ajunul probelor scrise, făcând gimnastică la aparate. Mi-am pierdut memoria pentru câteva ore).

Locuiesc la părinții mei, care s-au stabilit la periferie, dar lipsesc frecvent de acasă și duc o viață neregulată. Încerc în continuare tot felul de droguri (hașiș) și încep să mă intoxice cu opium. Mă opresc la timp, oripilat de spectacolul intoxicațiilor din jurul meu.²⁸ “

La 4 iunie 1927, René Daumal face cunoștință cu pictorul Joseph Sima, prin intermediul lui Richard Weiner.

Între 17 și 30 august 1927, are loc prima expediție montană care presupune alpinism, la Bourg d'Oisans. (regiunea Isere).

²⁷ Ibidem, loc.cit.

²⁸ Ibidem, p. 63 ;

În octombrie 1927, Daumal își ia licența în filosofie la Sorbona. Scrie „*Mugle*“.

La 3 noiembrie 1927, o întâlnește pentru prima dată pe viitoarea sa soție, Vera Milanova, pe atunci soția poetului Hendrik Kramer.

La sfârșitul lui decembrie 1927, René Daumal face cunoștință cu André Rolland, originar din Renéville.

„Spre 1927, am început să urmez regimuri pentru ficat, pentru costipația cauzată de opiu. Am o angină cu abces în gât și, imediat după, acces la rect. Câteva săptămâni după aceea, abcesul se vindecă, dar sufăr de o fisură anală. Se vindecă, dar îmi lasă condiloame anale, de care nu am putut scăpa decât prin operație. (Cu această ocazie, mi se dau morfină și opium, ajungând să sufăr o cădere pasageră în toxicomanie. Scap de asta definitiv câteva săptămâni mai târziu, dându-mi seama de pericol).

Între timp, activități literare (conduc o mică revistă, scrie poeme).

Crezând că am scăpat de excesele mele din trecut, cad într-un fel de ascetism inconsecvent. Regim vegetarian, fără vin, etc.

Dar viața mea rămâne destul de neregulată, citesc și scriu mult, îmi trec examenele (pe care le abandonasem anii trecuți).²⁹“

Pe 18 iunie 1928, apare numărul 1 din revista *Marele Joc*, editat de René Daumal, Roger Gilbert-Lecomte și Joseph Sima.

La 2 iulie 1928, își obține certificatul în filosofie.

La 11 martie 1929, André Breton face „procesul“ lui Roger Vailland, membru al *Marelui Joc*, la Bar du Chateau.

În primăvara 1929, René Daumal primește influența lui René Guenon.

La 29 iunie 1929, Daumal primește certificatul de morală și filozofie.

„21 de ani (1929): foarte obosit de această viață. Demineralizare. Încep să-mi pierd dinții. Dureri de cap violente și anemie. Ezit între disperare și filosofie“.

²⁹ *Ibidem*, p. 64,

La sfârșitul lui 1929 și începutul lui 1930, are loc întâlnirea cu AlexAndré de Salzman. René Daumal începe să studieze singur sanscrita. André Breton critică *Marele Joc* în *Al Doilea Manifest al suprarealismului*.

René Daumal scrie o scrisoare deschisă lui André Breton, în al treilea număr din *Marele Joc*, care apare în toamna lui 1930. Are loc apoi pregătirea numărului al IV-lea din *Marele Joc*, care va rămâne inedit.

René Daumal începe de asemenea să scrie, în această perioadă, „*Clavicle pentru un mare joc poetic*“.

„22 de ani. 1930: Îl întâlnesc pe domnul A. de Salzman, care îmi dă speranță și un motiv să trăiesc. Văd că acea „cunoaștere ascunsă“ la existența căreia visasem atât exista în lume și mai văd că pot spera ca într-o zi să ajung la ea, dacă voi merita.

Încep să îmi revizuiesc valorile și să îmi pun ordine în viață.

Mă instalez la Paris, cu soția mea, care caută același lucru și mă ajută să îmi reglez într-o oarecare măsură existența.

Îmi termin licența și încep să încerc să îmi câștig viața“

La 14 noiembrie 1930, Vera Milanova se întoarce din Statele Unite ale Americii. În februarie 1931, ea revine în viața lui Daumal.

În octombrie 1931, René Daumal figurează în *Antologia filosofilor contemporani* (Editions du Sagittaire).

La sfârșitul lui iunie 1932, Daumal își termină licența în filosofie (obține un certificat de istorie generală a filosofiei, precum și de filosofie generală și logică).

La 30 noiembrie 1932, are loc așa numita „afacere Aragon“. Se pune problema dacă să semneze sau nu o petiție în favoarea lui Aragon. Asta grăbește despărțirea de grupul *Marelui Joc*.

În decembrie 1932, Daumal se alătură trupei dansatorului hindus Uday Shankar, tatăl lui Ravi Shankar.

„De la 23 la 25 de ani: tot felul de greutăți materiale. Viață destul de neregulată. Fără boli grave. Răceli destul de frecvente. Probleme cu dinții.

Vara lui 1932: o lună în Normandia, pe malul mării. Destul de obosit“.

La 7 decembrie 1932, Daumal călătorește de la Le Havre la New York, pe vaporul Berengaria.

În 1933, cunoaște multe greutăți materiale în timpul șederilor sale la Boston (1 ianuarie), Chicago (31 ianuarie), New York (februarie-martie).

„Iarna lui 1932-1933: În Statele Unite. A trecut în general destul de bine, în afară de o răceală și câteva dureri de cap“.

În primăvara lui 1933, René Daumal se află la Paris. Își îndeplinește stagiul militar într-un regiment de infanterie. Este spitalizat la Vale-de-Grace și la Spitalul Percy (Clamart). La 26 iulie 1933, este liberat.

„Primăvara lui 1933: stagiul militar (Nancy). Pus în serviciul auxiliar din cauza miopiei și întors la Paris. Multe griji: mă plâng de oboseală și de tulburări cardiace (mi-ar plăcea să fiu lăsat la vatră). Sub observație la Spitalul Percy; radiografiat din punct de vedere cardiac: nimic. Insist: mă lasă la vatră din cauza tahicardiei. Lăsare la vatră devenită apoi definitivă.

1933-1934: viață la Paris, în condiții materiale foarte grele³⁰“.

Între 27 ianuarie și 7 februarie 1934, călătorește la Abondance, în Haute Savoie. În iulie 1934, René Daumal și Vera Milanova primesc, la Evian, învățătura lui Gurdjieff, prin intermediul doamnei de Salzmänn.

Între octombrie 1934 și aprilie 1936, se află la Geneva.

La 9 iulie 1935, primește premiul Jacques Doucet pentru volumul de poeme „Le Contre Ciel“.

Între 8 august și 6 septembrie 1935, se află la Ile de Re și Hendaye.

³⁰ Ibidem, p. 65,

„De la 25 la 28 de ani: din 1934 în 1936: la Evian (trei sau patru luni). Apoi, la Geneva.

Viață destul de regulată; hrană supravegheată; iau la cunoștință și urmez (dar cu abateri din când în când) principiile doctorului Carton. Rezultate bune. Mă îngraș. Fără boli. Dar mă simt, mai ales spre vară, extrem de obosit, fără elan. Dau vina pe climatul din Leman.

Vara lui 1935: două luni la malul mării (Ille de Re, apoi Hendaye). După aceea, o scurtă ședere la Paris. Rezultate proaste. Și mai obosit. Stare aparent, dar stare proastă, nervoasă (dorm rău, pofta de mâncare e capricioasă).

Vară-toamnă: întoarcere la Geneva; sunt la fel de obosit și trag concluzia că marea nu mi-a fost de nici un folos³¹.“

Între mai 1936 și martie 1939, trăiește la Sevres, în cadrul unei comunități conduse de către doamna de Salzmänn.

În septembrie 1936, lucrează la Enciclopedia Franceză condusă de Anatole de Monzier.

În august 1937, se află la Vaujany, în Isere.

În aprilie-august 1939, se află la Paris. În aprilie, apare romanul *La Grande Beuverie*. În iulie-august, începe să scrie romanul „Muntele Analog“.

La 1 septembrie 1939, se întoarce la Paris.

„28-31 de ani: 1936-1938; 1936, la Paris.

Câteva luni la Paris: mă simt mult mai bine, mai viu, mai în formă. Apoi ne stabilim la Sevres. Lucru destul de intens. (Trebuie să revin în fiecare zi la Paris și adesea să rămân seara acolo). Dar viață destul de regulată. Multe griji de tot felul, în toate domeniile. Totuși, sănătatea este destul de bună în primul an, până în vara 1937: foarte obosit, slăbit (57 de kilograme).

În afară de un incident (iarna 1936-1937): după o răceală (din cauza unei otite neluată în seamă) nu mai adu cu urechea stângă: timpan perforat. Mi se indică tratamente locale contradictorii, pe care nu le urmez.

³¹ *Ibidem*, loc. cit. ;

August 1937: în Alpi. După câteva zile de cădere (dorm aproape tot timpul), mă simt mai bine decât niciodată. Am grijă cum mă hrănesc, fac plimbări, fac puțin efort intelectual. Rezultate foarte bune: am revenit la greutatea normală (63 de kilograme) și până iarna mă simt foarte bine.

Iarna 1937: trebuie să vin câteva zile la Paris – zile foarte obositoare – răceli destul de frecvente.

Vara 1938 o petrec la Villars d'ARené.

Iarna 1938: răceli foarte frecvente, zile foarte obositoare. Încep să tușesc.

Primăvara 1939. părăsesc Sevres pentru a mă întoarce la Paris. Ne schimbăm frecvent domiciliul. Continui să tușesc mult.

Iunie 1939: radiografiat; cei doi plămâni bolnavi.

Iulie 1939: plecăm la Pelvoux, în Alpi ³²“

Rezumatul făcut de René Daumal se încheie aici, dar pe o altă hârtie s-a găsit o listă a deplasărilor sale din acești ani din urmă.

Reproducem în cele ce urmează însenările de călătorie, așa cum se regăsesc pe acest document scris cu mâna lui René Daumal:

„Pelvoux – vara lui 1939 până în septembrie 1939 – declarația de război.

Brunoy – Boulevard d'Indochine, Paris, Chatenay, decembrie 1939, 9 iunie 1940.

Saint-Christophe-en-Basile, Cahors, 10 iunie, sfârșitul lui iulie.

Gavarnie – august-septembrie 1940.

Marseille – octombrie-decembrie 1940.

Allauch – ianuarie-iunie 1941.

Pelvoux – vara lui 1941.

Allauch – octombrie 1941-februarie 1942.

Passy (Haute-Savoie) – primăvara 1942.

Allauch – mai-iulie 1942.

Pelvoux – vara 1942.

Passy – octombrie 1942-iulie 1943.

³² *Ibidem*, p. 66 ;

Pelvoux – vara 1943.

Paris, 1, Rue Monticelli, octombrie 1943. ³³.

Așadar, în această perioadă René Daumal călătorește aproape în permanență. În octombrie-decembrie 1939, imediat după declanșarea celui de-al doilea război mondial, se află la Brunoy, în regiunea Seine et Oise.

În ianuarie 1940 revine pentru o scurtă perioadă la Paris. Din februarie până în iunie 1940 se află la Chatenay, iar în 18 iunie același an este la Cahorse.

La 5 decembrie 1940 René Daumal se căsătorește cu Vera Milanova.

În februarie 1941, se află împreună cu Lanza del Vasto la Plateau d'Assy.

Pe 13 octombrie 1943, are loc întoarcerea la Paris. Pe 31 octombrie, boala lui René Daumal se agravează.

Pe 21 mai 1944, René Daumal, moare la Paris, 1, Rue Monticelli, Arondismentul 14.

Așadar, putem considera că această viață a fost dedicată în totalitate „efortului de a deveni om“, de a dobândi „puterea creatoare“, pentru ca, în final, să ajungă la stadiul suprem de „poet“.

După cum am putut observa pe parcursul acestei prezentări, poetul a publicat, în timpul vieții sale, numai două volume: volumul de poezie *Le Contre-Ciel*, apărut în 1936 la Jacques Doucet, și romanul *La Grande Beuverie*, publicat în 1938.

Restul creațiilor sale – inclusiv romanul *Muntele Analog*, considerat capodopera sa, deși a rămas neterminat – au apărut postum, după cum urmează:

- *Le Mont Analogue*, în 1952, la Gallimard, cu o prefață de Roland de Renéville și o postfață de Vera Daumal;

- *Tu t'es toujours trompé*, în 1970, la Mercure de France ;

- în același an 1970, la Gallimard, *Bharata, l'origine du théâtre. La Poésie et la Musique en Inde* (volumul a fost reeditat recent, în 2009) ;

- *Essais et Notes, tome 1 : L'Évidence absurde*, colecție de eseuri și note din prima perioadă de creație a lui René Daumal, apărut în 1972, la Gallimard ;

³³ *Ibidem*, p. 67 ;

• *Essais et Notes, tome 2 : Les Pouvoirs de la Parole*, colecție de eseuri și note din a doua perioadă de creație a lui René Daumal (1933-1943), apărut în același an, la aceeași editură ;

• *La Langue sanskrite*, mărturie a preocupărilor poetului legate de limba sanscrită, volum apărut în 1985, la Editura Ganesha;

• volumele de corespondență publicate de Editura Gallimard între 1992 și 1996; acestea acoperă perioada 1915-1928 (primul volum), 1929-1932 (al doilea volum) și 1933-1944 (al treilea volum);

• *Chroniques cinématographiques (1934). (Aujourd'hui)*, o colecție de cronică cinematografice realizate de Daumal în 1934, colecție apărută la editura *Au signe de la licorne* din Clermond-Ferrand .

Efortul de a deveni om, conjugat cu efortul de a dobândi cunoașterea, de a ajunge poet și, în cele din urmă, de a dobândi puterea creatoare, și-au lăsat amprenta asupra vieții și a operei sale, dar și asupra celor care l-au cunoscut, personal sau prin intermediul lecturilor.

La data de 16 martie 2008, aceștia au marcat împlinirea a 100 de ani de la nașterea poetului, prin organizarea Centenarului René Daumal³⁴ – prilej excelent pentru o trecere în revistă a modului în care este perceput René Daumal astăzi, în țara sa natală și nu numai.

Colocviul centenarului, organizat de Basarab Nicolescu și avându-l ca moderator pe Jean Philippe de Tonnac, a pornit de la ideea recunoașterii locului aparte ocupat de Daumal în cadrul literaturii franceze dintre cele două războaie mondiale, propunându-și să lămurească acest loc.

Contribuțiile la colocviu constituie prima parte a lucrării colective René Daumal ou le perpétuel incandescent. *Etudes, témoignages, documents inédits*, coordonată de Basarab Nicolescu și Jean Philippe de Tonnac, apărută la editura *Le Bois D'Orion*, în 2008.

A doua parte a cărții cuprinde mărturii ale prietenilor lui René Daumal, apărute inițial în două numere ale revistei marseilleze *Cahiers du Sud*, iar în a treia parte sunt

³⁴ *René Daumal ou le perpétuel incandescent, Etudes, Témoignages, documents inédits*, (sous la direction de Basarab Nicolescu și Jean-Philippe de Tonnac), Bois d'Orion, Ile-sur-la Sorgue, Franta, 2008 ;

publicate câteva documente inedite, precum scrisorile lui René Daumal către Jean Gustave Tronche, din care reies dificultățile cu care poetul și soția sa se confruntau în anii celui de-al doilea război mondial, sau scrisorile adresate de poet doamnei de Salzmänn, extrem de utile pentru lămurirea unor aspecte privind căutarea spirituală a lui Daumal și relațiile sale cu învățătura maestrului spiritual Georges Ivanovitch Gurdjieff.

Eseistul, editorul și jurnalistul Jean Philippe de Tonnac, care în urmă cu 11 ani publica la Editura Grasset cartea *René Daumal, l'Archange*, ajunge, în *Introducerea* sa, intitulată *Opera Analogă*, la concluzia că interesul pentru opera lui Daumal este extrem de mare pentru oricine dorește să se împace cu sine însuși.

Pe lângă îndemnul de a ne alătura căutării *Muntelui Analog* citind sau recitind romanul omonim, de Tonnac îi trece în revistă pe toți cei care l-au apreciat pe Daumal, unul dintre puținii scriitori care au atras o admirație cvasiunanimă încă din timpul vieții:

„Filosoful Alain îl învață, Gilbert-Lecomte găsește în el un sânge proaspăt pentru a-și prelungi viața, Sima îl pictează, Breton îl vrea pentru sine. Roland de Renéville dezbate cu el. Paulhan îl vede ocupând funcții importante la Gallimard. Simone Weil împărtășește cu el o părticică din profunda sa cunoaștere a limbii sanscrite. Dansatorul Uday Shankar, glorie internațională a dansului indian, îl ia ca un fel de impresar în turneul său american. Vera Milanova se căsătorește cu el. Madame de Salzmänn, elevă a lui George Ivanovitch Gurdjieff, îl consideră unul dintre elevii săi cei mai aproape de trezire. Luc Dietrich învață de la Daumal respectul de sine. Lanza del Vasto îl apreciază și se teme de el. Așadar, un scriitor pe care apropiații săi l-au văzut, au fost lângă el, l-au atins, i-au apreciat inteligența fină, voința de fier, intuițiile, curajul, abnegația, generozitatea³⁵“.

Totuși, dacă aceste aprecieri unanime nu i-au asigurat lui Daumal o poziție proeminentă în peisajul literaturii franceze, asta se datorează faptului că poetul s-a alăturat școlii spirituale cunoscute sub numele de „A Patra Cale“, acțiune receptată ca o trădare de majoritatea intelectualilor francezi, care resping în mod tradițional tot ceea ce nu poate fi explicat cu ajutorul rațiunii.

³⁵ *Ibidem*, p. 142 ;

Zeno Bianu, laureat în 2003 al Premiului Internațional de Poezie Francofonă „Ivan Goll“, autor al antologiei *Poetes du Grand Jeu*, apărută la Gallimard în 2003, mărturisește că cel mai important lucru pe care l-a învățat citindu-l pe Daumal a fost „necesitatea continuă a unei ascensiuni interioare“.

Pe calculatorul său, René Daumal ocupă un loc de cinste în folderul numit „Poezie-Spiritualitate“, unde a adunat tot ceea ce îl fascinează privitor la intersecția dintre aceste două domenii.

Basarab Nicolescu, fizician teoretician la Centre National de la Recherche Scientifique, Universitatea Paris VI, și profesor la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, președinte-fondator al Centrului Internațional de Cercetări și Studii Transdisciplinare, își începe eseuul despre „Marele Joc și transdisciplinaritate“ cu o întrebare fundamentală : cine a fost cu adevărat René Daumal ?

„Cine a fost acest om, René Daumal? Un poet filozof sau un filozof poet? Un patafizician sau adeptul unei doctrine necunoscute? Un romantic mistic sau un mistic romantic? Un Căutător al Adevărului sau un obsedat de Absolut? Un sfânt, un savant, un martir sau un profet? Toate la un loc sau cu totul altceva?”³⁶

Basarab Nicolescu distinge două perioade în viața lui René Daumal : prima perioadă, a experiențelor haotice de genul ingerării de tetraclorură de carbon și eter, sau al practicării dedublării cataleptice nocturne, experiențe care i-au afectat decisiv sănătatea, și a doua perioadă, a „metafizicii experimentale“, perioadă care debutează în 1930, în momentul în care Daumal îl întâlnește pe AlexAndré de Salzmann, pictor și desenator celebru în Germania începutului de secol XX, dar și inventator, în calitate de regizor, al unei noi tehnici de ecleraj, și intră în legătură cu învățătura lui George Ivanovitch Gurdjieff. Aceste două perioade, aparent opuse, sunt unificate de ceea ce autorul numește „terțul ascuns al căutării spirituale”³⁷.

Pierre Bonasse, poet, conferențiar la Sorbonne Nouvelle și consultant în sofrologie, vorbește despre „René Daumal și lucrul cu sine“, arătând ce se întâmplă

³⁶ *Ibidem*, p. 165 ;

³⁷ *Ibidem*, p. 89 ; v. Si René Daumal, *Muntele Analog*, prefață de Basarab Nicolescu, traducere de Marius Cristian Ene, Editura Niculescu, București, 2009, p. 9,

atunci când „capul, inima și corpul își răspund“. Destinul lui Daumal poate fi înțeles ca un act de trezire.

Momentul trezirii este unul dureros, în care îți descoperi propria non existență, faptul că nu ești decât o marionetă ale cărei fire sunt manevrate de diferitele evenimente exterioare, că nu ai niciun control asupra a ceea ce faci, ci îl urmezi în mod mecanic pe cel care strigă cel mai tare, că ceea ce numești viață și stare de veghe nu este decât un somn aproape perpetuu. Suferința cauzată de aceste constatări este, totuși, singura care îți poate permite să începi să te trezești.

Sau, după cum spunea René Daumal în *La Grande Beuverie*: singura posibilitate de a deveni într-o zi un fluture este să vezi mai întâi că ești doar o larvă neputincioasă și să îți recunoști această natură.

Roger Lipsey³⁸, doctor în Istoria Artei la Institute of Fine Arts din cadrul New York University, abordează problema controversată a raporturilor dintre René Daumal și învățătura misticului de origine caucaziană Georges Ivanovitch Gurdjieff, care a întemeiat, lângă Paris, în perioada interbelică, Institutul pentru Dezvoltarea Armonioasă a Omului.

Sunt trecute în revistă demersurile criticilor lui Gurdjieff și, implicit, ai relațiilor sale cu Daumal.

Autorul numără nu mai puțin de șapte teorii diferite, care încearcă să discrediteze ideea că învățătura cunoscută sub numele de A Patra Cale a exercitat o influență decisivă asupra lui René Daumal.

O teorie afirmă că Daumal era atât de disperat în 1930, încât orice direcție spirituală ar fi reprezentat pentru el un colac de salvare, iar în această situație s-a agățat de primul lucru care i-a ieșit în cale.

Alți critici consideră că, în momentul întâlnirii cu AlexAndré de Salzman, René Daumal înțelese întreaga spiritualitate creștină și hindusă, iar noua învățătură nu a reprezentat decât o confirmare a ceea ce știa deja.

Există apoi susținătorii teoriei că René resimțea o nevoie profundă de a se supune, de a renunța la luarea deciziilor, de a întâlni ceva sau pe cineva care să îi țină rolul de tată, iar aceste goluri i-au fost umplute de A Patra Cale.

³⁸ *Le Perpetuel incandescent*, pp. 207-209,

Al patrulea demers consideră această alăturare drept o simplă eroare de tinerețe, contactul cu soții de Salzmänn și cu ceilalți adepți ai lui Gurdjieff având un rol pozitiv în dezvoltarea poetului numai la început.

Un alt demers susține că Daumal s-a apropiat de învățătura lui Gurdjieff în lipsă de altceva, acesta fiind pur și simplu tot ce putea fi găsit acceptabil în Parisul respectivei epoci.

Apoi, este avansată teoria că René și soția sa, Vera, au luat doar ce le-a convenit din învățătura primită.

În final, există și critici care avansează ideea că Daumal a avut, de fapt, foarte puține contacte cu A. Patra Cale, care l-a influențat nesemnificativ.

Apoi, sunt amintite opiniile susținătorilor ideii că întâlnirea lui René Daumal cu Alexandru de Salzmänn și, implicit, cu învățătura lui Gurdjieff, a marcat în mod decisiv destinul său ulterior.

Sunt amintite mai multe episoade în sprijinul acestei teorii, precum cel în care poetul îi ia apărarea Doamnei de Salzmänn în fața lui Gurdjieff, făcându-l pe acesta să îi declare lui Jeanne că, de fapt, el este singurul său elev adevărat.

Kathleen Ferrick Rosenblatt, doctor în literatură comparată la Universitatea din Connecticut, autoarea cărții *René Daumal. The Life and Work of a Mystic Guide*, aprofundează problema relației dintre René Daumal și învățătura lui Gurdjieff, amintind declarația Doamnei de Salzmänn că Daumal a fost, cu excepția lui Gurdjieff, cel mai remarcabil om pe care l-a întâlnit vreodată.

Cercetătoarea americană încearcă să surprindă și modul în care Daumal a fost transformat de această experiență: Efortul de a rămâne prezent poate crea o energie pozitivă. El a putut să scotocească în adâncul propriului corp, pentru a găsi acolo energia enormă și explozivă a fiecărui atom.

Transformarea negativității este cea mai valoroasă lecție a lui Daumal și a lui Gurdjieff; ea este sursa noastră inepuizabilă de energie. Mesajul lor de „a sacrifica suferința” prin mijlocul, după cum spune Gurdjieff, al „eforturilor constante și al suferinței voluntare”, pare foarte modern, în avans față de noi înșine, chiar dacă modul său de a pătrunde lucrurile ni se pare uneori prea auster.

La colocviul organizat cu ocazia Centenarului René Daumal au fost luate în discuție, de asemenea, relațiile autorului *Muntelui analog* cu suprarealiștii, au fost propuse diferite moduri de a citi opera lui Daumal, iar nepoata poetului, Myriam Daumal, vorbește despre „prietenul Daumal“.

Volumul editat de Basarab Nicolescu și de Jean Philippe de Tonnac surprinde, dincolo de diferitele aspecte aduse în discuție de participanții la colocviu, succesul căutării perpetue a lui René Daumal.

Fiind, în primul rând, un căutător spiritual, fapt vizibil în fiecare creație a sa, René Daumal a reușit să trezească și în cititorii săi aceeași sete de nepotolit, despre care vorbește în *La Grande Beuverie*, și aceeași dorință de a porni la drum în căutarea *Muntelui Analog*. Poetul a părăsit această realitate la vârsta de numai 36 de ani, dar a fost urmat imediat de alți căutători, reușind astfel să respecte una din regulile de bază care se aplică în universul greu accesibil al *Muntelui Analog*.

II 1) AVANTAJELE UNEI CERCETĂRI A ACTIVITĂȚII LUI RENE DAUMAL CU AJUTORUL METODOLOGIEI TRANSDISCIPLINARE

II METODOLOGIA TRANSDISCIPLINARĂ

Transdisciplinaritate este un cuvânt apărut la începutul anilor '70 în operele unor cercetători diferiți, precum psihologul elvețian Jean Piaget, filosoful și sociologul francez Edgar Morin sau astrofizicianul austriac Eric Jantsch. După cum arată prefixul „trans-”, transdisciplinaritatea privește ceea ce se află în același timp *între* discipline, *înăuntrul* diferitelor discipline și *dincolo* de orice disciplină. Finalitatea transdisciplinarității este înțelegerea lumii prezente, iar unul dintre imperativele sale este unitatea cunoașterii.

Transdisciplinaritatea a apărut tocmai ca urmare a constatării dificultății tot mai mari de realizare a unui dialog între știință, religie și cultură, între diferitele viziuni asupra lumii și a vieții. Ca urmare a dezvoltării științifice fără precedent din ultimul secol și jumătate, am asistat la o adevărată explozie a disciplinelor științifice.

Dacă în epoca medievală, în jurul anului 1300, existau doar 7 discipline științifice, numite și arte liberale, grupate în trivium (gramatică, logică și retorică), și quadrivium (aritmetică, geometrie, muzică și astronomie), în 1950 numărul disciplinelor studiate în universitățile americane, de exemplu, ajunsese la 54. În anul 1975, numărul lor se ridica deja la 1845, pentru ca în anul 2006 să fie deja inventariate nu mai puțin de 8000 de discipline științifice diferite.

La această diversitate în domeniul științific se adaugă o „explozie” similară și în ceea ce privește orientările culturale sau curentele spirituale. Astfel, asistăm la o explozie a realității în subrealități care nu sunt conectate între ele. Acest proces este, de altfel, sinonim cu cel lingvistic. Paul Zumthor, care a ales metafora biblică a Turnului Babel pentru a vorbi despre acest proces de fragmentare, afirmă:

„limba începuturilor noastre a fost desăvârșită, fiecare dintre cele ce au urmat nereproducând, în cazul cel mai bun, decât în parte, trăsăturile ei³⁹“.

Un dialog devine așadar imposibil, atâta timp cât nu există o metodologie care să permită acest dialog, rol pe care și-l asumă metodologia transdisciplinară.

Între timp, transdisciplinaritatea a devenit un concept recunoscut la nivel mondial, formându-se și o structură instituțională. Astăzi există un Grup de Reflecție asupra transdisciplinarității, pe lângă UNESCO, și un *Centru Internațional de Cercetare și Studii Transdisciplinare (CIRET)*. Mai mult, în 1994 a fost adoptată și o *Chartă a transdisciplinarității*, cu ocazia primului Congres Mondial al Transdisciplinarității, desfășurat în Portugalia, în noiembrie 1994.

Una dintre personalitățile care au avut un rol fundamental în afirmarea conceptului de transdisciplinaritate este fizicianul și scriitorul român Basarab Nicolescu⁴⁰. Domnia sa este, împreună cu René Berger, scriitor, filozof și istoric al artei elvețian, co-fondator al grupului de reflecție de pe lângă UNESCO. De asemenea, este președinte fondator al CIRET și fondator și director al colecției *Transdisciplinarité* de la *Éditions du Rocher*, Monaco.

Abordarea transdisciplinară pornește de la un avertisment: „măine va fi prea târziu”. Avertismentul se referă la faptul că, deși acumularea actuală de cunoștințe nu are precedent în istoria omenirii, omul înțelege din ce în ce mai puțin cine este cu adevărat. Progresul științei din ultimul secol, care a adus două revoluții, revoluția cuantică și revoluția informatică, nu a modificat aproape cu nimic vechea viziune asupra lumii. Umanitatea nu s-a modificat semnificativ, dar deține, pentru prima dată în istoria sa, posibilitatea de a se autodistruge integral.

Pericolul cu care se confruntă umanitatea la momentul actual este triplu: material, biologic și spiritual. Armele nucleare acumulate la suprafața planetei noastre pot să o distrugă de mai multe ori, ca și cum o singură dată nu ar fi de ajuns. Pe plan biologic putem modifica patrimoniul genetic al speciei noastre, intervenind în străfundurile ființei

³⁹ Paul Zumthor, *Babel sau nedesăvârșirea, traducere, prefață și note de Maria Carpov*, Editura Polirom, Iași, 1998, p. 17 ;

⁴⁰ Basarab Nicolescu, *Transdisciplinaritatea. Manifest, traducere din limba franceză de Horia Mihail Vasilescu*, Editura Junimea, Iași, 2007 ;

noastre biologice fără să cunoaștem cu adevărat răspunsurile la marile întrebări care o privesc. Pe plan spiritual, printr-o conjugare a corpului nostru cu mașina informatică, ne putem modifica senzațiile până la crearea unei realități virtuale, pe care o percepem mai adevărată decât realitatea organelor noastre de simț. Ca urmare, a apărut un instrument de manipulare a conștiințelor la scară planetară, care, folosit în scopuri imorale, ar putea duce la autodistrugerea spirituală a speciei noastre.

Situația nu este însă cu totul lipsită de speranță. Într-adevăr, totul este pus la punct pentru propria noastră autodistrugere, dar totul este pus la punct și pentru o posibilă mutație pozitivă, comparabilă cu marile răscruci ale istoriei. Autorul arată că

„sfidării planetare a morții i se opune conștiința vizionară, transpersonală și planetară, ce se hrănește din creșterea fabuloasă a cunoașterii”.

Într-o astfel de situație de declin, pentru gândirea clasică nu există decât două soluții de ieșire: revoluția socială sau întoarcerea la o presupusă „vârstă de aur”. Ambele soluții și-au dovedit ineficacitatea totală. Rezultatele evoluției sociale experimentate de-a lungul secolului al XX-lea au fost catastrofale, „omul nou” nefiind decât o ființă găunoasă și tristă. Întoarcerea la o vârstă de aur nu poate fi încercată, pentru că această vârstă de aur nu a fost regăsită. Chiar dacă ea ar fi existat, întoarcerea ar trebui să fie însoțită de o revoluție dogmatică interioară, imaginea în oglindă a revoluției sociale. Dovada că din această caricatură de „revoluție interioară” ar putea țâșni sânge și violență o reprezintă fundamentalismele religioase care se răspândesc astăzi pe planetă.

Aceste două soluții ale gândirii clasice nu sunt însă și singurele. Gândirea clasică și-a demonstrat limitele evidente în momentul în care a avut loc ceea ce am numit revoluția cuantică. Aceasta nu numai că a revoluționat întreaga fizică, ci a schimbat în profunzime viziunea asupra lumii. Concepte atotputernice până atunci, precum cel de continuitate, cauzalitate locală, determinism sau obiectivitate, au fost zguduite din temelii.

Un nou tip de gândire oferă o a treia soluție, care face exact obiectul *Manifestului transdisciplinarității* al lui Basarab Nicolescu⁴¹. Transdisciplinaritatea are ca trăsături fundamentale rigoarea, deschiderea și toleranța. De asemenea, prin atitudinea transreligioasă pe care o propune, face imposibil orice război religios. Prin educația pe care o propune, o educație integrală, adresată totalității deschise a ființei umane și nu doar uneia din părțile sale – de obicei, intelectul – transdisciplinaritatea permite nașterea unui nou tip de umanism.

Transdisciplinaritatea se diferențiază radical de disciplinaritate, de pluridisciplinaritate și de interdisciplinaritate. Față de cercetarea disciplinară, care se referă cel mult la unul și același nivel de realitate – atunci când nu se referă doar la fragmente ale acestuia – transdisciplinaritatea se preocupă de dinamica provocată de acțiunea simultană a mai multor niveluri de realitate.

Pluridisciplinaritatea se referă la studiul unui obiect dintr-una și aceeași disciplină prin intermediul mai multor discipline deodată. De exemplu, un tablou al lui Giotto poate fi studiat din perspectiva istoriei artei, intersectată de aceea a geometriei, a istoriei religiilor sau a istoriei Europei. În urma încrucișării mai multor discipline, obiectul va ieși îmbogățit. Demersul pluridisciplinar se revarsă peste limitele disciplinelor, dar finalitatea sa rămâne înscrisă în cadrul cercetării disciplinare.

Interdisciplinaritatea se referă la transferul metodelor dintr-o disciplină într-alta. De exemplu, metodele fizicii nucleare transferate în medicină duc la apariția unor noi tratamente împotriva cancerului sau transferul metodelor matematicii în studierea fenomenelor meteorologice sau de bursă a generat teoria haosului. Și interdisciplinaritatea debordează limitele disciplinei, dar finalitatea sa rămâne de asemenea înscrisă în cercetarea disciplinară.

Transdisciplinaritatea însă, privind, așa cum am mai spus, ceea ce se află în același timp și între discipline și înăuntrul diverselor discipline și dincolo de orice disciplină, are ca finalitate înțelegerea lumii prezente, iar unul dintre imperativele sale este unitatea cunoașterii.

⁴¹ *Ibidem*, p. 56.

Dacă din punctul de vedere al gândirii clasice, între, în și dincolo de disciplină nu există nimic⁴², spațiul în cauză fiind vid, transdisciplinaritatea arată că, în prezența mai multor niveluri de realitate, acest spațiu este plin, așa cum vidul cuantic este plin de toate potențialitățile: de la particula cuantică la galaxii, și de la cuarc la elementele grele care condiționează apariția vieții în univers.

Transdisciplinaritatea se sprijină pe trei piloni⁴³: existența mai multor niveluri de realitate și a mai multor niveluri de percepție, logica terțului inclus și complexitatea. Există mai multe niveluri de realitate, iar acestea devin accesibile cunoașterii umane datorită existenței mai multor niveluri de percepție. Aceste niveluri de percepție permit o viziune din ce în ce mai generală, unificatoare, cuprinzătoare a realității, fără ca vreodată să ajungă să o epuizeze complet.

Logica terțului inclus contrazice o axiomă a logicii clasice. Aceea că nu se poate afirma în același timp validitatea unui lucru și contrariul său: A și non-A. Axioma terțului inclus spune că se poate afirma în același timp validitatea unui lucru și contrariul său. Ceea ce părea opus pe un singur nivel de realitate, se dovedește unit pe un alt nivel de realitate.

Logica terțului inclus își găsește ilustrarea în existența particulei cuantice descoperite de fizica cuantică⁴⁴. Fizica clasică admitea doar două feluri de obiecte, bine diferențiate: corpusculele și undele. Particula cuantică ignoră această împărțire, fiind, în același timp, și corpuscul, și undă sau, altfel spus, nici corpuscul, nici undă. Ea este o unitate a contradicțiilor.

Complexitatea este un al treilea pilon pe care se sprijină transdisciplinaritatea. Complexitatea s-a instalat pretutindeni de-a lungul secolului al XX-lea. De exemplu, fondatorii fizicii cuantice se așteptau ca numai câteva particule fundamentale să descrie întreaga complexitate fizică, dar această viziune a fost spulberată atunci când, datorită acceleratoarelor de particule, au fost descoperite sute de particule. Complexitatea universului este pusă în evidență de fizica și cosmologia cuantică, nefiind însă vorba de

⁴² *Ibidem*, pp. 13-19;

⁴³ *Ibidem*, pp. 47-55;

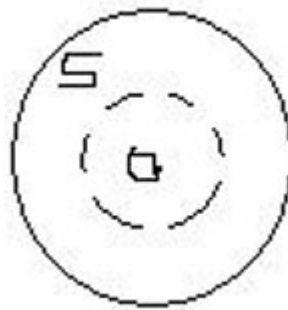
⁴⁴ Basarab Nicolescu, *Noi, particula și lumea*, traducere din limba franceză de Vasile Sporici, Editura Junimea, Iași, 2007, passim;

complexitatea unui coș de gunoi, deoarece relația dintre infinitul mic și infinitul mare este guvernată de o coerență uimitoare.

Spre exemplu, la nivelul de realitate studiat de fizica clasică, era acceptată existența a două tipuri de obiecte, bine diferențiate: undele și corpusculele. Mecanica cuantică a răsturnat complet această reprezentare, deoarece particulele cuantice sunt și corpuscule și unde în același timp, fără a fi, însă, nici corpuscule, nici unde. În consecință, filosoful Ștefan Lupașcu a introdus logica terțului inclus, cu trei valori: A, -A și T, unde al treilea termen T poate fi și A și non A în același timp, deoarece este situat la un nivel de realitate superior celui pe care se manifestă contradicția A – non A⁴⁵.

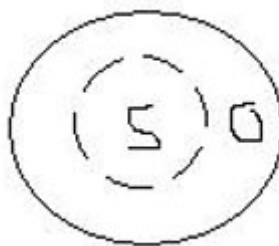
O schemă ne poate ajuta să înțelegem evoluția raporturilor dintre subiect și obiect în diferitele etape ale gândirii umane.

Astfel, în cazul gândirii magice, preștiințifice, subiectul însemna practic totul, iar obiectul se pierdea în subiect :

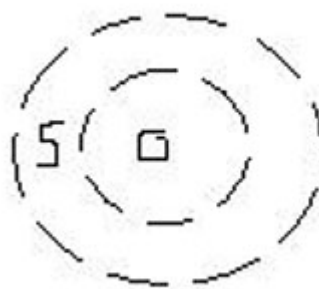

Gândirea modernă, științifică, afirmată începând cu perioada renașcentistă, cu definitivarea metodologiei științifice de către Galileo Galilei, în 1632, și apoi datorită contribuțiilor lui Newton și Kepler, a realizat o inversare a acestui raport. De această dată, întreaga atenție este centrată pe obiect, în timp ce subiectul devine difuz, pierzându-se cumva în obiect :

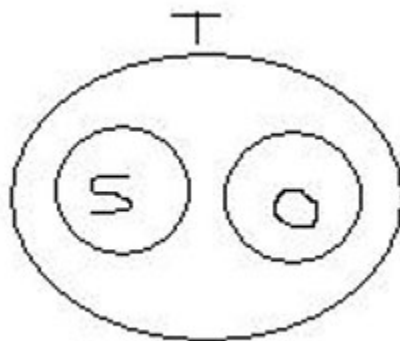
⁴⁵ *Ibidem*, pp.33-40 ;

Era postmodernă a mers mai departe cu această diluare și relativizare, de această dată atât subiectul, cât și obiectul pierzându-și importanța și devenind două concepte puse sub semnul întrebării, supuse tuturor interpretărilor posibile și, mai mult, jocului. În consecință, atât subiectul, cât și obiectul apar ca fiind difuze :

Gândirea transdisciplinară revalorizează atât subiectul, cât și obiectul. De această dată, niciunul dintre cele două elemente nu își pierde importanța, nu este cuprins în celălalt și redus la o anexă a celuilalt. Atât subiectul, cât și obiectul, își recapătă deplina importanță, în cadrul terțului ascuns, element aparținând unui nivel superior al realității, unde relația subiect-obiect nu mai poate opera ca o contradicție :

Transdisciplinaritatea propune o nouă formă de umanism, transumanismul. Acesta oferă fiecărei ființe umane capacitatea de maximă dezvoltare culturală și spirituală, prin căutarea a ceea ce există în, printre și dincolo de ființele umane, a ceea ce s-ar putea numi Ființa ființelor. Accentul nu mai cade pe organizarea ideală a umanității, ci pe o structură flexibilă și orientată către întâmpinarea complexității.

*Carta Transdisciplinarității*⁴⁶, redactată de Lima de Freitas, Edgar Morin și Basarab Nicolescu în 1994, reafirmă avantajele unei atitudini transdisciplinare. De exemplu, conștientizarea de către fiecare ființă umană a faptului că locuiește pe Terra duce spre o ființă transnațională care exclude ideea de război. Demersul transdisciplinar nu crede că vreo cultură este privilegiată în raport cu celelalte și, prin atitudinea deschisă față de mituri și față de religii, exclude atât conflictele culturale, cât și războaiele religioase.

Articolul 13 al *Chartei Transdisciplinarității* afirmă:

„etica transdisciplinară respinge orice atitudine ce refuză dialogul și dezbateră, indiferent de originea acestei atitudini – fie ea de ordin ideologic, scientist, religios, economic, politic, filozofic. Cunoașterea împărtășită ar trebui să ducă la o înțelegere împărtășită, fondată pe respectul absolut al diversităților colective și individuale, unite prin viața comună pe una și aceeași planetă”⁴⁷.

Astfel, metodologia transdisciplinară poate reprezenta o soluție viabilă pentru realizarea unui adevărat dialog intercultural, un dialog în cadrul căruia fiecare participant să înțeleagă atât nivelul de percepție pe care se situează și nivelul de realitate pe care îl studiază, cât și nivelurile de percepție și de realitate pe care se situează partenerii, într-o înțelegere facilitată de terțul inclus al deschiderii față de celălalt.

⁴⁶ Basarab Nicolescu, *Transdisciplinaritatea. Manifest*, Junimea, 2007, pp.172-177;

⁴⁷ *Ibidem*, loc.cit;

II 2) AVANTAJELE UNEI CERCETĂRII A ACTIVITĂȚII LUI RENE DAUMAL CU AJUTORUL METODOLOGIEI TRANSDISCIPLINARE

Cercetarea vieții și operei poetului, prozatorului și filosofului francez Rene Daumal (1908 – 1944) dintr-o perspectivă transdisciplinară permite oferirea unei noi înțelegeri a unei creații și a unei existențe frământate, care a dat naștere la numeroase întrebări, precum cele enunțate de Basarab Nicolescu în prefața ediției românești a romanului „Muntele Analog“, în curs de apariție la editura Niculescu:

„Cine a fost acest om, René Daumal? Un poet filozof sau un filozof poet? Un patafizician sau adeptul unei doctrine necunoscute? Un romantic mistic sau un mistic romantic? Un Căutător al Adevărului sau un obsedat de Absolut? Un sfânt, un savant, un martir sau un profet? Toate la un loc sau cu totul altceva?”⁴⁸

Rene Daumal⁴⁹ s-a născut în 1908, la Boulzicourt, în Ardennes. Între 1922 și 1924, în timp ce își făcea studiile secundare la Reims, a făcut parte dintr-un fel de „comunitate inițiativă” numită „Les Simplistes”, cadru în care a experimentat diferite droguri, precum și dedublarea cataleptică nocturnă. Apoi, între 1924-1926, în timp ce urma cursurile Liceului *Henri IV* din Paris, scrie mai multe poeme, pe care încă nu le nepublica.

În 1928, Rene Daumal și Roger Gilbert-Lecomte pun bazele revistei „*Le Grand Jeu*”, în care publică primele sale poeme, precum și – în al treilea și ultimul număr al revistei – o scrisoare deschisă către Andre Breton, prin care răspunde atacului lansat de suprarealiști la adresa revistei.

În 1930, Daumal îl cunoaște pe graficianul și regizorul Alexandre de Salzmann, care îl pune în legătură cu învățătura maestrului spiritual George Ivanovitch Gurdjieff.

⁴⁸ Rene Daumal, *Muntele Analog*, Editura Niculescu, București, 2008, p.7

⁴⁹ Rene Daumal, *Le Contre-Ciel*, Gallimard, 1970, pp. 245-247;

Începând cu acest an, Rene Daumal se dedică studiului limbii sanscrite. În 1932 îl însoțește în America, în calitate de atașat de presă, pe dansatorul hindus Uday Shankar.

După satisfacerea serviciului militar, în 1933, se instalează la Geneva și colaborează cu „*La Nouvelle Revue Francaise*”, unde publică un studiu intitulat *Non-dualismul lui Spinoza*. Tot acum, începe să redacteze un *Tratat de gramatică și poetică sanscrită*, pe care îl va perfecționa de-a lungul întregii vieți.

Din 1935 începe să publice traduceri din sanscrită și tot acum îi apare studiul intitulat *Limitele limbajului filosofic*. În 1936 îi apare volumul *Le Contre-ciel*, pentru care obținuse premiul Jacques Doucet în anul precedent. În anul următor, încheie lucrul la romanul *La Grande Beuverie*, care apare în 1938.

În același an, publică eseu *Les pouvoirs de la parole dans la poetique hindoue*, iar în iunie 1939 începe să scrie *Muntele Analog*, cu subtitlul „roman de aventuri alpine, non-euclidiene și simbolic autentice”, în fapt o transpunere literară a experienței poetului pe calea spirituală condusă de George Ivanovitch Gurdjieff. În timpul războiului a peregrinat prin Alpi și Pirinei, atât pentru a-și îngriji starea de sănătate, compromisă în urma experiențelor riscante din tinerețe – amintite în *Un souvenir determinant*, publicat chiar în această perioadă în revista „Fontaine” –, cât și pentru a-și pune la adăpost soția evreică, în condițiile în care jumătate din Franța era sub ocupație nazistă.

În octombrie 1943, Rene Daumal revenea la Paris, pregătindu-se să finalizeze *Muntele Analog*. Acest lucru nu s-a mai întâmplat, poetul murind la Paris, la 21 mai 1944, la vârsta de numai 36 de ani.

Postum, i-au fost publicate mai multe creații, majoritatea la Editura Gallimard: *Le Mont Analogue*(1952), *Chaque fois que l'aube paraît* (1953), *Poesie noire, poesie blanche* (1954), *Lettres a ses amis* (1958), *Tu t'es toujours trompe*(1970), *Bharata* (1970).

După cum se poate constata, destinul și opera lui Rene Daumal, strâns legate între ele, sunt caracterizate de o căutare continuă, ceea ce le-a conferit o evoluție de o complexitate care poate descumpăni, dacă încercăm să o explicăm numai din punctul de vedere al scientismului, care consideră că o cunoaștere demnă de acest nume este doar

cea științifică, obiectivă, iar singura realitate demnă de acest nume este cea obiectivă, guvernată de legi obiective⁵⁰.

În schimb, metodologia transdisciplinară, departe de a fi descumpănită de complexitate, o afirmă ca fiind unul dintre pilonii săi de bază. Iar complexitatea nu ste singurul pilon al transdisciplinarității care se poate dovedi util în studiul lui Rene Daumal.

La nivelul vieții lui acestuia, al treilea termen, numit de Basarab Nicolescu „terțul ascuns al căutării spirituale”, unifică cele două perioade aparent opuse din viața poetului: prima perioadă, a experiențelor haotice de genul ingerării de tetraclorură de carbon și de eter sau al practicării dedublării cataleptice nocturne, experiențe care i-au afectat decisiv sănătatea, și a doua perioadă, a „metafizicii experimentale”, perioadă care debutează în 1930, în momentul în care Daumal îl întâlnește pe Alexandre de Salzmann, pictor și desenator celebru în Germania începutului de secol XX, dar și inventator, în calitate de regizor, al unei noi tehnici de ecleraj, utilizată și astăzi.

Alexandre de Salzmann îl ajută pe Daumal să descopere învățătura lui George Ivanovitch Gurdjieff, misticul caucazian care întemeiase în perioada interbelică, în apropiere de Paris, *Institutul pentru Dezvoltarea Armonioasă a Omului*. Efectul pe care îl are întâlnirea cu Alexandre de Salzmann și, implicit, cu învățătura lui Gurdjieff, asupra vieții lui Rene Daumal este descris de acesta din urmă în termenii următori: „Am avut șansa de a găsi o învățătură (...) care, sub o formă simplă, într-un limbaj scuturat de orice teologie particulară, cu un aparat mai întâi de toate *practic*, transmite *acele adevăruri-arhetip valabile în toate religiile posibile*“. Cu alte cuvinte, Daumal a găsit ceea ce căutase mereu până atunci, după ce încetase, la un moment dat, să mai spere.

Recunoștința sa față de Alexandre de Salzmann este vizibilă și în operă: prima ediție a capodoperei lui Daumal, romanul *Muntele Analog*, care a văzut lumina tiparului postum, în 1952, la Gallimard, poartă următoarea dedicație: „În memoria lui Alexandre de Salzmann“. De asemenea, două dintre personajele lui Rene Daumal îl au drept model pe Alexandre de Salzmann: Totochabo din *La Grande beuverie* și Pierre Sogol din *Le Mont Analogue*.

⁵⁰ Basarab Nicolescu, *Transdisciplinaritatea. Manifest*, Junimea, 2007, pp. 13-19;

Existența mai multor niveluri de realitate și a mai multor niveluri de percepție permite înțelegerea atât a experimentelor din tinerețea tulbure a lui Daumal, cât și a aluziilor din romanele alegorice *La Grande Beuverie* și *Le Mont Analogue*. În privința experiențelor de tinerețe, Daumal însuși mărturisește, cu un an înainte de moartea sa, în 1943, că îl purtau „în altă lume”: „Rezultatul a fost mereu exact același: [Experimentul cu tetraclorură de carbon] îmi depășea și îmi bulversa așteptările, făcând să explodeze limitele posibilului și aruncându-mă într-un mod brutal într-o altă lume“. Această altă lume semnifică de fapt un alt nivel de realitate, la care avea acces ca urmare a schimbării, prin mijloace artificiale, a nivelului de percepție.⁵¹

În continuarea aceluiași text, intitulat, în mod semnificativ, *Le souvenir determinant*, Daumal vorbește explicit despre modul în care aceste experimente i-au oferit certitudinea existenței unei alte lumi și a unui alt tip de cunoaștere, punându-i totodată în pericol viața și ruinându-i sănătatea pe termen lung. Căutarea disperată, trecând prin asumarea oricărui risc, a unei alte realități, este emblematică pentru perioada de tinerețe, anterioară întâlnirii cu Alexandre de Salzmann. Caracteristica sa de bază este refuzul: refuzul vieții obișnuite, refuzul de a trăi în nivelul de realitate perceput de majoritatea oamenilor, refuzul de a scrie poezie în modul tradițional.

Prin adoptarea acestei atitudini, Rene Daumal se apropie de grupările avangardiste ale epocii: da-da-ismul și suprarealismul. Totuși, el se aseamăna cu aceste grupări doar prin faptul că respingeau aceleași valori sociale și literare, soluțiile avute în vedere fiind diferite. Ca urmare, tânărul poet ajunge să refuze atât modul tradițional de a scrie poezie, cât și avangarda, care apăruse și ea tot ca urmare a unui refuz. Atitudinea sa constă deci, în refuzarea simultană a afirmației (vechea poezie), dar și în refuzul celor care refuzau (avangardiștii).

Precizarea pozițiilor a avut loc în perioada apariției celor trei numere ale revistei „Le Grand Jeu”. În al treilea număr al revistei, Rene Daumal răspunde, printr-o scrisoare deschisă către Andre Breton, atacului suprarealiștilor la adresa revistei editată împreună cu Roger Gilbert-Lecomte. Mai târziu, în *La Grande Beuverie*, Daumal își reafirmă atitudinea critică față de suprarealiști, în fragmentul ironic referitor la tipul de

⁵¹ Rene Daumal, *Le souvenir determinant*, în Rene Daumal, „Les pouvoirs de la parole. Essais et Notes(1933-1943)”, Gallimard, 1981, pp.113-120.

„Producători de discursuri inutile” numiți „Pwatts pasivi”. Iată descrierea modului în care scriu aceștia:

„Mai întâi se așteaptă să se producă o anumită stare de indispoziție, care este prima fază a inspirației, numită „melancolie”. [...] Atunci se închide în camera sa, își ia capul în mâini și începe să mugească, până când, tot mugind, pe buze îi apare un cuvânt. Cuvântul este expectorat și așternut în scris⁵²”.

Refuzul literaturii suprarrealiste, al așa-numiților „Pwatts pasivi” din *La Grande Beuverie*, este însoțit și de refuzul celui alt mod, rațional, de a face poezie. Atunci când îi caracterizează pe așa-numiții „Pwatts activi”, Daumal dă următoarea definiție a rațiunii pe care se bazau aceștia: „mecanism imaginar folosit pentru a scăpa de responsabilitatea de a gândi”.

Concluzia personajului principal este nemiloasă:

„Nu vedeam să fie vreo diferență esențială între aceste două tipuri de Pwatts. Ambele încredințau grija de a gândi pentru ei unor mecanisme străine. Primii își găzduiau mecanismul în măruntaie, ceilalți în craniu; asta era toată diferența. Iar toate astea, pot să o spun acum, îmi provocau sete, setea, sete. Îmi era sete, sete de poezie⁵³”.

Respingerea tipurilor europene contemporane de poezie l-a condus pe Rene Daumal către poezia sanscrită. În eseu intitulat *Puterile cuvântului în poetica hindusă*, el vorbește explicit despre modul în care autorii *Vedelor* aplică în literatură procedee analoage celor din matematică. Cu alte cuvinte, putem vorbi, în cazul poezilor sanscriți, despre interdisciplinaritate avant la lettre, adică despre transferul metodelor dintr-o disciplină (matematica) în alta (poezia).

Mai precis, Daumal vorbește despre inventarea și utilizarea de către indieni a unui instrument „imaterial”, „făcut din neant”, un mic cerc care nu înseamnă nimic și pe care noi îl numim „zero”. Rolul cifrei zero este „trecerea la un nou ordin de mărime; [...]

⁵² Rene Daumal, *La Grande Beuverie*, Gallimard, 1980, p. 80.

⁵³ *Ibid.*, pp. 82-89.

Figura circulară folosită pentru notarea lui „zero” este, pe rând, vid și plenitudine; este vidul rezultând din încheierea unui ciclu; astfel, seria cifrelor indo-arabe se scrie de la 1 la 0, și nu de la 0 la 9”.

Autorii *Vedelor* au folosit, în domeniul cuvintelor, o tehnică asemănătoare cu cea utilizată în matematică. Este vorba de comparația prin negație. De exemplu, pentru a spune „nemișcat ca un munte”, poetul sanscrit scria mai întâi cuvântul „munte”, apoi, pentru a face ca acest cuvânt se treacă de la sensul fizic la sensul analog, anula primul sens, adăugând după primul cuvânt un adverb de negație: „munte-nu nemișcat”. A scrie „munte-nu nemișcat” pentru a semnifica „nemișcat ca un munte”, sau a scrie patru și zero (40), pentru a semnifica „patru zeci” sunt două procedee paralele⁵⁴.

Conceptul de „grade de poezie” este și el prezent la sanscriții luați ca model de Daumal. Astfel, este acceptată din start ideea că poezia nu este mereu aceeași, supunându-se acelorași reguli și având aceleași obiective. Dimpotrivă, există mai multe „grade” de poezie, cel mai înalt fiind cel care își propune să îl facă pe cititor să „experimenteze” gustul diferitelor sentimente și stări sufletești care însoțesc acțiunile eroilor⁵⁵.

Ideea de „grade de poezie”, preluată din tratatele poetice sanscrite, a fost dezvoltată de Rene Daumal, care afirmă: „ca și magia, poezia este albă sau neagră, în funcție de ceea ce servește: supraumanul sau subumanul”. Ideea de poezie albă, poezie neagră este dezvoltată pe parcursul unui studiu publicat în anul 1942 în revista „Fontaine”, studiu intitulat *Poesie noire, poesie blanche*. Daumal a căutat, în permanență, să atingă poezia albă, numită de Michel Camus, în contextul actual, „transpoezie”, o poezie care trece dincolo de orice poezie sau de orice limbaj, dar care se exprimă cu mijloacele artei. De fapt, este vorba chiar de viață ca exercițiu poetic, despre realitatea conștiinței în viața însăși, aici și acum.

Astfel, pornind de la momentele din tinerețe în care se simțea închistat de ideea existenței unui singur nivel de realitate și în care era dispus să își pună în pericol chiar viața pentru a își demonstra și pentru a demonstra că există mai mult decât atât, Rene Daumal a ajuns, în cele din urmă, să experimenteze, atât în viață cât și în operă, existența

⁵⁴ Rene Daumal, *Les pouvoirs de la parole*, în „Les Pouvoirs...”, pp. 44-47.

⁵⁵ *Ibidem*, pp. 68-69.

mai multor niveluri de realitate, ceea ce constituie unul dintre cei trei stâlpi ai transdisciplinarității. Terțul inclus secret al căutării spirituale perpetue i-a deschis calea către această înțelegere, materializată de exemplu în capodopera sa, romanul de maturitate *Muntele Analog*, în care se vorbește despre un munte care există și nu există în același timp și care este și, în același timp, nu este accesibil oamenilor, în funcție de nivelul de percepție al căutătorilor acestui munte. Întregul roman este istoria căutării acestui munte care, pentru cei care se mențin mereu la nivelul obișnuit de percepție, nu există, iar apoi devine istoria urcării pe acest munte de către cei care au reușit să își modifice nivelul de percepție și, implicit, au devenit demni să aibă acces la un nou nivel de realitate.

Dacă *Muntele Analog* reprezintă ceea ce Daumal a găsit până la urmă, după întâlnirea cu Alexandre de Salzmann, *La Grande Beuverie* reprezintă starea de căutare care i-a caracterizat evoluția din tinerețe. Setea spirituală, amintită aici ca sete propriu zisă, este reafirmată obsesiv pe parcursul romanului, transmițând cititorului „gustul” acestui sentiment, exact așa cum au încercat și, în mare măsură, au reușit să facă poezii sanscriți. Este o sete perpetuă, o sete care se reîmprospătează pe măsură ce este satisfăcută și îl împinge pe „însetat” spre găsirea a noi metode de a o potoli.

Al treilea pilon de bază al transdisciplinarității, complexitatea și pluralitatea realității, își găsește de asemenea expresia în opera și în viața lui Rene Daumal. Încă din perioada experiențelor cu tetraclorură de carbon despre care vorbește în fragmentul intitulat *Le Souvenir Determinant*, el constată existența unui alt nivel de realitate: „Imaginile și conceptele pe care le voi descrie erau deci prezente în momentul experienței la un nivel de realitate intermediar între aparența „lumii exterioare” cotidiene și certitudinea însăși”⁵⁶.

Cele două romane, *La Grande Beuverie* și *Le Mont Analogue*, prezintă, fiecare, mai multe niveluri de realitate și, implicit, mai multe niveluri de lectură. În primul, nivelul pivniței în care „însetații” se dedau „beției” este cu totul diferit de ceea ce se întâmplă „la etaj”, teritoriul celor „bolnavi”, care nu mai consumă alcool și trăiesc într-o altă lume, supusă unor cu totul alte reguli. În *Muntele Analog*, lumea Muntelui Analog este și ea total diferită de cea obișnuită, în care are loc punctul de plecare al romanului.

⁵⁶ Rene Daumal, *Le souvenir determinant*, în Rene Daumal, „Les pouvoirs...”, p. 115.

Mai departe, chiar și mediul reprezentat de Munte presupune, odată cu urcarea în înălțime, „simbolic autentică”, după expresia însăși a autorului, străbaterea mai multor niveluri de realitate.

Această acceptare a complexității este, de altfel, o primă condiție pentru a avea accesul la multiplele niveluri de realitate. Pentru persoanele limitate, care fac greșeala să creadă că există un singur nivel de realitate sau un singur nivel de percepție, „zonele superioare”, „înălțimile”, rămân inaccesibile, iar o ascensiune încercată de aceste persoane nu se poate solda decât cu un dezastru. Acest avertisment este prezent, de asemenea, în *Muntele Analog*, unde, în capitolele finale, urma să fie prezentat destinul fatal al celor patru „dezertori” ce refuzaseră inițial să participe la voiaj.

Așadar, în opera lui Rene Daumal, care este în principal o prelungire a experiențelor *trăite* de autor, după cum viața este o prelungire a operei, cei trei stâlpi de bază ai transdisciplinarității (logica terțului inclus; recunoașterea existenței mai multor niveluri de realitate și a mai multor niveluri de percepție; pluralitatea și complexitatea realității) nu numai că se regăsesc, ci chiar constituie elemente fundamentale.

De asemenea, există și exemple concrete ale modului în care Daumal a studiat, în mod practic, tocmai ceea ce se află între discipline, ceea ce trece prin ele și se află dincolo de ele. Cel mai potrivit exemplu este cel referitor la legăturile făcute de el între poezie și dans, pornind de la multiplele analogii corporale realizate de către poeții sanscriți⁵⁷. Luând ca punct de plecare la această constatare, putem înțelege mai bine motivele prezenței lui Rene Daumal în America alături de dansatorul Uday Shankar, neuitând și de faptul că, în învățătura lui George Ivanovitch Gurdjieff, urmată de Daumal începând cu 1930, dansurile și „mișcările” sacre ocupă un rol fundamental. O astfel de legătură între două domenii ale artei, aparent mult diferite, precum literatura și dansul, realizată pe baza a ceea ce au ele mai profund, este caracteristică demersului transdisciplinar.

Studiul operei lui Rene Daumal din perspectivă transdisciplinară este de altfel în deplină concordanță cu principiile fundamentale ale transdisciplinarității. „Viziunea transdisciplinară este deschisă în măsura în care depășește domeniul științelor exacte prin

⁵⁷ Rene Daumal, *Les pouvoirs de la parole*, în „Les Pouvoirs...”, p. 71.

dialogul și reconcilierea lor, nu doar cu științele umaniste ci și cu artele, literatura, poezia și experiența interioară” afirmă articolul 5 din *Carta Transdisciplinarității*, redactată în noiembrie 1994, de către Lima de Freytas, Edgar Morin și Basarab Nicolescu, cu ocazia primului congres Mondial al Transdisciplinarității, desfășurat la Convento da Arrabida, în Portugalia⁵⁸

⁵⁸ Basarab Nicolescu, *Transdisciplinaritatea. Manifest*, Junimea, 2007, pp.172-177.

III RENE DAUMAL ȘI EXPERIENȚELE DETERMINANTE ALE TINEREȚII

III 1) „FRAȚII SIMPLIȘTI“, AMINTIREA DETERMINANTĂ ȘI DESCOPERIREA UNUI ALT NIVEL DE REALITATE

Între 1922 și 1924, în timp ce își făcea studiile secundare la Reims, René Daumal a făcut parte dintr-un fel de „comunitate inițiativă” numită „*Les Simplistes*”, cadru în care a experimentat diferite droguri, precum și dedublarea cataleptică nocturnă.

Unii dintre prietenii de acum – și în primul rând Roger Gilbert-Lecomte – vor avea un rol fundamental și în activitatea literară ulterioară lui René Daumal, mai precis în apariția celor trei numere ale revistei „*Le Grand Jeu*”⁵⁹.

Perioada este fundamentală pentru înțelegerea evoluției ulterioare a poetului, deoarece regăsim aici interesul său pentru toate tipurile de experiențe care îl vor marca de-a lungul timpului, dar și geneza unora dintre ideile care, dezvoltate cu timpul datorită unei gândiri active și a unei experiențe de viață superioare, se vor regăsi în principalele sale eseuri, romane sau poezii.

Textul fundamental pentru înțelegerea acestei perioade din viața lui Rene Daumal este cel intitulat „*Le souvenir déterminant*”, datând din anul 1943, cu numai un an înainte de moartea poetului⁶⁰.

René Daumal vorbește aici despre o experiență spirituală avută la vârsta de șaisprezece sau șaptesprezece ani, pe care o consideră fundamentală din cel puțin două perspective:

⁵⁹ *Le Grand Jeu. Collection complète*, Editions Jean-Michel Place, Paris, 1977 ; *Le Grand Jeu*, Ce Cahier reproduit intégralement les textes parus dans les trois numéros publiés de la revue *Le Grand Jeu*, et d'importants textes rassemblés par Marc Thivolet, L'Herne, L'écriture des vivants, Série dirigée et établie par Pierre Bernard, 1968, Paris ;

⁶⁰ René Daumal, *Le souvenir déterminant* în *Les Pouvoirs de la parole, Essais et Notes, II (1933 – 1943)*, Edition établie par Cludio Rugafiori, Gallimard, 1981, pp. 112-122 ;

- 1) în primul rând, ea reprezintă o încununare a eforturilor sale de până atunci, care au mers în direcția cercetării naturii morții și a existenței unei lumi inaccesibilă percepției obișnuite;
- 2) În al doilea rând, odată ce a putut accede în mod direct la percepția unei alte lumi, superioară celei în care își petrece omul obișnuit cea mai mare parte a existenței, René Daumal a căutat, în permanență, să își asigure un acces permanent la această altă realitate, dar altfel decât prin intermediul unei substanțe chimice care îi pune în pericol viața și dăuna grav și iremediabil sănătății sale.

Înainte de a se referi la această experiență fundamentală în dezvoltarea sa spirituală, autorul face însă o scurtă sinteză a evoluției sale spirituale de până atunci, afirmând că atât copilăria, cât și adolescența au fost marcate de diferite încercări de cunoaștere a ceea ce scapă percepției obișnuite, încercări relativ haotice, uneori extrem de riscante, dar care au meritul de a-l fi condus spre experiența pe care o numește determinantă.

Astfel, încă de la vârsta de șase ani, micul Rene era preocupat de problema morții, pe care spune că o privea în întreaga sa nuditate, deoarece nu îi fusese încă transmisă niciun fel de învățătură religioasă. El spune că petrecea nopți atroce, înspăimântat de ideea neantului, a nimicului suprem, izvorâtă din faptul că se percepea pe sine ca pe o ființă muritoare și înțelegea moartea ca pe finalul absolut.

Este interesant de remarcat că unul dintre personajele din romanul „*Muntele Analog*” se exprimă în termeni aproape similari cu cei în care autorul își povestește propriile experiențe din copilărie, referitoare la frica de moarte:

„Pe la vârsta de șase ani, auzisem de muște care înțepă pe oameni în timpul somnului; cineva făcuse gluma că „atunci când te trezești, ești mort”. Fraza aceasta mă obseda. Seara, în pat, cu lumina stinsă, încercam să îmi reprezint moartea, „nimicul suprem”; suprimam în imaginație tot ceea ce constituia decorul vieții mele și eram cuprins de cercuri de neliniște din ce în ce mai strâmte; nu mai exista „eu”... eu, ce e asta, eu? nu reușeam să îmi dau seama, „eul” mi se strecura printre gânduri ca un pește

*care scapă din mâinile unui orb și nu mai puteam să dorm. Timp de trei ani, aceste nopți de întrebări în întuneric reveneau destul de frecvent*⁶¹.“

Acest mod de a gândi se modifică la vârsta de 11 ani, când Rene reușește să se relaxeze și să îmblânzească propria teamă de necunoscut. În acel moment, începe să aibă un sentiment nou, de speranță, și să presimtă un gust al propriei permanențe.

Această liniștire și acest presentiment nu sunt însă suficiente, ci trezesc în el dorința de mai mult, dorința unei certitudini. Prin urmare, în jurul vârstei de 15 ani începe ceea ce el numește

*„cercetări experimentale, fără direcție și puțin la întâmplare”*⁶².

Preocuparea esențială rămâne înțelegerea morții, pe care o percepe drept poarta spre Marele Necunoscut, dar, neputând să experimenteze propria moarte, pentru un timp își îndreaptă cercetările asupra somnului, pe care îl consideră oarecum analog morții. Eforturile sale sunt îndreptate, în această perioadă, spre menținerea conștiinței de sine în timp ce este adormit. Constată că acest lucru poate fi obținut, dar că ascunde pericole, natura oferindu-i mai multe avertismente.

Atunci, abandonează cercetările asupra somnului și revine asupra preocupării sale primordiale: moartea. El se decide să studieze în mod direct această problemă, aducându-și trupul într-o stare cât mai apropiată cu putință de cea a morții fiziologice și concentrându-se, în același timp, pentru a rămâne cu atenția trează și pentru a înregistra tot ceea ce se întâmplă cu sine și în jurul său.

Spre deosebire de toate aceste experiențe anterioare, aceasta îi oferă, pentru prima dată în viață, o certitudine referitoare la ceea ce el numește „l’au déla“, termen care poate fi tradus prin noțiunea de „dincolo“, în sensul în care este utilizată în sintagme precum „lumea de dincolo“ și care poate fi identificat cu noțiunea de „sacru“, așa cum este ea concepută de cercetarea transdisciplinară.

⁶¹ Rene Daumal, *Muntele Analog*, Editura Niculescu, București, 2009, p. 30.

⁶² *Le souvenir determinant*, p 112;

Experiența avea loc în modul următor: René ducea la nas o batistă înmuiată într-o cantitate considerabilă de tetraclorură de carbon, substanță pe care o folosea pentru a ucide diferitele insecte pe care obișnuia să le colecționeze. Această substanță face parte din aceeași categorie ca și cloroformul, dar este mai toxică decât acesta.

Diferența față de un leșin autoprovocat consta în faptul că – așa cum procedase și în timpul experimentelor sale onirice – subiectul reușea să înregistreze în mod conștient percepțiile care îl invadau. Alături de el se aflau prietenii din grupul *Les Phreres simplistes*, gata oricând să îi vină în ajutor, în cazul în care viața sa ar fi fost în pericol.

Asemenea unui om de știință, René Daumal notează minuțios fiecare senzație resimțită în aceste momente. La început, interveneau fenomenele obișnuite în cazul asfixierii: zgomote de pompă în ureche, un bâzâit continuu, licăriri de lumină, perceperea dureroasă a oricărui sunet exterior.

Apoi, avea loc o rapidă trecere în revistă a întregii sale vieți, după care se instala o stare corporală de rău, concomitent însă cu o gândire mult mai rapidă decât cea obișnuită, care nu opera cu cuvinte, deoarece

„gândirea era mult prea rapidă pentru a mai duce cuvinte cu ea”⁶³.

Conștient că *„faptul este imposibil de povestit”*, René Daumal încearcă totuși să redea câteva impresii resimțite cu acea ocazie:

„Tot ceea ce, în starea mea obișnuită, reprezenta pentru mine „lumea” era tot acolo, dar ca și cum ar fi fost brusc golită de substanță; nu mai era decât o fantasmagorie în același timp vidă, absurdă, precisă și necesară. Iar această „lume” apărea astfel în irealitatea sa deoarece brusc intrasem în altă lume, intens mai reală, o lume instantanee, eternă, o vâlvătaie a realității și a evidenței, în care fusesem aruncat ca într-un vârtej, la fel cum un fluture este atras de flăcără. În acel moment, aveam certitudinea, iar în fața sa cuvintele nu pot decât să se învârtă în cerc”⁶⁴.

⁶³ *Ibid.*, p. 113;

⁶⁴ *Ibid.*, p. 114;

Această „certitudine“, care nu poate fi exprimată în cuvinte, aşadar rezistă . experienţelor, reprezentărilor, descrierilor, imaginilor ori formalizărilor noastre, poate fi asimilată cu zona de sacru din modelul transdisciplinar al realităţii.

Imaginile şi conceptele existau încă, dar nu în această zonă, ci la ceea ce chiar Daumal numeşte

„un nivel de realitate intermediar între aparenţa lumii exterioare cotidiene şi însăşi certitudinea⁶⁵“.

Astfel, imaginea centrală percepută în timpul experienţei este cea a unui cerc original, perfect, pur şi omogen, cu excepţia unui singur punct, care treptat se lărgea într-un cerc a cărui circumferinţă este împinsă, printr-o mişcare perpetuă, la infinit, ajungând să cuprindă întreg spaţiul, cu excepţia unui punct, care începe din nou să se lărgească şi aşa mai departe. Fundamentale rămân însă, pentru subiect, impresiile de certitudine şi de identitate, în jurul cărora se construieşte întreaga experienţă. Rene Daumal insistă asupra caracterului experimental şi nu pur şi simplu introspectiv, al experienţei sale, insistând asupra faptului că ea se baza pe observaţie directă şi că poate fi refăcută în orice moment, obţinându-se exact aceleaşi rezultate.

De altfel, extinzându-şi cercetările, René Daumal a descoperit că experienţa sa nu este singulară. Există, în textele literare, dar şi în cele mistice, numeroase mărturii identice cu a sa.

Blaise Pascal a avut o viziune asemănătoare, în seara zilei de 23 noiembrie 1654, iar efectele asupra evoluţiei sale ulterioare fuseseră, de asemenea, majore, redându-i credinţa şi stând la originea principalei sale lucrări de teologie, *Scrisorile Provinciale*. Matematicianul şi filosoful francez a purtat mereu asupra sa hârtia pe care luase însemnări în timpul stării mistice pe care o experimentase, la fel cum Rene Daumal a pătrat mereu amintirea acestor momente.

Daumal spune că a descoperit dovezile unei experienţe asemănătoare şi în opera poetului lituanian de limbă franceză Oscar Venceslas de Lubicz Milosz şi că astfel de experienţe sunt descrise de psihologul şi filosoful american William James⁶⁶.

⁶⁵ *Ibid.*, p. 117.

Cele mai numeroase mărturii de acest fel există, însă, în textele sacre, aparținând marilor religii. René Daumal enumeră cele mai importante exemple, în finalul eseului său:

„Mă gândesc, de exemplu, la revelația Ființei divine din Bhagavad-Gita, la viziunile lui Ezechiel și ale Sfântului Ioan de Pathmos, la anumite descrieri din Cartea tibetană a Morților (Bardo thodol), la un pasaj din Lankavatara-Sutra...“⁶⁷.

În eseu din 1943, René Daumal descria în felul următor modul în care această experiență determinantă a influențat dezvoltarea sa ulterioară:

„... am început încetul cu încetul să filosofez în legătură cu amintirea acestei experiențe. Și m-aș fi scufundat în propria mea filosofie dacă, la momentul potrivit, în calea mea nu ar fi existat cineva care să îmi spună: „Iată, există o poartă deschisă; strâmtă și greu de străbătut, dar o poartă, care este singura pentru tine“⁶⁸.“

Așadar, în finalul acestui eseu, René Daumal trece în paranteză anii de căutări de până la 1930, atrăgând atenția asupra singurei experiențe din viața sa care poate fi comparată, din punct de vedere al impactului asupra evoluției sale spirituale, cu „amintirea determinantă“. Este vorba de întâlnirea cu Alexandre de Salzmann, petrecută în 1930. Aceasta va fi însă analizată într-o secțiune ulterioară a studiului nostru.

⁶⁶ *Ibid*, p. 119;

⁶⁷ *Ibidem*, p. 120;

⁶⁸ *Ibidem*, loc.cit.;

III 2) LECTURI DETERMINANTE: POETII VIZIONARI, METAFIZICA EXPERIMENTALĂ ȘI FILOSOFA NEGAȚIEI

Această perioadă a tinereții este una a experiențelor determinante nu numai în privința primilor pași către înțelegerea unor alte niveluri de realitate și intuirea posibilității dobândirii unor niveluri superioare de percepție, ci și în ceea ce privește formarea intelectuală a tânărului René.

După cum el însuși mărturisește în eseu „*Le souvenir determinant*“, experiențele pe care le-a avut datorită ingerării unor substanțe halucinogene i-au conferit apoi o sete de lectură, manifestată în mai multe direcții.

În primul rând, René Daumal amintește lecturile sale din cărțile sacre și diferitele lucrări având ca autori mistici europeni, creștini, dar și extrem-orientali. Din lista de lecturi enumerată mai sus de René Daumal, putem fixa două mari categorii:

- sfinți și profeți aparținând spațiului iudeo-creștin, precum Ezechiel sau Sfântul Ioan din Patmos;
- texte sacre aparținând spiritualității sanscrite, printre care *Bhagavad-Gita* și *Lankavatara Sutra*.

Aceste două direcții urmate de René Daumal în lecturile sale – dintre care una prefigurează influența majoră pe care mai târziu o va avea asupra sa spiritualitatea indiană – reprezintă un indiciu prețios al deschiderii de care dă dovadă Daumal în evoluția sa spirituală. El nu rezumă la un singur spațiu cultural și la o singură tradiție sacră, ci găsește repere și învățături prețioase în două religii total diferite.

Pe plan filosofic, René Daumal vorbește deja despre o metafizică experimentală, întrebând retoric:

„*Metafizica experimentală nu a fost oare presimțită de tradiția filosofică a lui Pitagora, de Heraclit, de Platon, de Plotin, de gnostici, de Apollonius din Thyana, de*

*Dionisie Areopagitul, de Giordano Bruno și chiar de Spinoza și chiar de Hegel, pentru care rezultatul dialecticii este conceptul concret?*⁶⁹.

De altfel, Hegel va deveni un reper important pentru gândirea lui Daumal din perioada tinereții.

Pornind de la aceste lecturi, Daumal va propune, mai târziu, o nouă grilă de interpretare și o nouă clasificare a doctrinelor filosofice:

Vorbind despre dialectica hegeliană⁷⁰, Daumal susține că aceasta e atacată atât de idealisti cât și de materialisti, tocmai deoarece e în același timp inamic al vechiului idealism și al vechiului materialism.

Distinge mai multe tipuri de materialism și de idealism.

Astfel, Rene Daumal afirmă că există trei tipuri majore de materialism:

- **Materialismul dualist** al lui Democrit, Epicur, Lucrețiu, al celei mai mari părți din filosofii materialisti ai secolului al XVIII-lea. Acesta reprezintă o concepție mecanică, dată pentru totdeauna, a unei lumi așa cum ne este prezentată, în paralel cu o afirmare, adesea implicită, dar indiscutabilă, a excelenței rațiunii umane care a conceput acest sistem, precum și a permanenței în spiritul uman a anumitor principii eterne;
- **Materialismul monist** al lui Marx și Engels, fondatorii doctrinei comuniste. Aceasta este o dialectică a fenomenelor, care e pe rând gândirea concretă a fenomenelor și însăși mișcarea lor; materialismul monist ruinează pentru totdeauna materialismul antic, făcând să dispară pretensele sale „adevăruri eterne”, pe care acesta se odihnea. Așa cum spune George Plekhanoff – citat de Daumal – dialectica este în mod esențial monistă și condamnă orice sistem dualist;
- **Materialismul patetic** (expresia franceză utilizată de Rene Daumal este „*a la noix*“) este o atitudine de polemică mai degrabă confuză, adoptată de indivizi care consideră că „e mai revoluționar” să fii materialist, luând acest cuvânt într-un sens mai degrabă jurnalistic. Astfel, ei aderă la tot

⁶⁹ *Le Grand Jeu*, L’Herne, 1968, pp. 234 ;

⁷⁰ *Ibidem*, pp. 210-216,

ceea ce poartă eticheta de materialism. De pildă, acești indivizi aderă la materialismul dualist chiar și atunci când acesta ia forma unui scientism perfect conciliabil cu pozitivismul lui Auguste Comte, dar aderă totodată și la materialismul marxist chiar dacă, dintr-o completă necunoaștere a dialecticii, ei ignoră cu totul orice muncitor revoluționar care cel puțin trăiește dialectica;

În paralel cu distincția între aceste trei tipuri majore de materialism, Rene Daumal distinge și între trei tipuri de idealism:

- **Idealismul dualist sau spiritualismul** ar putea foarte bine să fie doctrina materialiştilor din prima categorie, dacă ar dezvolta aspectul „adevărurilor eterne”, și nu aspectul „mecanismului fenomenelor”, în sistemul lor. El permite ca „spiritul” să fie pus în slujba tuturor privilegiaților, inclusiv cu ciuperca protectoare a unui dumnezeu care transcende toate tiraniile dogmatice;
- **Idealismul monist**, care este idealismul absolut al lui Hegel, inamic al primului idealism, așa cum cel de-al doilea materialism este inamicul primului materialism;
- **Idealismul patetic** (*a la noix*), comparabil în tot cu materialismul care poartă același nume.

După ce face o diferență între aceste tipuri de idealism și de materialism, Rene Daumal susține că adevărata opoziție nu este cea dintre idealism și materialism, ci între, pe de o parte, materialismul dialectic și idealismul absolut, iar, pe de altă parte, între materialismul raționalist și spiritualism.

În continuare, Rene Daumal face o serie de precizări în legătură cu materialismul dialectic – o temă de maximă însemnătate, dacă avem în vedere măsura în care doctrina comunistă și chiar disputele politice din cadrul URSS (de exemplu, troțkismul și condamnarea sa de către Stalin) au influențat avangarda literară franceză și nu numai.

Astfel, Daumal observă faptul că Marx atacă și distruge economia clasică și liberală, care e o doctrină materialistă în sens dualist (în consecință, reacționară, deoarece

lasă loc transcendentului). Dar conservă chiar esența idealismului absolut, care este dialectica. Engels spune, de altfel, că Marx și cu el au fost, fără îndoială, aproape singurii care au conservat dialectica conștientă a filosofiei idealiste germane, în concepția lor materialistă a naturii și a istoriei.

Idealismul absolut și marxismul sunt astfel identice în esența lor, deoarece neagă în mod absolut dualismul și contingenta. Marx nu a atacat idealismul în sine și în totalitatea sa, ci doar acel idealism care se coboară și servește interesele unei singure clase sociale privilegiate. Daumal se declară, alături de Marx și de Engels, împotriva lui Hegel din „*Filosofia Dreptului*“, unde acesta devine, după expresia sa, cel mai demn de dispreț logician dualist, naționalist și imperialist. Doar atunci când devine o logică transcendentă, dialectica este cu adevărat „posée sur la tete“, dar, atât timp cât își merită numele, nu e nevoie să fie „repusă pe picioare” pentru a deveni Focul revoluțiilor – continuă Daumal să își illustreze concepția.

Modul în care Rene Daumal creează o nouă grilă de interpretare a filozofiei este caracteristic pentru tipul de lectură activă pe care o face, pentru modul în care trece prin filtrul propriei gândiri fiecare text pe care îl citește.

În acest sens, ilustrativ este și felul în care poetul a utilizat în propria operă cu unul dintre conceptele fundamentale ale operei sale: cel de *patafizică*. – preluat din opera lui Alfred Jarry.⁷¹

Acest termen a fost creat de Alfred Jarry, odată cu publicarea romanului *Gesturile și părerile doctorului Faustroll*,⁷² unde sunt expuse principiile acestei auto-intitulate știință a excepțiilor sau a particularului.

În general, patafizica se prezintă sub forma unor discursuri sau a unor instituții științifice, filosofice sau esoterice ori, invers, se ascunde sub texte amuzante sau absurde, propunând o reflecție serioasă prin descrierea unui univers paralel. Patafizicianul observă întotdeauna lucrurile într-o manieră proprie, procedând în acest mod chiar și cu legile fizicii clasice. De exemplu, doctorul Faustroll, personajul lui Jarry, nu enunță legea

⁷¹ Philippe van den Broeck, Rene Daumal, Pataphysicien?, în „Les dossiers H – Rene Daumal“, martie 1993, pp 79-84;

⁷² Alfred Jarry, *Gestes et opinions du docteur Faustroll, Pataphysicien, suivi de L'Amour absolu*, Gallimard, 1980; v și Florin Necula, *Introducere în Patafizică*, în „Akademia, revistă de cultură și filosofie, proiect al Universității Dunărea de Jos, Casei de Cultură a Studenților și al Ligii Studenților Galați“, numărul mai 2010;

căderii corpurilor spre un centru, ci vorbește despre legea ascensiunii vidului spre o periferie.

Iată definiția completă, oferită chiar de Jarry, în romanul amintit:

„patafizica este știința soluțiilor imaginare, ce acordă simbolic lineamentelor proprietățile obiectelor descrise prin virtualitatea lor“. Această definiție este precedată și de o explicitare: „fiind epifenomenul ceea ce vine în plus la un fenomen, patafizica este știința ce se supra-adaugă metafizicii și se întinde dincolo de metafizică tot cât aceasta se întinde dincolo de fizică“. De altfel și Ubu se laudă a fi inventat știința științelor, "a cărei necesitate se făcea peste tot simțită. De altfel și Ubu Rege, personajul celei mai cunoscute creații a lui Dali, afirmă că ar fi creat o „știință a științelor“⁷³.

Rene Daumal a preluat termenul de patafizică și a încercat să îl aplice în creația sa, lăsându-ne mai multe texte care tratează în mod teoretic această temă, dar aplicându-l și în opera sa literară. Astfel, influența acestei științe a soluțiilor imaginare se face simțită în descrierea „*Contra-Cerului*“ din volumul de versuri omonim, a lumii subterane din „*Marea Beție*“, dar și a insulei din „*Muntele Analog*“.

Principalele eseuri având ca temă patafizica sunt: „*Patafizica și revelația râsului*“, „*Patafizica fantomelor*“ (text pentru care există două versiuni) și „*Patafizica lunii*“⁷⁴.

În „*Patafizica fantomelor*“, Daumal aplică această metodă științifico-filosofică imaginată de Jarry pentru a studia fantomele. Așa cum autorul piesei *Ubu-Rege* încerca să aplice regulile științei obiective la lucruri absente, Daumal încearcă să le aplice pe o fantomă, care este, de asemenea, o absență, dar nu o absență a ceva, ci o absență a cuiva și, în plus, o absență înconjurată de prezență – prezența celor care percep fantoma.

Pornind de la această temă aparent simplă și aparent neserioasă, Rene Daumal ajunge, la capătul demersului său patafizic, la concluzii legate de influența activității conștiente asupra calității conștiinței umane.

Astfel, Daumal arată că apariția unei fantome este influențată în mod direct de natura preocupărilor unui anumit individ. De exemplu, dacă cineva se gândește la

⁷³ Alfred Jarry, *Ubu*, Editura Paralela 45, București, 2009 ;

⁷⁴ Rene Daumal, *Les pouvoirs de la parole*, 1981, pp. 237-256;

probleme de matematică – precum la întrebarea cât fac 24 de fantome plus 13 fantome – nu va vedea niciodată o astfel de apariție. În schimb, dacă meditează la posibilitatea apariției fantomelor și își lasă imaginația liberă, amintindu-și toate poveștile pe care le-a auzit, se creează imediat mediul propice pentru apariția efectivă a unei fantome. Așadar, apariția acestei absențe a cuiva este posibilă numai în momentul în care și în subiectul care o percepe există o absență similară: absența rațiunii. Dintr-un anumit punct de vedere, și el devine o fantomă, deoarece poate fi definit, cum am văzut, ca o lipsă a ceva – în speță, a conștiinței de sine.

Exercițiul studierii fantomelor nu conduce numai spre concluzii psihologice, ci îi permite lui Daumal și formularea unor legi social-politice. Pornind de la constatarea că fantomele apar cu preponderență în cimitire, dar și în vechile locuințe feudale, el afirmă că aceste locuri și persoanele care le locuiesc au în comun absența unei activități susținute, continue:

„în vechile familii aristocratice, cel puțin în cele care continuă să ducă o viață inactivă, deci o absență a vieții, e loc pentru fantome. Funcțiunea originală a acestor familii, aceea de a proteja pământurile, a dispărut și a lăsat un vid propice spectrelor. O superstiție o atrage pe alta”⁷⁵.

Concluzia, total defavorabilă reprezentanților vechii aristocrații, nu este, de altfel, deloc surprinzătoare pentru o epocă în care filosofia politică de stânga cea mai extremă fermeca spiritele avangardiștilor europeni.

Reținem însă de aici, în primul rând, modul în care, pornind de la utilizarea unei metode inventate de un contemporan și folosind o idee aparent nesperioasă – fantomele – Rene Daumal ajunge să vorbească despre schimbarea stărilor de conștiință și efectul acestora asupra percepției realului.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 241;

III 3) LECTURI DETERMINANTE: MISTICISMUL ȘI ESOTERISMUL

Am citat deja, mai sus, cele două direcții principale pentru lecturile de tinerețe ale lui Rene Daumal în ceea ce privește spiritualitatea și am constatat că acestea se îndreaptă, în egală măsură, spre două spații spirituale total diferite: lumea iudeo-creștină și hinduismul.

Din prima categorie, Rene Daumal amintește două nume: Ezechiel și sfântul Ioan al Crucii.

Ezechiel este unul dintre profeții *Vechiului Testament*, celebru pentru viziunea sa, în care i-au apărut patru făpturi vii (un leu, un taur, un om și un vultur), în legătură cu care literatura esoterică occidentală a făcut numeroase speculații, mai cu seamă că aceste patru făpturi se regăsesc și în Apocalipsa Sfântului Ioan.

În ceea ce îl privește pe Sfântul Ioan al Crucii, acesta și-a pus, de asemenea, amprenta asupra misticismului european medieval și nu numai. Născut în 1542 într-o familie aristocratică spaniolă, acesta este întemeietorul ramurii masculine a ordinului Carmeliților, numită a „Carmeliților desculți“. În cartea *„La noche oscura“*, Ioan al Crucii descrie o experiență mitică pe care a avut-o și cu care, fără îndoială, Daumal a găsit numeroase asemănări. Datorită acestei lucrări, precum și altor tratate mistice al căror autor este, Ioan al crucii este considerat, în Spania, și patronul spiritual al poezilor.

La lecturile amintite anterior se adaugă preocupări pentru operele școlilor spirituale existente la Paris în epoca respectivă. Era o perioadă în care, după decesul întemeietorilor, teosofia și antroposofia aveau încă numeroși adepți. De asemenea, acum își elaborează opera Rene Guénon, acesta atrăgându-i cel mai mult atenția lui Rene Daumal, dintre toate lecturile sale esoterice aparținând spațiului european, dinainte de 1930.

Ca dovadă a acestui interes, Rene Daumal a publicat, în 1928, un articol intitulat *„Encore sur les livres de Rene Guénon“*⁷⁶. Lucid ca întotdeauna și păstrându-și caracteristica de a lua întotdeauna ceea ce i se potrivește dintr-o doctrină, sesizând în

⁷⁶ Rene Daumal, *Encore sur les livres de Rene Guénon* în Rene Daumal, *Essais et notes, I, Chaque fois que l'aube parait*, Gallimard, 1953, pp. 31-33.

același timp și elementele cu care nu este de acord, Daumal prezintă, în acest eseu, aspectele care i-au atras atenția, în opera lui Guénon.

Studiul începe cu o constatare:

„les mains occidentales changent l’or en plomb”⁷⁷“

Spre exemplu, atunci când intră în contact cu adevăratele capodopere de gândire hindusă pe care o reprezintă Vedele, Upanișadele sau Puranele, occidentalii se mărginesc să fie atenți la aspecte mitologice marginale, să caute aspectele mai exotice și să extragă cel mult unele sfaturi care nu se îndepărtează prea mult de predicile unui preot creștin, de exemplu.

În opoziție cu această tendință generală de a reduce gândirea hindusă la canoanele gândirii occidentale actuale, Rene Daumal îi recunoaște următorul merit lui Guénon :

„S’il parle du Veda, il pense a Veda, il est le Veda”⁷⁸“.

Totuși – atrage atenția Rene Daumal -, meritul lui Guénon de a înțelege gândirea vechilor hinduși este contrabalansat de o lipsă pe care o consideră la fel de gravă: lipsa de cunoaștere, de către Guénon, a gândirii occidentale:

„Ce qu’il y a de plus profond dans des penseurs d’Europe comme Spinoza, Hegel ou les post-kantiens allemands, lui échappe tout à fait.”⁷⁹“

Mai presus de toate însă, pe Rene Daumal îl separă de Guénon absența totală a oricărei atitudini de revoltă la acesta:

„René Guénon, je ne sais rien de votre vie proprement humaine ; je sais seulement que vous espérez peu convaincre des multitudes. Mais je crains que le bonheur

⁷⁷ „mâinile occidentale transformă aurul în plumb“ în ibid. p. 31.

⁷⁸ „dacă vorbește despre Veda, el se gândește la Veda și este Veda“ în ibid. loc.cit.

⁷⁹ „ceea ce e mai profund în gânditorii Europei, precum Spinoza, Hegel sau post-kantienii germani, îi scapă cu desăvârșire“ în ibid. p. 32.

*de penser ne vous détourne de cette loi - historique au sens le plus large - qui pousse nécessairement ce qu'il y a d'homme en nous vers la révolte ; révolte que nous considérons non comme une tâche que nous sommes chargés d'exécuter, mais comme une œuvre que nous laissons s'accomplir par le moyen des enveloppes humaines qu'abusivement nous nommons "nôtres"*⁸⁰“

Este interesant de remarcat faptul că și Andre Breton, conductăul grupării supraraliste, a studiat opera lui Guénon și și-a exprimat admirația față de anumite aspecte ale acesteia. Breton consideră că supraralismul și Guénon se regăsesc în atitudinea lor de refuz față de lumea modernă și își declară admirația pentru modul în care Guénon „a scuturat metafizica de ruinele religiei, care o acopereau“:

*„Il n'en honore pas moins le grand aventurier solitaire qui repoussa la foi par la connaissance, opposa la délivrance au SALUT et dégagea la métaphysique des ruines de la religion qui la recouvraient*⁸¹“.

Importanța acestei etape din evoluția spirituală a lui Rene Daumal – marcată de studiul operei lui Guénon – reprezintă, după părerea noastră, o prefigurare a experienței spirituale care îl va marca pe poet începând cu 1930. În *A patra cale*, Rene Daumal va găsi același respect și aceeași înțelegere pentru elementele altor tradiții spirituale decât cea creștină, dar și ceea ce constatare că îi lipsește lui Guénon: o valorificare inclusiv a gândirii occidentale.

⁸⁰ „Rene Guénon, nu știu nimic despre viața dumneavoastră propriu-zis omenească; știu doar că aveți prea puține speranțe de a-i convinge pe mulți. Dar mă tem ca bucuria de a gândi să nu vă deturneze de la această lege – istorică în cel mai larg sens al cuvântului – care împinge, în mod necesar, ceea ce avem omenească în noi spre revoltă; revoltă pe care o considerăm nu numai o sarcină de care trebuie să ne achităm, dar și ca o lucrare pe care o lăsăm să se împlinească prin intermediul învelișurilor omenești pe care în mod abuziv le numim «ale noastre».“ în *ibid.* p. 33.

⁸¹ „[Supraralismul] nu îl onorează mai puțin pe marele aventurier solitar care a înlocuit credința prin cunoaștere, a opus eliberarea MÂNTUIRII și a degajat metafizica de ruinele religiei, care o acopereau“ în Andre Breton, *Rene Guénon jugée par le Surrealisme*, publié dans *La Nouvelle Revue Francaise* de juillet 1953, et cité par Eddy Batache, *loc. cit.*, dans le « Cahier de l'Herne » consacré à René Guénon, p. 380

Centrul de greutate al lecturilor sale va fi reprezentat însă, în permanență, de textele sacre ale hinduismului și, în măsură ceva mai mică, ale buddhismului. Interesant este că, și în aceste spații de civilizație, Rene Daumal ajunge la concluzia că vechile tradiții au cunoscut o degenerescență continuă. Afirmând acest lucru cu privire la „catedrele de zen” din universitățile japoneze, Daumal le recunoaște totuși o utilitate: este singurul mod în care mai putem obține informații, în zilele noastre, despre Zen-ul tradițional:

„Mais qu’il existe maintenant, dans une universite theologique japonaise, une «chaire» de Zen”, acela signifie deja une degenerescence. Celle-ci est necessaire: sans elle, nous ne saurions rien de Zen. Les purs enseignements venant d’etres superieurs plus ou moins caches doivent se degrader, se meler a toutes les influences inferieures pour penetrer les couches les plus basses de l’humanite et parvenir jusqu’a nous...

Prenons donc ses enseignements mele et plus ou moins corrompus (deja du fait qu’il sont en forme de livres), non pour nous complaire dans leurs aspects actuels, mais pour y demeler l’authentique et tacher de remonter a la source⁸².”

Așadar, observăm, cu timpul, o maturizare, în ceea ce privește atitudinea față de învățăturile sacre. Textul sacru este prețuit, dar însuși faptul că respectiva cunoaștere a fost așternută în scris i se pare o degenerare. Poate că tocmai aceasta reprezintă principala explicație a preferinței ulterioare pe care Daumal o va manifesta pentru A patra cale, o

⁸² „Dar faptul că acum există, într-o universitate teologică japoneză, o «catedră de Zen» înseamnă deja o degenerare. Aceasta e necesară: fără ea, nu am ști nimic despre Zen. Învățăturile pure, care vin de la ființele superioare, mai mult sau mai puțin ascunse, trebuie să se degradeze, să se amestece cu toate influențele inferioare, pentru a pătrunde în straturile cele mai joase ale umanității și a putea să ajungă până la noi. Să folosim deci aceste învățături amestecate și mai mult sau mai puțin corupte (deja de faptul că se regăsesc sub formă de cărți) nu pentru a ne plânge de aspectele lor actuale, ci pentru a căuta în ele ceea ce este autentic și pentru a încerca să urcăm spre sursă” în Rene Daumal, Correspondance, tome 3, p. 268, citat de Philippe Vaillant, *Rene Daumal, homme de tradition*, în Rene Daumal, *Le desir d’etre*, (sous la direction de Philippe Vaillant), Collection Les 3 Mondes, 2009, p. 166.

cale a lucrului conștient, față de celelalte căi care îi stăteau la dispoziție, dar care presupuneau o angajare în mai mică măsură a propriei ființe.

III 4 CONCLUZII

Scopul prezentului capitol a fost acela de a prezenta primele experiențe ale poetului și primele influențe care s-au exercitat asupra lui Rene Daumal, în perioada adolescenței și a primei tinereți. Așa cum am putut observa, acestea și-au pus amprenta în mod decisiv asupra dezvoltării sale ulterioare, atât din punct de vedere literar, cât și din punct de vedere general uman.

Aceste prime experiențe au avut drept cadru de desfășurare Liceul din Reims, iar catalizatorul a fost reprezentat de întemeierea grupului inițiativ numit *Les simplistes*, alături de alți trei colegi.

Am subliniat importanța – mărturisită în permanență de Rene Daumal – a unei experiențe din acești ani de formare, pe care mai târziu, cu doar un an înainte de moarte, a denumit-o, în mod semnificativ, „*Un souvenir determinant*“.

Am subliniat faptul că importanța experiențelor provocate de ingerarea de tetraclorură de carbon a constat în descoperirea existenței unui alt nivel de percepție, care permite accesul la un alt nivel de realitate. Căutările ulterioare ale lui Rene Daumal vor avea drept obiectiv principal tocmai încercarea de a ajunge la acest nivel de realitate fără a mai fi nevoit să apeleze la substanțe halucinogene sau la alte metode artificiale de modificare a propriei stări de percepție.

Apoi, această experiență a jucat un rol fundamental și în orientarea lecturilor ulterioare ale lui Rene Daumal. Am schițat, în următoarele secțiuni ale acestui capitol, principalele direcții pe care le-a urmat în lecturile sale, destinate în primul rând să găsească experiențe similare cu cele efectuate alături de Simpliști. Două au fost spațiile în care a descoperit astfel de experiențe: misticismul creștin și vechile scrieri sanscrite.

Atunci am evidențiat principalele lecturi care și-au pus amprenta asupra autorului, am remarcat modul conștient, lucid, în care acestea erau efectuate, fără a se ajunge vreodată la admirația fără discernământ față de opera integrală față de un autor (vezi cazul lui Rene Guénon). În plus, într-o oarecare măsură, contactul cu opera lui Rene Guénon a reprezentat o pregătire și o prefigurare pentru contactul ulterior, mult mai consistent, cu *A patra cale*.

Am evidențiat astfel faptul că, pornind de la lecturile sale filosofice, Rene Daumal ajunge să propună o grilă proprie de interpretare, vorbind despre mai multe tipuri de idealism, respectiv de materialism și descoperind opoziții mai pronunțate în interiorul diferitelor tipuri de idealism, respectiv de materialism, decât între materialism și idealism, în general.

De asemenea, am subliniat modul în care, pornind chiar de la abordarea unor subiecte aparent nereseriate – precum fantomele – Rene Daumal ajunge la concluzii legate chiar de tema care prezenta cel mai mare interes pentru el: modificarea nivelurilor de percepție și posibilitatea de a accede la un alt nivel de realitate.

De asemenea, atunci când am abordat tema lecturilor lui Daumal din opera lui Guénon, am scos în evidență interesul similar al lui Breton. Prin patafizică – concept împrumutat de la Jarry – am încercat să stabilim și mai bine locul lui Rene Daumal printre contemporanii săi din avangarda literară europeană.

Astfel, în acest capitol am prefigurat temele pe care le vom aborda în următoarele trei secțiuni ale studiului nostru, care constituie partea centrală a sa: legăturile cu avangarda literară în general, cu Andre Breton și suprarealiștii în special, influențele pe care tradiția hindusă le-a exercitat asupra evoluției sale, ca poet și ca om, precum și legăturile cu gruparea spirituală condusă de G. I. Gurdjieff, cunoscută sub numele de *A patra cale*.

III 5 CONTRIBUȚII PERSONALE

- ilustrarea modului în care o experiență din copilărie – nopțile trăite sub impactul fricii de moarte – a fost utilizată artistic, în romanul „*Muntele analog*“.
- prezentarea modului în care, pornind de la lecturile sale filosofice, Daumal a ajuns să realizeze o clasificare proprie a doctrinelor filosofice, distingând între trei tipuri de idealism și trei tipuri de materialism;
- scoaterea în evidență a interesului comun manifestat de Rene Daumal și de André Breton pentru opera lui René Guénon, precum și a atitudinii celor doi față de această operă;
- evidențierea modului original în care Daumal, utilizând conceptul de patafizică creat de Alfred Jarry, ajunge la problema nivelurilor de percepție și a nivelurilor de realitate;

IV RENE DAUMAL ȘI AVANGARDA LITERARĂ A SECOLULUI AL XX-LEA

IV 1) *MARELE JOC* ȘI MIȘCAREA SUPRAREALISTĂ

*Marele Joc*⁸³ este revista publicată între 1927 și 1932 de membrii fostului grup al „Fraților simpliști“, care legaseră o strânsă prietenie în anii liceului, petrecuți la Reims. Principalii animatori ai revistei – Rene Daumal, Roger-Gilbert-Lecomte, Roger Vailland și Robert Meyrat – au urmat, prin *Marele Joc*, scopurile anunțate încă de la întemeierea grupului din adolescență: regăsirea simplității copilăriei și a posibilităților sale de cunoaștere intuitivă și spontană.

Între perioada liceului și cea a „*Marelui Joc*“ avusese loc însă o întâlnire decisivă pentru destinul lor artistic ulterior: în 1925, la Paris, descoperiseră suprarealismul, mișcare care atrăsese atenția prin caracterul său revoluționar și prin unele cercetări comune, precum cele privind somnul și visele.

Perioada următoare este una de sondări reciproce între suprarealiști și membrii *Marelui Joc*. Aceștia din urmă constituie deja un grup mult mai complex, căci celor patru vechi foști colegi de liceu li se adaugă pictorul Joseph Sima, desenatorul Artur Harfaux, criticul literar Andre Rolland de Reneville, poezii Maurice Henry, Pierre Audard și André Delons.

André Breton, liderul suprarealiștilor, apreciază calitatea membrilor acestei grupări și se declară interesat de o cooperare⁸⁴. În acest moment ies la rampă inițiatorii *Marelui Joc*, în special Rene Daumal și Roger Gilbert-Lecomte, care subliniază mai degrabă elementele ce îi separă de suprarealiști. Pentru ei, preocupările suprarealiștilor se mărginesc la scriitura automată și la subconștient, ceea ce reprezintă decât o parte

⁸³ *Le Grand Jeu. Collection complète*, Editions Jean-Michel Place, Paris, 1977.

⁸⁴ Olivier Penot-Lacassagne, *Grand Jeu et petits jeux surréalistes* în *René Daumal ou le perpétuel incandescent*, 2008, pp. 55-63 ;

nesemnificativă, ce atinge doar parțial noțiunea de „metafizică experimentală“, propusă de către *Marele Joc*.

În acest context apare primul număr al revistei, în iunie 1928. Roger Gilbert-Lecomte anunță, cu această ocazie:

„*Marele joc este iremediabil. El nu se joacă decât o dată. Noi vrem să îl jucăm în fiecare clipă a vieții noastre*⁸⁵“.

Acest număr este bine primit în cercurile de avangardă și, în septembrie 1928, *Marele Joc* chiar atrage foști colaboratori ai lui Breton. Este vorba de Monny de Bouilly, care făcea parte din grupul supraréalist începând din 1925. După neînțelegeri cu Breton cauzate de apropierea acestuia de revista Partidului Comunist Francez, precum și după reproșuri privind sacrificarea caracterului experimental al mișcării, de Bouilly decide că locul său este mai degrabă alături de *Marele Joc*, decât de supraréalisti.

Breton nu rămâne insensibil la această „dezertare“ și, la 11 martie 1929, organizează un așa-numit „proces al Marelui Joc“. Mai precis, cere excluderea din grupare a lui Roger Vailland, pe motiv că acesta scrisese un articol laudativ la adresa unui prefect de poliție – gest ce contravenea profund orientării revoluționare afirmate atât de supraréalisti, cât și de *Marele Joc*. Excluderea lui Vailland nu are loc, iar tensiunile sporesc.

În ianuarie 1930, apare al doilea număr din *Marele Joc*. În acest an, membrii grupării sunt extrem de activi, organizând o serie de conferințe, precum și o expoziție la galeria Bonaparte.

În ciuda unor tentative ale lui Louis Aragon de a realiza apropierea între cele două grupări, apariția *Celui de-al doilea manifest al supraréalismului* marchează o nouă ruptură, ce va fi confirmată de al treilea număr al Marelui Joc.

Somat de Breton să își precizeze poziția personală față de supraréalism, Rene Daumal îi răspunde acestuia prin intermediul unei scrisori deschise, publicată în *Le Grand Jeu*, numărul 3. Celebru rămâne următorul fragment:

⁸⁵ Rene Daumal, *Lettre ouverte a Andre Breton sur les rapports du surrealisme et du Grand Jeu*, în *Le Grand Jeu*, L'Herne, p.195.

„Prenez garde, André Breton, de figurer plus tard dans les manuels d'histoire littéraire, alors que si nous briguions quelque honneur, ce serait celui d'être inscrits pour la postérité dans l'histoire des cataclysmes“

În ciuda afirmării clare a rupturii, niciunul dintre membrii Marelui Joc nu a colaborat la pamfletul violent anti-Breton, intitulat *„Un cadavre“*, realizat la inițiativa lui Georges Bataille și Robert Desnos.

1932 aduce sfârșitul aventurii *„Marelui Joc“*, provocat de cauze multiple. Pe de o parte, întreaga mișcare de avangardă este marcată de „afacerea Aragon“, mai precis de scandalul provocat de publicarea poemului acestuia *„Front rouge“* într-o revistă sovietică. autorul este acuzat de către guvernul francez de propagandă anarhistă și de incitare a soldaților la nesupunere, ceea ce provoacă multiple reacții ale suprarealiștilor, fiecare dintre precizându-și poziția.

În acest context agitat, un rol major în încetarea apariției revistei îl au și neînțelegerile dintre Rene Daumal și Roger Gilbert-Lecomte, provocat îndeosebi de dezacordul manifestat de acesta din urmă față de apropierea lui Rene de *A patra cale*.

Apoi, printre cauze nu trebuie uitate nici dificultățile financiare inerente unei perioade de criză economică profundă.

Textele fundamentale pentru înțelegerea *Marelui joc* au apărut chiar în primele două numere ale acestei reviste.

Un text esențial este *Mise au point ou Casse-Dogme (Punere la punct sau Sparge-dogmă)* – cu un titlu grăitor pentru intențiile grupării – text ce poartă o dublă semnătură: Rene Daumal și Roger Gilbert-Lecomte. Aici, cei doi oferă următoarea definiție:

„Nottez donc : Définition : «Le Grand Jeu est entièrement et systématiquement destructeur»⁸⁶“

⁸⁶ „Notați deci : Definiție : Marele Joc este în întregime și sistematic distructiv“ în Rene Daumal, Roger Gilbert-Lecomte, *Mise au point ou Casse-Dogme*, în *Le Grand Jeu*, L'Herne, p. 82.

Așadar, cuvântul de ordine este „distrugere“. Avem de a face, deci, cu o mișcare ce își afirmă încă de la început intenții revoluționare, îndreptate împotriva realităților existente. Îndată însă, este oferită și o nouă definiție pentru cuvântul „distrugere“:

„Maintenant nous faisons rapidement remarquer que le sens commun se fait du verbe détruire un obscur concept dont la seule exposition démontre le caractère absurde (fabriquer du néant en pilonnant quelque chose). Destruction, bien sûr, ne peut être qu'un aspect de transformation, dont un autre aspect est création. (Parallèlement ; il faut enlever au mot créer son absurde schéma : fabriquer quelque chose avec de néant :) Bon, il fallait bien en finir avec ces enfantillages⁸⁷“:

Odată oferită definiția cuvântului „distrugere“, se explică și care sunt țintele acestui elan distructiv. El vizează dogmele de orice fel, tipice pentru ultimele trei secole de civilizație occidentală și pentru omul care trăiește în acest tip de societate.

Numai că de aici decurge un avertisment de maximă însemnătate: este posibil ca dogmele să fie atât de înrădăcinate în noi, încât să le regăsim inclusiv la nivelul funcțiilor vitale ale organismului. În aceste condiții, distrugerea dogmelor afectează în mod direct aceste funcții vitale, ea putând să îi fie fatală celui care încearcă acest lucru. Prin urmare, în *Marele Joc* se pot prinde doar cei care își asumă acest risc.

Continuând să abordeze tema relației dintre propria ființă și dogme, se afirmă că, dintre funcțiile organismului nostru, gândirea este cea care trebuie să își asume rolul de „spărgător de dogme“. Acest rol este unul complex și cuprinde două aspecte, detaliate în felul următor:

- 1) *„Ea este distrugătoare în domeniul formelor, nicio formă neputând să scape criticii sale. Iar această amenințare nu este zadarnică, pentru că suntem*

⁸⁷ „Acum vom remarca rapid că sensul comun face din verbul a distruge un concept obscur, a cărei simplă expunere îi demonstrează caracterul absurd (fabricare de neant anihilând ceva). distrugerea nu poate fi, bineînțeles, decât un aspect al transformării, așa cum creația este un alt aspect al acesteia. (în paralel, cuvântul a crea trebuie eliberat de sensul absurd de a fabrica ceva din neant). bun, ar trebui să terminăm cu aceste copilării.“ în *Mise au point ou Casse-Dogme*, în *Le Grand Jeu*, L'Herne, p. 82.

înconjurați de oameni care vor să înțeleagă adevărul într-o formă ținând cont doar de formă. Dacă ne apropiem de un astfel de om, își riscă viața. Avem toate motivele să credem că dogma pe care o afirmă este legată de formele funcțiunilor vitale. (Ele sunt comune tuturor oamenilor; dintr-o greșeală frecventă, sunt considerate universale, în timp ce ele nu sunt decât generale; sunt deci șanse mari ca dogma să fie întemeiată pe mișcări vitale care, mai mult decât orice altceva, pot fi fantome ale universalului.) Funcția noastră de spărgători de dogmă va ataca, în consecință, formele și organizarea vieții umane, până când va trebui să facem să apară caracterul relativ ale formelor de gândire care nu sunt decât simplele lor reflexe.

- 2) *Al doilea aspect al spărgătorului de dogme nu mai este dogmă, ci spărgător, și nu se referă decât la SINE ÎNSUȘI.* ⁸⁸

Reținem, din acest text fundamental, două trăsături definitorii pentru forma de schimbare pe care o propune Marele Joc:

- 1) aceasta vizează ființa integrală, până în resorturile ei fiziologice, amenințând chiar cu distrugerea acestora, deci și cu distrugerea ființei;
- 2) raportarea permanentă la sine însuși; această distrugere transformatoare nu este îndreptată în exterior, ci e raportată în permanență la sine; altfel, ea rămâne fără valoare.

În continuarea acestei prezentări a ceea ce a însemnat *Le Grand Jeu*, vom urmări traseul literar și personal urmat de ceilalți participanți importanți la *Marele Joc*, alături de Rene Daumal.

Roger Gilbert-Lecomte⁸⁹ s-a născut la Reims, la 18 mai 1907, într-o familie burgheză. fire rebelă, a intrat rapid în conflict cu părinții săi, care vizau pentru el o

⁸⁸ *Ibid.* pp. 83-84.

⁸⁹ *Grand Jeu et surréalisme. Reims, Paris, Prague*, Le Ludion, Musée de beaux-arts de la ville de Reims, 2003, p. 162.

ascensiune socială obținută prin intermediul urmăririi carierei medicale. Roger prefera filosofia sau, în cadrul medicinei, nu se simțea atras decât de psihiatrie. După ce făcuse parte din grupul Fraților simpliști, are un rol fundamental în apariția Marelui Joc, începând cu 1927, fiind unul din cei 4 directori ai revistei. În același an, renunță la orice carieră medicală și, pentru a afirma ruptura cu părinții săi, își schimbă inclusiv numele. Astfel, Roger Lecomte devine Roger Gilbert-Lecomte. În 1929 și 1930 este unicul director al Marelui Joc, ceea ce nu înseamnă însă că își asumă cu maximă responsabilitate acest statut. Lucrând mai degrabă în salturi, lasă o mare parte din problemele concrete ale revistei pe seama lui Rene Daumal. În această perioadă, dependența sa de droguri – în special de morfină – devine tot mai accentuată, ceea ce îi determină pe toți prietenii să se îndepărteze, treptat, de el. Cel din urmă este Daumal, în 1934. În ultimul deceniu de viață (1933-1943), starea sa fiziologică, dar și materială, se deteriorează continuu. Moartea îi este provocată, așa cum anticipase în propriile poeme, de o infecție cauzată de acele pe care le folosea în injectarea cu stupefiante. În afară de articolele apărute în Marele Joc, Lecomte este cunoscut pentru colecția de poeme *Le miroir noir*. De asemenea, a fost publicat, postum, în 1985, un volum ce grupează scrisorile sale către poetul, criticul literar și filosoful de origine română Benjamin Fondane.

Roger Vailland⁹⁰ născut la 24 octombrie 1907, la Acy-en-Multien, în Oise, a recunoscut el însuși că a fost mult timp fascinat de Gilbert-Lecomte. Vailland este cel care a avut ideea de a-i da numele de Grand Jeu revistei scoase de foștii Frați simpliști. Procesul orchestrat de suprarealiști Marelui Joc, care avea în prim-plan condamnarea unui articol al său, precum și ruptura cu foștii prieteni din 1930 îl marchează puternic. Nu va începe să scrie serios decât după moartea lui Daumal și Gilbert-Lecomte, îndepărtându-se, treptat, de idealurile grupului de odinioară. Se afirmă atât ca romancier, cât și ca dramaturg și eseist. A dezvoltat, totodată, o carieră în cinematografie, colaborând inclusiv cu cineaști de prestigiu, precum Roger Vadim.

⁹⁰ *Ibid.*, p. 163.

Robert Meyrat⁹¹, născut la 1 februarie 1907, la Reims, era supranumit de „Frații simpliști“ *Strigoiul*. A fost primul care s-a îndepărtat de fostul grup, începând din 1927-1928, epoca de glorie a Marelui Joc. Lui i-a dedicat Daumal textul *Nerval le Nyctalope*, în care se referă la experiențele lor onirice comune. Meyrat nu s-a îndepărtat niciodată de Reims, ci a urmat aici o carieră în medicină. A fost cel mai longeviv dintre foștii Simpliști, ajungând la vârsta de 90 de ani. a murit în 1997, la Reims.

Pictorul de origine cehă **Josef Sima**⁹², cunoscut în Franța ca **Joseph Sima**, este unul din cei care, deși nu au făcut parte din grupul Fraților Simpliști, au jucat un rol important în destinul revistei *Le Grand Jeu*. aici, el era pictorul par excellence, așa cum o dovedesc textele ce i-au fost dedicate de Lecomte. La Praga, fusese membru al grupului de avangardă *Devetsil*, întemeiat în 1920. Apoi a sosit la Paris în 1921 și i-a întâlnit pe foștii simpliști cel mai probabil în 1927. Deși era de altă naționalitate și, totodată, mai în vârstă cu un deceniu și jumătate, s-a legat o strânsă prietenie, care avea să dureze până la destrămarea grupului, în 1932. În toată această perioadă, reuniunile grupului s-au desfășurat în atelierul lui Sima. În 1934, Sima a avut un rol decisiv în fondarea unei grupări suprarealiste în Cehoslovacia. Apoi, disparițiile succesive ale foștilor săi prieteni marchează o întrerupere în activitatea lui sima, pe parcursul anilor '40. Apoi, își va relua activitatea creatoare, sub influența mărturisită a scrierilor postume ale lui Daumal și Lecomte.

Andre Rolland de Reneville⁹³, născut la Tours, la 8 iulie 1903, a intrat în contact cu grupul relativ târziu, la sfârșitul anului 1937. Totuși, el devine rapid o figură de prim-plan și colaborează consistent la toate numerele revistei. A urmat o carieră de magistrat, dar principalele sale pasiuni erau, de fapt, metafizica, Orientul și „Experiența poetică“ – după cum indică titlul uneia dintre principalele sale lucrări. În 1932, a luat poziție împotriva lui Louis Aragon, în timpul celebrei „afaceri Aragon“. Ca urmare, este considerat „contrarevoluționar“ și este exclus din grup – ceea ce contribuie la

⁹¹ *Ibid., loc.cit.*

⁹² *Ibid., p 166 .*

⁹³ *Ibid., loc.cit.*

destrămarea ulterioară întregului grup. În august 1933, Reneville lucra, împreună cu Daumal și cu Henri Michaux, la proiectul unei noi reviste, ce avea să rămână însă neconcretizat. Postum, în 1997, a fost publicat un text mai vechi al său, intitulat „*Souvenir de Rene Daumal*“. alte lucrări importante ale sale sunt „*Rimbaud le Voyant*“, „*Univers de la parole*“ și „*Sciences maudites et poètes maudits*“.

Acestor nume – care au jucat rolul principal în destinul *Marelui Joc* – li se pot adăuga cele ale poetului francez de origine sârbă Monny de Bouilly, „dezertat“ din grupul lui Breton în 1938, al fotografului, desenatorului și scenaristului Artur Harfaux, al poetului și desenatorului Maurice Henry.

Această trecere în revistă a principalilor animatori ai *Marelui Joc* permite formularea câtorva concluzii preliminare. În primul rând, constatăm o schimbare consistentă față de grupul din perioada liceului, în ceea ce privește componența sa.

Ca și la Reims, putem indica prezența a patru figuri principale, care iau deciziile importante în evoluția grupării, numai că, între timp, locul lui Roger Vailland (cu care ruptura se produce în 1930, după tulburările din 1929) și al lui Robert Meyrat (care se îndepărtează de grup încă din 1927-1928) sunt ocupate de Sima și de Reneville.

Apoi, constatăm influența covârșitoare pe care nu atât gruparea suprarealistă condusă de Breton, cât contactele cu acest grup, au avut-o asupra *Marelui Joc*.

Între *Marele Joc* și suprarealiștii lui Breton, contactele au constat, în proporție covârșitoare, mai degrabă în condamnări și acuze reciproce, decât în proiecte comune. Punctele comune – recunoscute de ambele părți – nu au fost în nici un moment suficiente pentru a produce nu atât o unire a celor două grupări – proiect utopic -, dar nici măcar o apropiere consistentă.

Această problemă a fost dezbătută pe larg în Scrisoarea deschisă adresată de Rene Daumal lui André Breton, scrisoare pe care o vom analiza în subcapitolul următor.

IV 2) SCRISOAREA DESCHISĂ CĂTRE ANDRE BRETON: ISTORIA LITERARĂ ȘI ISTORIA CATACLISMELOR

Textul fundamental pentru precizarea atitudinii lui rene Daumal față de gruparea suprarrealistă condusă de André Breton este, fără îndoială, „*Lettre ouverte a André Breton sur les rapports du surrealisme et du Grand Jeu*”⁹⁴, apărută în al treilea număr al revistei *Marele Joc*, drept răspuns la cererea publică a lui Breton ca Daumal să își exprime poziția față de mișcarea pe care o conducea.

Încă de la începutul scrisorii, Daumal ține să facă o precizare referitoare la propria grupare, pentru a-i arăta lui Breton că se înșeală atunci când tinde să creadă că *Marele Joc* ar fi o grupare de același tip cu cea a lui Breton. dimpotrivă, spune el, natura *Marelui joc* este diferită::

„*Le Grand Jeu est une communaute en quelque sorte initiatique: chacun de ses members, quoi qu'il fasse, le fait avec la volonte de maintenir l'unité spirituelle du groupe*”.

Prin urmare, nu are rost ca cineva să încerce să îl atragă doar pe unul din grup sau doar pe o parte a membrilor grupului, deoarece ei nu acționează decât în mod solidar și în comun..

Odată subliniată diferența naturii celor două grupări, Rene Daumal vorbește despre principala asemănare dintre ele: scopul comun. Acest scop comun – revoluția – presupune inamici comuni, împotriva cărora e nevoie de luptă și de coeziune a celor puțini care nu au fost învinși de „*lașitate, prostie, lene spirituală, cretinism, necredință*”.

Odată recunoscut acest scop comun, René Daumal pune întrebarea fundamentală, pentru care întreaga scrisoare constituie un răspuns:

⁹⁴ Rene Daumal, *Lettre ouverte a Andre Breton sur les rapports du surrealisme et du Grand Jeu*, în *Le Grand Jeu*, L'Herne, pp. 191-195.

„Contribuerais-je a cette cohesion en allant vers le surrealisme?”⁹⁵“

. Iar răspunsul este oferit în fraza imediat următoare:

„Ce serait au moins ridicule d’inefficacite, puisqu’en meme temps que je grossirais votre groupe, je diminuerais le notre d’autant. Mais bien plus, je crains qu’aujourd’hui l’activite surrealiste ne soit que confusion, trompe-l’oeuil et maladresse, tant dans sa tache de combat que dans son oeuvre creatrice”⁹⁶.

Într-un stil de o concizie desăvârșită, esențialul fusese spus încă din prima pagină a „*Scrisorii deschise*“. Restul documentului reprezintă explicația detaliată a acestei poziții.

Mai întâi, se insistă asupra faptului că suprarealiștii nu au nimic de oferit sau măcar de propus în domeniul acțiunii revoluționare propriu-zise, în timp ce, la una din întâlnirile anterioare, Roger Gilbert-Lecomte adusese un plan amănunțit și practic de acțiune în comun, care presupunea:

- întemeierea unei reviste de satiră și polemică de mare tiraj,
- crearea unei reviste de doctrină și de cercetare;
- organizarea unor anchete;
- folosirea calităților subversive ale fiecăruia, în special a mai mulți suprarealiști, a căror valoare în acest domeniu era apreciată de membrii marelui Joc.

Ori, niciunul din aceste proiecte nu a putut fi transpus în practică, din moment ce suprarealiștii nu s-au arătat interesați cel puțin să le discute.

Iar motivul acestei incapacități de a colabora este clar, pentru Rene Daumal:

„Ce ați făcut, înconjurat de o mulțime de indivizi a căror prezență alături de dumneavoastră ne-a umplut mereu de uimire? Nouă zecimi din cei care se reclamă de la sau sunt numiți cu titlul de suprarealiști nu au făcut decât să aplice o tehnică pe care

⁹⁵ *Ibid.*, p. 193.

⁹⁶ *Ibid.*, loc.cit.

*dumneavoastră ați găsit-o; procedând astfel, nu au putut crea altceva decât poncifuri care o fac inutilizabilă*⁹⁷.”

În opoziție cu această imitație searbădă, Daumal enumeră preocupările generale ale membrilor Marelui Joc:

- studiul tuturor procedeelor de depersonalizare, de transpoziție a conștiinței, e viziune și mediumnitate;
- câmpul nelimitat – în toate direcțiile mentale posibile – al tehnicilor hinduse de yoga;
- confruntarea sistematică a faptului liric și a faptului oniric cu învățăturile tradiției oculte și cu cele ale mentalității așa-zise primitivă;

În continuare, sunt expuse și cercetările particulare ale fiecăruia dintre membrii grupului din jurul revistei *Le Grand Jeu*:

- Roland de Reneville lucrează pentru stabilirea coordonatelor multiple ale creației poetice, iar în această muncă a obținut deja rezultate concrete; de exemplu, eseu publicat chiar în numărul al treilea al revistei reprezintă un fragment din lucrarea pe această temă;
- Gilbert-Lecomte lucrează la o viziune prin epifiză; în acest sens, el „construiește arhitectura focului gândirii mistice și a spiritului de participare“;
- René Daumal însuși, împreună cu același Gilbert-Lecomte, pregătesc expunerea unei *metafizici experimentale*.

Odată oferite aceste explicații, René Daumal revine asupra ideii principale, a inoportunității unei colaborări între cele două grupări, cel puțin pentru respectivul moment. Iată concluziile sale:

„În mod ideal deci, și în rezumat, dacă voi considera că apelul dumneavoastră se adresează Marelui Joc, constat că între noi ar fi posibil un acord de principiu asupra unui program minim și că o colaborare ar fi de dorit; dar, pe de o parte, confuzia pe care

⁹⁷ *Ibid.*, p. 192.

*o văd domnind în suprarealism, insuficiența programului său; pe de altă parte, faptul că Marele Joc însuși, deși posedă de acum un plan de activitate suficient de precis și o ideologie completă, nu a realizat încă decât primele puncte ale programului său; această dublă rațiune ar face o colaborare prezentă între noi cel puțin prematură*⁹⁸.

Spre finalul scrisorii sale, Daumal alege să răspundă chemării anterioare adresate membrilor Marelui Joc de către Breton cu o chemare adresată de *Marele Joc* lui André Breton. „Pentru a evita să se piardă“, acesta e invitat să se alăture *Marelui Joc*. invitația e mai degrabă retorică, deoarece este recunoscută imposibilitatea unei astfel de acțiuni.

După ce a subliniat toate diferențele existente, René Daumal aduce în discuție principalul punct de legătură între cele două grupări, pe lângă revoluție:

*„Astfel, atunci când scrieți «Totul ne îndeamnă să credem că există un anumit punct al spiritului începând de la care viața și moartea, realul și imaginarul, trecutul și viitorul, comunicabilul și incomunicabilul, susul și josul încetează să mai fie percepute în mod contradictoriu», este vorba de punctul spre care se îndreaptă eforturile noastre, despre acel punct în care, într-un final, vă dăm întâlnire, și pe drumul spre care lăsăm în spatele nostru, asasinate, toate speranțele posibile ce ne apar în față*⁹⁹.

Apoi, René Daumal emite o frază profetică, citată de toți autorii, în ceea ce privește legăturile sale cu suprarealismul și cu André Breton:

*„Prenez garde, Andre Breton, de figurer plus tard dans le manuels d'histoire litteraire, alors que si nous briguiions quelque honneur, ce serait celui d'etre inscrits pour la posterite dans l'histoire des cataclysmes*¹⁰⁰.

⁹⁸ Ibid., p. 194 ;

⁹⁹ Ibid., loc.cit.

¹⁰⁰ Ibid., p. 195.

În concluzie, putem desprinde două coordonate fundamentale ale atitudinii lui René Daumal față de suprarealism și de André Breton, așa cum se desprind din această scrisoare deschisă:

- acceptarea existenței unor intuiții comune, unor adversari comuni și a unui scop comun – revoluția – cu André Breton; acesta e considerat demn de a deveni membru al grupului Marelui Joc – dovadă invitația adresată în acest sens, în ciuda caracterului ei pur formal, retoric;
- lipsa aproape totală de respect pentru persoanele din jurul lui André Breton, considerate capabile doar să imite o metodă descoperită de acesta și total ineficace în ceea ce privește posibilitatea nu atât a înlăptuirii unor activități concrete, cât a făuririi cel puțin a unui plan de acțiune.

Această problemă, a raporturilor dintre poezia *Marelui Joc* și poezia suprarealiști a fost abordată de René Daumal – dintr-o altă perspectivă, artistică și profund ironică – și în romanul „La Grande Beuverie“. Acest subiect va fi abordat în secțiunea următoare a studiului nostru, în care vom încerca să oferim un răspuns la întrebarea: Rene Daumal, suprarealist?

IV 3) RENE DAUMAL, SUPRAREALIST?

Tema modului de a scrie poezie și a atitudinii față de actul artistic – abordată teoretic în eseurile din revista „*Marele Joc*” – este abordată, dintr-o altă perspectivă, și în opera literară a lui Rene Daumal și în primul rând în romanul *La Grande Beuverie*,¹⁰¹ rod al unei munci de creație desfășurate între 1932 și 1937, publicat în 1938 în *La Nouvelle Revue Francaise*.

Gândit inițial ca o povestire care să îi aducă în scenă pe oamenii ce contribuiseră la apariția *Marelui Joc*, romanul își propune în cele din urmă ca, prin satira sa neiertătoare, având în centru metafora beției, să devină un manual care să îl ajute pe cititor să gândească în mod conștient, fără a-i oferi însă mijloacele de salvare, pentru că – avertizează autorul – acestea nu pot fi oferite într-o carte.

Lumea acestui roman alegoric cuprinde două niveluri de realitate: nivelul „de sus”, în care cei însetați își potolesc în permanență această nevoie organică de a bea, și lumea „paradisurilor artificiale”, populată cu așa-numiții „bougeotteurs” (aproximativ „mișcători”, în sensul de „agitați”), cu „fabricatorii de obiecte inutile”, cu „explicatorii” și cu „zeii artificiali”.

Printre fabricatorii de obiecte inutile există o categorie aparte, cea a fabricatorilor de discursuri inutile, împărțiți în trei categorii: *Pwatts* (poeți), *Ruminssies* (romancieri) și *Kirittiks* (critici).

Poeții fabricatori de discursuri inutile sunt, la rândul lor, împărțiți în două categorii: *Pwatts pasivi* și *Pwatts activi*.

În caracterizarea ambelor categorii de poeți, Rene Daumal pornește de la următoarea definiție a lirismului:

„deregulare cronică a ierarhiei interne a unui individ, care se manifestă periodic la cel vătămat printr-o nevoie irezistibilă, numită, inspirație, de a profera discursuri inutile și cadențate. Nu are nimic comun cu ceea ce în vechime se numea lirism, adică

¹⁰¹ Rene Daumal, *La Grande Beuverie*, nouvelle edition etablie par Claudio Rugafori, Gallimard, 1980;

*arta de a face să cânte lira omenească, acordată în prealabil printr-o muncă îndelungată și răbdătoare“.*¹⁰²

Sub termenul de „*pwatts pasivi*“ se regăsesc, de fapt, suprarealiștii, Daumal continuând, aici, disputa anterioară cu Andre Breton.

Fragmentul în care descrie modul de creație al acestora este antologic, prin umorul și ironia usturătoare. Astfel, pentru a putea să scrie, un *Pwatt pasiv* trebuie, mai întâi, să intre într-o stare numită, aproximativ „gol în suflet“. Pentru a obține acest lucru, există mai multe metode. Una dintre ele presupune să mănânci prea mult, alta să mănânci prea puțin. Alte metode sunt chiar mai originale: pentru a deveni capabil să creeze, un *pwatt pasiv* trebuie să fie insultat în cel mai grosolan mod, într-un loc public și apoi să repete singur jignirile care i s-au adus, să se lase înșelat de propria soție sau să își piardă portofelul, fără să aibă vreo reacție normală.

Odată realizată această primă fază a actului poetic, se trece la faza următoare: *pwattul* pasiv începe să mugească, până când devine capabil să expectoreze cuvinte, pe care le așterne pe hârtie.

Apoi, în a treia fază a actului poetic, reia tot ceea ce a așternut pe hârtie în a doua fază, având grijă să elimine tot ceea ce are un sens clar. Abia după această fază se poate vorbi de un poem în adevăratul sens al cuvântului, cel puțin după concepțiile acestui tip de *pwatți*.

Ceilalți, *pwatții activi*, îi reprezintă pe poeții tradiționaliști, la fel de puțin apreciați – și supuși în aceeași măsură ironiei - de către Rene Daumal. Aceștia consideră că inspirația nu este decât o nebunie scurtă și se bazează exclusiv pe rațiune, definită de autor după cum urmează:

*„mecanism imaginar cu ajutorul căruia ne eliberăm de responsabilitatea de a gândi“.*¹⁰³

¹⁰² *Ibid.*, pp. 83-84;

¹⁰³ *Ibid.*, p. 86;

A doua categorie de poeți creează nu numai cu ajutorul rațiunii proprii, ci utilizează și aparate, care funcționează conform calcului probabilităților

La finalul acestui pasaj în care practic se delimitează de toate orientările existente în poezia epocii sale, Rene Daumal pune și verdictul:

*„Nu vedeam nicio diferență esențială între aceste două grupări de Pwațfi. Ambii încredințează unor mecanisme străine sarcina de a gândi pentru ei. Pentru primii, aceste mecanisme se află în măruntaie, iar pentru ceilalți în craniu; aici se află întreaga diferență“.*¹⁰⁴

Practic, Rene Daumal le adresează suprarealiștilor, pe această cale, cea mai profundă jignire pentru membrii unui curent care și-a afirmat în permanență vocația revoluționară: îi consideră, dintr-un anumit punct de vedere, asemănători cu poeții tradiționaliști.

Dacă, față de suprarealiști în general, putem observa aceeași atitudine profund critică atât în eseurile, cât și în romanele lui Daumal, față de André Breton poetul nu este la fel de necruțător, ci îi subliniază meritele de fiecare dată când le descoperă în vreuna din creațiile acestuia.

De pildă, Rene scrie următoarele aprecieri despre *Nadja* lui Breton.

*„Andre Breton ne s’exprime pas – quel «moi» choisiraient-il d’exprimer? – ne s’exploite pas, il se livre; et se delivre, car en se livrant il brise la barriere illusoire qui separeu son esprit du monde, il participe directement a l’universel. C’est pourquoi Nadja est necessaire, comme une phenomene naturel. C’est pourquoi cette revelation, ce coup de foudre ou de talon ne pouvait pas ne pas retentir a la derniere page, ce cri tout a coup irresistible: La beaute sera CONVULSIVE ou ne sera pas.“*¹⁰⁵

Având în vedere atât precizările făcute în mod direct de Daumal în privința lui breton și a suprealismului, precum și aluziile – destul e străvezii, de altfel – prezente în

¹⁰⁴ *Ibid.*, pp. 88-89;

¹⁰⁵ Rene Daumal, « *Nadja* » d’André Breton în *Le Grande Jeu*, L’Herne, pp. 222-224.

opera sa literară, ne putem permite să formulăm un răspuns negativ la întrebarea formulată în titlul acestui subcapitol: nu, Rene Daumal nu a fost un suprarrealist și nici nu se poate dovedi că ar fi avut, în vreun moment, intenția de a se alătura grupării conduse de către André Breton.

Singurul suprarrealist la adresa căruia Daumal se exprimă pozitiv este Breton. În ceea ce privește însă gruparea acestuia și oamenii din jurul său, își exprimă uimirea că Breton îi tolerează, îi consideră incapabili de a realiza ceva concret chiar în ceea ce privește revoluția mult-trâmbițată de liderul lor și, mai ales, îi atrage atenția lui Breton că tot ce fac cei desemnați la momentul 1930 cu termenul „suprarrealiști“ este să imite o metodă inventată anterior de Breton, cu riscul de a o compromite. atunci când Daumal amintește despre un plan de acțiune comună, atrage atenția că nu el fusese cel care îl formulase, ci Gilbert-Lecomte. (În ceea ce îi privește pe unii dintre membrii Marelui Joc, putem vorbi, într-adevăr, despre legături cu gruparea lui Breton mult mai profunde decât în cazul lui Daumal. Un exemplu în acest sens este Monny de Bouilly).

Opinia lui Rene Daumal despre gruparea suprarrealistă nise pare excelent sintetizată de formularea lui Olivier Penot-Lacassagne, doctor în literatură la Universitatea Paris III și doctor în filozofie al Washington University din Saint-Louis: „*Grand Jeu et petits jeux surrealistes*”¹⁰⁶. Într-adevăr, motivul principal al refuzului lui Daumal de a se alătura suprarrealiștilor constă în lipsa de implicare totală în creație pe care o descoperă la aceștia. Sau, folosind propriile explicații, opoziția între asumarea de către sine a riscului de a-și distruge propriile mecanisme fiziologice pentru a distruge dogmele înrădăcinate în ființă și „cercetările derizorii și demne de a fi călcate în picioare“ ale celor din jurul lui Breton.

¹⁰⁶ Olivier Penot-Lacassagne, *Grand Jeu et petits jeux surrealistes* în *René Daumal ou le perpétuel incandescent*, 2008, pp. 55-63.

IV 4) CONCLUZII

În acest capitol, ne-am propus să analizăm problema raporturilor dintre, pe de o parte, René Daumal și colectivul grupat în jurul revistei *Marele Joc* și, pe de altă parte, André Breton și gruparea suprarealistă condusă de acesta, în contextul mai larg al activității avangardei artistice europene din perioada interbelică.

Într-o primă secțiune, am trasat istoria apariției revistei, cu cele patru numere ale sale (dintre care doar primele trei au văzut lumina tiparului), evidențiind contribuția fiecăruia dintre tinerii autori care au jucat un rol important în cadrul acestui proiect. Astfel, pe lângă activitatea lui Rene Daumal, am remarcat și contribuțiile lui Roger-Gilbert-Lecomte, Roger Vailland și Robert Meyrat (cu toții, foști „simpliști”), precum și ale lui Josef Sima, Andre Rolland de Reneville și ale tuturor celorlalți care au contribuit la activitatea grupului. Cu această ocazie, am constatat existența unor deosebiri față de perioada *Fraților simpliști*, în ceea ce privește componența grupului. Noii-veniți erau mai profund integrați în viața avangardei literare pariziene și prezența lor reprezintă o explicație a intensificării contactelor dintre *Marele Joc* și Breton.

În continuare, ne-am îndreptat atenția asupra textului fundamental pentru precizarea poziției lui Rene Daumal față de suprarealiști în general și de Andre Breton în special: „*Lettre ouverte a André Breton sur les rapports du surrealisme et du Grand Jeu*”, apărută în al treilea număr al revistei *Marele Joc*, drept răspuns la cererea publică a lui Breton ca Daumal să își exprime poziția față de mișcarea pe care o conducea. Am constatat că, în ciuda unor puncte comune cu André Breton, Rene Daumal refuză categoric orice alăturare a forțelor, deoarece nu găsește nimic în activitatea grupării suprarealiste care să se asemene cu preocupările concrete ale membrilor Marelui Joc.

Am scos apoi în evidență modul în care precizările teoretice ale lui Rene Daumal cu privire la activitatea suprarealiștilor se regăsesc și în opera sa literară, în special în *La Grande Beuverie*. Punând în paralel acest text - de o ironie necruțătoare - cu aprecierile la adresa romanului *Nadja* de André Breton, am evidențiat faptul că ceea ce Rene Daumal critica nu era metoda pusă la punct de Breton, ci imitarea acesteia, fără discernământ, de către ceilalți suprarealiști.

În final, am concluzionat că René Daumal nu poate fi considerat un poet supraréalist, nu și-a exprimat niciodată intenția de a se alătura acestei grupări, iar atunci când vorbește despre existența unor planuri de acțiune comună, acesteia nu îi aparțin lui, ci prietenilor săi din jurul *Marelui Joc*. Opoziția dintre, pe de o parte, implicarea totală în creație pe care o proclama *Marele Joc* și pe care o ilustra Daumal prin atitudinea sa și, pe de altă parte, lipsa de acțiune concretă a supraréalistilor în sensul Revoluției pe care o anunțau s-a dovedit decisivă, în formularea acestui refuz.

Refuzul și critica vechiului mod de a face literatură nu au însemnat și identitatea celor două grupări. După cum vom observa atunci când vom analiza concepțiile lui Daumal despre poezie, așa cum au fost ele dezvoltate în următoarea perioadă de creație, soluțiile găsite au fost substanțial diferite de cele propuse de Breton.

IV 5) CONTRIBUȚII PERSONALE

- evidențierea diferențelor existente între *Frații simpliști* și colectivul din jurul revistei *Marelui Joc*, în ceea ce privește componența, dar și atitudinea față de avangardă (noi-veniți au dus la intensificarea contactelor cu suprarealiștii).
- afirmarea ideii că René Daumal nu critică metodele formulate de Breton – precum dicteul automat – ci imitarea acestora – de către persoanele din jurul lui Breton, care nu numai că nu îmbogățeau astfel activitatea grupării prin vreun element personal, dar compromiteau și principiile deja existente;
- insistența asupra diferenței de atitudine pe care Rene Daumal o are față de suprarealiști în general și față de conducătorul acestora, André Breton;
- explicarea motivelor pentru care refuzul comun de către Daumal și suprarealiști a vechiului mod de a face literatură nu a condus, în mod automat, și la găsirea unor soluții comune;

V RENE DAUMAL ȘI TRADIȚIA HINDUSĂ

V 1) OMUL HINDUS ȘI OMUL OCCIDENTAL: CONCEPȚIA DESPRE VIAȚĂ, CUNOAȘTERE ȘI POEZIE

Textele sacre sanscrite au reprezentat, pentru René Daumal, una dintre sursele fundamentale de cunoaștere. Influența considerabilă a vechii Indii asupra literaturii sale i-a permis lui Christian Le Mellec, specialist în muzicologia Indiei antice și întemeietor, în 1993, al editurii Bois D'Orion, să utilizeze sintagma *René Daumal, poète indien*¹⁰⁷:

De asemenea, eseistul francez Jean Biès, aparținând mișcării tradiționaliste, autorul unei teze de doctorat pe tema relațiilor dintre literatura franceză și gândirea hindusă, a analizat influența Indiei asupra lui Rene Daumal, ajungând la concluzia că aceasta a fost „adevărata poartă deschisă spre transcendență”¹⁰⁸.

Jean Biès indică, cu admirație, principala caracteristică ce îl diferențiază pe Daumal, printre autorii francezi influențați de vechea literatură sanscrită: Daumal nu s-a mulțumit să facă descoperiri privitoare la India și să le împărtășească aceste descoperiri compatrioților săi francezi și europenilor în general, ci a extras mesajul ultim al Indiei.

Conform lui Jean Bies, hinduismul i s-a revelat lui Rene Daumal drept învățătura cea mai apropiată de Tradiția universală și i-a permis să înțeleagă unitatea transcendentă a tuturor învățăturilor tradiționale, atunci când sunt urmate în aspectul lor esoteric: hasidismul, creștinismul, sufismul, daoismul sau buddhismul.

¹⁰⁷ Christian Le Mellec, *René Daumal, poète indien*, în *René Daumal ou le perpétuel incandescent*, Etudes, Temoignages, documents inédits, (sous la direction de Basarab Nicolescu și Jean-Philippe de Tonnac), Bois d'Orion, Ile-sur-la Sorgue, Franta, 2008, pp. 99-118,

¹⁰⁸ Jean Biès, *René Daumal et L'Inde* în „Rene Daumal, *Le desir d'être*, (sous la direction de Philippe Vaillant), Collection Les 3 Mondes, 2009“, p. 59;

Abia după aceea – spune Biès – Daumal a găsit confirmarea acestei unități transcendente a învățăturilor tradiționale prin intermediul altor surse: Sfântul Ioan al crucii, isihăștii ortodocși sau Gurdjieff însuși¹⁰⁹.

Ca urmare a acestor lecturi și a încercării permanente de a crea poezie în acord cu adevărurile fundamentale desprinse din ele, René Daumal este considerat primul poet francez care a sesizat existența unei yoga poetice. el a devenit, astfel, un poet-yoghin, înțelegând că poetica hindusă se referă la o metafizică a Cuvântului și că ea constă în mod esențial într-o analiză filosofică a psihologiei sentimentelor.

Astfel, conceptul de „poezie albă” – fundamental pentru înțelegerea traseului literar și spiritual urmat de René Daumal – este pus de Jean Biès în legătură cu experiența indiană a poetului¹¹⁰.

Pentru justificarea influenței determinante a spiritualității hinduse asupra lui René Daumal este amintit pasajul în care acesta se referă la propriul destin ca la „dharma de poet”:

„Je suis, de mon métier, écrivain, et je voudrait un jour être poète. La porte qui s'ouvre sur moi sur la tradition hindoue, c'est donc celle des sciences du langage, de la rhétorique et de la poétique. C'est en suivant mon dharma d'écrivain que je pourrai donner un contenu pratique aux enseignements des livres”¹¹¹.

Această direcție critică de evidențiere a influenței indiene asupra lui Daumal își găsește justificări multiple.

Într-adevăr, căile prin care Rene Daumal a intrat în contact cu civilizația și cultura hindusă sunt multiple:

- lecturi de tinerețe;

¹⁰⁹ *Ibidem*, p. 61;

¹¹⁰ *Ibidem*, pp. 62-63;

¹¹¹ *(Ca meserie, eu sunt un scriitor, și aș vrea că într-o zi să fiu poet. Poarta care se deschide pentru mine din punctul de vedere al tradiției hinduse este deci aceea a științelor limbajului, a retoricii și a poeziei) Ibidem*, p. 63;

- referirile la India din opera lui Rene Guénon, a lui Arthur Schopenhauer și a diferiților adepți ai teosofiei;
- textele sacre ale hinduismului (*Vedele, Bhagavat Gita, Puranele, Upanishadele*) și ale buddhismului (*Bardo Thodol* sau *Cartea tibetană a morților*);
- învățarea limbii sanscrite;
- experiența directă obținută prin participarea la turneul american al unui cunoscut dansator hindus.

A cunoscut deci India mai întâi prin intermediul romanelor de aventuri care îi constituiseră lecturile din copilărie, apoi a remarcat interesul teosofilor, al lui Schopenhauer și al lui Rene Guénon pentru hinduism. În final, s-a dedicat studiului limbii, culturii și spiritualității sanscrite într-o asemenea măsură, încât a redactat, pentru uz personal, o gramatică a limbii sanscrite.

De asemenea, ca mărturie a contactului direct cu India, trebuie amintit voiajul său în Statele Unite ale Americii, alături de dansatorul hindus Uday Shankar. Acesta se desfășoară la sfârșitul anului 1932 și în 1933. Astfel, la 7 decembrie 1932, Rene Daumal călătorea de la Le Havre la New York, pe vaporul Berengaria. La 1 ianuarie 1933 se afla la Boston, la 31 ianuarie la Chicago, iar în februarie și martie la New York.

În eseu *A propos d'Uday Shankar et de quelques autres hindous*, Rene Daumal mărturisește că îl considera pe dansatorul indian drept o încarnare a gândirii hinduse și în această calitate i s-a alăturat:

Voici ce qu'il y eut: un peu de pensée hindou. vivante, authentique, en chair e ten os, en sons, en gestes en en esprit, se montrait en publique, ici, au milieu de nous. Rien ne lq défigurait: ni traducteurs stupides, ni interprètes hypocrites, nieme la plus petite ombre du moindre théosophe, ce qui est une sorte de miracle.

*Il faut l'homme vivant pour que Pensée ne dégénère en Protée. Or, en ces moments-là, la pensée s'exprimait non pas dans des mots, mais dans des corps humains, ceux d'Uday Shankar et de ses compagnons, musiciens et danseurs.*¹¹²

¹¹² (*Iată ce se întâmpla : puțină gândire hindusă, vie, autentică, în carne și oase, în sunete, în gesturi și în spirit, se arăta în public, aici, în mijlocul nostru. Nimic nu o*

Ca rezultat concret al acestui interes, ne-au rămas o serie de studii ale lui Rene Daumal, referitoare la spiritualitatea, arta și literatura hindusă, precum și la limba sanscrită.

Dintre eseuri, amintim *Puterile cuvântului în poetica hindusă*, publicat în 1938, în revista „Messures“ sau *Pour approcher l'art poetique hindou*, din 1940.

Postum, au văzut lumina tiparului două volume scrise de René Daumal, mărturii ale interesului său pentru limba sanscrită și pentru literatura și arta hindusă. Volumul *Bharata. Originea teatrului. Poezia și muzica în India* a apărut în 1970 la editura Gallimard¹¹³, pentru ca în 1985, la Editura Ganesha să apară un studiu asupra gramaticii, poeziei și teatrului sanscrit.¹¹⁴

Aceste texte fundamentale nu sunt însă singurele care stau mărturie interesului manifestat de poet pentru India, cât și influenței gândirii indiene asupra sa.

În acest sens, este suficient să amintim că un întreg capitol din colecția de eseuri intitulată sugestiv *Les Pouvoirs de la Parole* reunește, sub titlul *Comptes rendus d'orientalisme*, nu mai puțin de opt rezumate sau recenzii realizate de poet la diferite texte aparținând literaturii hinduse.

Titlurile acestor texte confirmă faptul că, numai în perioada 1934-1939, René Daumal a studiat cu maximă seriozitate aspecte extrem de diferite a corpus-ului de texte aparținând vechii literaturi sanscrite, dar și referiri mai târzii la acestea: *Cartea tibetană a morților*; *Buddhismul, doctrinele și metodele sale*; *Yoga tibetană și doctrinele sale*

desfigura : nici traducători stupizi, nici interpreți ipocriți, nici măcar cea mai mică umbră de teosofie, ceea ce, într-adevăr, este un miracol. Este nevoie de un om viu pentru ca Gândirea să nu se transforme în Nestatornicie. Ori, în acele clipe, gândirea se exprima nu prin intermediul cuvintelor, ci prin mijlocirea corpurilor omenești, cel al lui uday Shankar și al însoțitorilor săi, muzicieni și dansatori) Rene Daumal, *Essais et notes, I, Chaque fois que l'aube parait*, Gallimard, 1953, p. 71 ;

¹¹³ Rene Daumal, *Bharata. L'origine du theatre. La poesie et la musique en Inde, traductions de texts sacres et profanes. Introduction de Jacques Masui*, Gallimard, 1970 ;

¹¹⁴ Rene Daumal, *La langue sanskrite. Grammaire – poésie – theatre*, Ganesha, 1985 ;

*secrete; Imnuri și rugăciuni din Vede, Viața lui Marpa „traducătorul“; Două texte tibetane despre conversiunea păsărilor.*¹¹⁵

Un text fundamental pentru înțelegerea modului în care René Daumal concepe poezia este „Pour approcher l’art poetique hindou“, din 1940¹¹⁶. Aici, poetul își propune să realizeze o comparație dezvoltată între poetul hindus și poetul contemporan.

Înainte de a ajunge însă la tipurile de literatură create de poezii celor două civilizații, Daumal abordează tema diferențelor existente în modul în care ei concep cunoașterea și înțelegerea lumii, în general.

În prima parte a acestui capitol, ne vom îndrepta și noi atenția asupra acestei probleme, fundamentale pentru înțelegerea vieții și operei lui Rene Daumal, pentru care „a deveni om“ era o treaptă premergătoare, dar absolut necesară, înainte de aceea care consta în „a deveni poet“ – concepție în total acord cu Agni Purana,

Studiind aceste diferențe puse în evidență de poet între modul de a fi și de a concepe cunoașterea al omului hindus și modul de a fi și de a concepe cunoașterea al occidentalului, vom putea înțelege definiția pe care – influențat în mare parte de India – Rene Daumal a ajuns să o dea unor termeni precum „a fi“, „a cunoaște“ sau „a înțelege“.

Diferența fundamentală între conceptul de cunoaștere la omul occidental, respectiv la hindus izvorăște din modul în care reprezentanții celor două civilizații se concep pe sine.

Omul occidental modern se concepe pe sine însuși ca fiind adult, împlinit, tot ce face până la moarte fiind să acumuleze sau să cheltuiască diferite materii exterioare (bani, cunoaștere, forță vitală), fără ca această acumulare sau irosire să îi schimbe în vreun fel ființa profundă, lucrul pe care îl desemnează atunci când pronunță cuvântul „eu“.

În schimb, hindusul se privește pe sine ca pe ceva aflat în devenire, ca pe o viziune falsă care trebuie îndreptată, un compus de substanțe care trebuie transformate, o multitudine care trebuie unificată.

Această diferență ontologică are ca efect și o diferență gnoseologică. Omul occidental și hindusul concep cunoașterea în două moduri extrem de diferite.

¹¹⁵ Rene Daumal, *Les Pouvoirs de la parole, Essais et Notes, II (1933 – 1943)*, Edition etablie par Cludio Rugafiori, Gallimard, 1981, pp. 169-200 ;

¹¹⁶ Ibidem, pp. 83-97;

Pentru omul occidental, cunoașterea este o activitate specific intelectuală, în timp ce hindusul consideră că nu numai intelectul, ci toate funcțiunile omului trebuie să participe la procesul cunoașterii.

În timp ce, pentru occidental, progresul cunoașterii înseamnă achiziționarea, prin mijloacele oferite de percepție și de logică, a unor noi cunoștințe despre lucrurile pe care le putem percepe și despre care putem auzi vorbindu-se, pentru hindus progres al cunoașterii înseamnă perfecționarea mijloacelor de percepție și de gândire, precum și achiziția organică a noi facultăți de cunoaștere.

Atitudinea față de cunoaștere a occidentalului poate fi definită cu ajutorul verbelor „a putea” și „a prevedea”.

Atitudinea față de cunoaștere a hindusului poate fi definită prin intermediul verbelor „a deveni” și „a transforma”.

Inclusiv înțelegerea termenului „experimental” este diferită, în ce ele două civilizații. Metoda experimentală a occidentalului are ambiția de a fi aplicată tuturor obiectelor – mai puțin „sinelui”, care este respins în domeniile speculației filosofice sau al credinței religioase. Pentru hindus, „Sinele” este obiectul prim, ultim și fundamental al cunoașterii, cunoaștere care este nu numai experimentală, ci și transformatoare.

La noi, oamenii sunt considerați egali în ființă și diferiți prin ceea ce au: calități înnăscute și cunoștințe acumulate. Hindusul recunoaște o ierarhie în ființa oamenilor; maestrul nu este doar mai înțelept și mai abil decât elevul, el este, în mod substanțial, mai mult decât elevul. Și asta face posibilă transmiterea neîntreruptă a adevărului.

În sfârșit, pentru omul modern, cunoașterea este o activitate separată, independentă de celelalte. Pentru hindus, dobândirea cunoașterii, fiind schimbare în om însuși, antrenează și presupune schimbarea tuturor manifestărilor sale, a întregului său mod de viață¹¹⁷.

Sintetizăm, în tabelul de mai jos, diferențele esențiale între omul occidental și hinduist, așa cum René Daumal le înfățișează, în eseu *Pour approcher l'art poetique hindou*. Acestea sunt, așa cum am văzut, esențiale pentru înțelegerea diferențelor dintre poetul hindus și poetul european.

¹¹⁷ *Ibidem*, pp. 85-86 ;

Nr. crt.	Concepții	Omul occidental	Hindusul
1	Imaginea despre sine	se concepe pe sine însuși ca fiind adult, împlinit, tot ce face până la moarte fiind să acumuleze sau să cheltuiască diferite materii exterioare (bani, cunoaștere, forță vitală), fără ca această acumulare sau irosire să îi schimbe în vreun fel ființa profundă, lucrul pe care îl desemnează atunci când pronunță cuvântul „eu“.	se privește pe sine ca pe ceva aflat în devenire, ca pe o viziune falsă care trebuie îndreptată, un compus de substanțe care trebuie transformate, o multitudine care trebuie unificată
2	Modul în care este concepută cunoașterea	o activitate specific intelectuală	consideră că nu numai intelectul, ci toate funcțiunile omului trebuie să participe la procesul cunoașterii
3	Cum înțelege progresul cunoașterii	progresul cunoașterii înseamnă achiziționarea, prin mijloacele oferite de percepție și de logică, a unor noi cunoștințe despre lucrurile pe care le putem percepe și despre care putem auzi vorbindu-se	progres al cunoașterii înseamnă perfecționarea mijloacelor de percepție și de gândire, precum și achiziția organică a noi facultăți de cunoaștere.
4	Atitudinea față de cunoaștere	A putea, a prevedea	A deveni, a transforma
5	Definirea cunoașterii experimentale	Metoda experimentală a occidentalului are ambiția de a fi aplicată tuturor obiectelor – mai puțin „sinelui“, care este	Pentru hindus, „Sinele“ este obiectul prim, ultim și fundamental al cunoașterii, cunoaștere care este nu numai experimentală, ci și

		respins în domeniile speculației filosofice sau al credinței religioase.	transformatoare.
6	Relația dintre cunoaștere și ființă	cunoașterea este o activitate separată, independentă de celelalte	dobândirea cunoașterii, fiind schimbare în om însuși, antrenează și presupune schimbarea tuturor manifestărilor sale, a întregului său mod de viață.
7	Problema egalității între oameni	oamenii sunt considerați egali în ființă și diferiți prin ceea ce au: calități înnăscute și cunoștințe acumulate	o ierarhie în ființa oamenilor; maestrul nu este doar mai înțelept și mai abil decât elevul, el este, în mod substanțial, mai mult decât elevul. Și asta face posibilă transmiterea neîntreruptă a adevărului

Diferențele generale dintre indivizii aparținând celor două civilizații se aplică, cu atât mai mult, în ceea ce privește poezii hinduși și poezii din Europa contemporană, iar Rene Daumal se mulțumește să le schițeze, în eseul amintit.

Astfel, pentru hindus, poezia este un mijloc în serviciul cunoașterii, dar și una dintre cele mai înalte activități pe care omul le poate exercita.

Agni-purana afirmă, în acest sens.

„E greu să ajungi să fii un om în această lume; ajuns acolo, e foarte dificil să atingi cunoașterea; de acolo, e greu să ajungi să fii un poet; iar apoi, este și mai dificil să ajungi să ai puterea creatoare¹¹⁸”.

¹¹⁸ *Ibidem*, loc.cit.;

Operațiunea poetică – al cărei reflex este gustul poetic – este un adevărat efort al poetului, nu numai pentru a cunoaște legile materiei sale și regulile meseriei sale, ci și lucru interior, pentru a se disciplina și a se ordona el însuși, astfel încât să devină un instrument mai bun al funcțiilor „supranaturale“ – în totul, un fel de yoga. Prin jocul sunetelor, al sensurilor, al rezonanțelor, al ritmurilor, întreaga sa lume interioară se pune în mișcare.

Și, ca și cum ar fi o lumină reflectată de atman-ul universal, actul său poetic participă la mișcarea cosmică: „Toate poemele recitate și toate cântecele, fără nicio excepție, sunt porțiuni ale lui Vishnu, ale Ființei supreme, înveșmântate într-o formă sonoră¹¹⁹“.

La poezii noștri, puterea sugestiei *rasa* se exercită mai degrabă la întâmplare, după niște mecanisme pe care ei nu le cunosc bine și care sunt clasate toate sub noțiunea vagă de „inspirație“. Învățarea se realizează fără vreo metodă, iar reușitele sunt accidentale.

Poetul hindus este produsul unei educații metodice, urmată alături de un maestru, într-un scop superior artei înseși. Poetul occidental se formează de bine de rău, fără să știe cum, și, aproape întotdeauna, talentul său se specializează în exprimarea sentimentelor cele mai conforme cu natura sa individuală. Racine este un minunat poet al Eroticii, dar aproape numai al Eroticii, în diferite nuanțe ale sale. În schimb, poetul hindus trebuie să fie capabil, ca un bun artizan, să interpreteze întreaga gamă a fiecărui sentiment.

Concepția lui Rene Daumal despre aceste diferențe se regăsește nu numai în textele teoretice, ci și în opera sa literară. Astfel, putem considera că așa-numiții „sofi“ din romanul „La Grande Beuverie“ ilustrează – cu ironia necruțătoare caracteristică acestui roman – trăsăturile condamnate de autor la omul contemporan.

Iată un fragment revelator, în acest sens.:

„Sofii cred că numele lor provine din cel al Sofiei, zeița lor, faimoasă pentru aventurile și avatarurile sale. Dar s-a dovedit că, de fapt, cuvântul nu este decât o corupere a lui „sauf“, supranume pe care înțelepții și-l dădeau altădată pentru a rezuma anumite devize ce le erau atribuite în derâdere, precum: „știu totul, în afară de faptul că

¹¹⁹ *Ibidem*, p. 88 ;

(sauf) nu știu nimic“; „cunosc totul, mai puțin (sauf) pe mine însumi“; „totul este trecător, în afară de (sauf) mine“; „totul se află în tot, în afară de (sauf) mine“ și așa mai departe¹²⁰“.

Interesant este faptul că, atunci când vorbește în mod critic despre aplicarea metodei experimentale în cunoaștere, Rene Daumal afirmă:

„metoda noastră experimentală are ambiția de a se aplica tuturor obiectelor – mai puțin (sauf) sinelui, care este respins în domeniile speculației filosofice sau al credinței religioase¹²¹“.

Așadar, folosește aceiași termeni într-un eseu despre poetica hindusă și într-un roman având structura unei anti-utopii – identitate caracteristică pentru Rene Daumal, amintind de implicarea totală în Marele Joc, pe care o profesa în revista cu același nume. Cu alte cuvinte, o idee nu trebuie afirmată doar pe plan literar și profesată doar atunci când scrii poezie, ci ea trebuie asumată de către totalitatea ființei poetului, indiferent de activitatea pe care acesta o desfășoară.

O ilustrare a unor concepte hinduse se regăsește și în celălalt roman al lui Rene Daumal – *Muntele analog*. Mai precis, conform uneia dintre interpretările posibile, Oamenii-numai-coajă, care „trăiesc la suprafața lucrurilor“, ilustrează situația sufletelor individuale aflate pe tărâmul iluziei – maya – care nu au acces la adevăr. Tocmai de aceea, obiectul căutării lor spirituale este „trandafirul amar“, care te avertizează atunci când spui o minciună, îți atrage atenția asupra propriilor vorbe, făcându-te conștient. Acest „trandafir amar“ nu poate fi cules decât după ce ai renunțat în totalitate la frică.

Obstacolele scoase în evidență în această parabolă – frica, minciuna, ignoranța - sunt amintite și în cărțile sacre hinduse, și în primul rând în Bhagavad-Gita¹²².

¹²⁰ Rene Daumal, *La Grande Beuverie, nouvelle edition etablie par Claudio Rugafiori*, Gallimard, 1980, pp. 124-126;

¹²¹ *Les Pouvoirs de la parole*, pp. 94-95 ;

¹²² *Bhagavad-Gita, Traducere din limba sanscrită, notă introductivă, comentarii și note de Sergiu Al. George*, Editura Herald, București, 1998;

Problema diferențelor dintre poetul tradițional hindus și poetul occidental -, precum și problema situării lui René Daumal, ca om și ca poet, pe această axă Occident contemporan – Orient tradițional va fi abordată în subcapitolele următoare ale acestui studiu.

V 2) PUTERILE CUVÂNTULUI ÎN POETICA HINDUSĂ: ANALOGIA OM-POEZIE

Pornind de la constatarea diferențelor existente între omul hindus și omul contemporan occidental în ceea ce privește imaginea despre sine, modul în care este concepută cunoașterea, înțelegerea progresului cunoașterii, atitudinea față de cunoaștere, definirea cunoașterii experimentale relația dintre cunoaștere și ființă și problema egalității sau a inegalității dintre oameni – așa cum au fost evidențiate în subcapitolul anterior – Rene Daumal merge mai departe și studiază modul în care aceste concepții despre viață au influențat dezvoltarea poeziei în cele două spații¹²³.

Poetul hindus și poetul occidental sunt puși, la rândul lor, față în față, iar concluziile desprinse de Rene Daumal și afirmate atât în textele teoretice, cât și în creațiile sale literare, indică faptul că modelul ales și considerat demn de urmat a fost cel al poetului hindus.

Un text fundamental pentru înțelegerea modului în care Daumal și-a însușit teoria poetică hindusă și i-a utilizat elementele ca bază de pornire pentru construirea unei concepții proprii este eseu din 1938 intitulat „Les pouvoirs de la parole dans la poetique hindoue”¹²⁴.

Importanța acestui eseu decurge din faptul că reprezintă o sinteză realizată de poet – așa cum el însuși mărturisește în prima notă explicativă a eseului¹²⁵ – a celor mai importante texte hinduse privitoare la arta poetică.

Așadar, după ce a studiat un material extrem de vast și de valoros, a realizat această concluzie – o sinteză a înțelegerii pe care a obținut-o asupra artei poetice hinduse.

Iată textele pe care le consideră fundamentale și pe care își întemeiază concluziile:

¹²³ Rene Daumal, Pour approcher l'art poetique hindou, în Rene Daumal, *Les Pouvoirs de la parole, Essais et Notes, II (1933 – 1943)*, Edition etablie par Cludio Rugafiori, Gallimard, 1981, pp. 83-97 ;

¹²⁴ Daumal, Les pouvoirs de la parole dans la poetique hindoue, în Rene Daumal, *Les Pouvoirs de la parole, Essais et Notes, II (1933 – 1943)*, Edition etablie par Cludio Rugafiori, Gallimard, 1981, pp. 44-73 ;

¹²⁵ *Ibidem*, p. 44;

- *Sahitya-darpana*; acest titlu înseamnă, în sanscrită „Oglinda compoziției” și îi aparține marelui poet Viswanatha Kaviraja, care a trăit și a scris în secolele XIV-XV d. Hr., opera, în același timp o compilație a unor lucrări de estetică și de poetică mult mai vechi, dar pe care și-a pus amprenta și geniul creatorului său medieval, are zece capitole. În primul capitol, se dă o definiție a poeziei. În al doilea capitol, se stabilește ce este o propoziție și o compoziție. Capitolul trei – unul dintre cele mai importante – definește conceptul de „rasa”, ce poate fi tradus, fără ca acest termen să îi acopere toate sensurile, prin „gust”. În celelalte capitole, autorul se apleacă asupra dramaturgiei, a stilurilor poetice și, de asemenea, oferă exemple concrete, pentru a-și ilustra ideile. Lucrarea a rămas celebră pentru definiția pe care o dă poeziei: *vakyam rasatmakam kavyam* (orice compoziție care oferă plăcerea gustului (rasa) este poezie). Această concepție hindusă privitoare la „rasa” își găsește cel mai bun echivalent în spațiul european în teoria lui T. S. Elliot despre „corelativul obiectiv”;
- *Agni-Purana*, unul dintre cele 18 așa-numite Mahapuranas, texte religioase hinduse care conțin descrieri privitoare la diferitele avatara – coborâri pe pământ ale zeului Vishnu, susținătorul creației. Titlul textului vine de la o tradiție în conformitate cu care el i-ar fi fost dictat înțeleptului Vasishta de către însuși Agni, zeul focului. În fapt, textul a fost scris în epoca medievală, cel mai probabil între secolul VIII d. Hr. și secolul XI d. Hr. În cele 383 de capitole ale sale, Agni-Purana abordează subiecte de o mare diversitate, de la o istorie și arta războiului până la cosmologie și astrologie, de la medicină până la gramatică și metrică. Daumal a acordat atenție, bineînțeles, textelor referitoare la arta poetică;
- *Natya-castra* sau *Natya-Shastra*, un text indian vechi de 2000 de ani, atribuit înțeleptului Bharata, în care se tratează despre artele spectacolului: teatru, dans și muzică. Textul sanscrit cuprinde 600 de sutras, împărțite în 36 de capitole. Traducerile posibile ale titlului sunt

„Un compendiu despre teatru“ sau „Un manual de artă dramatică“. Bharata, presupusul autor, spune că a primit această cunoaștere direct de la zeul Brahma și că are o sută de fii, care o vor răspândi, ceea ce sugerează existența unor discipoli instruiți special în artele spectacolului. Ca și în Sahitya-darpana, și aici termenul de „rasa“ are o însemnătate primordială. Astfel, autorul se referă la bhavas, imitațiile emoțiilor așa cum sunt interpretate de actori, și la rasas, răspunsurile emoționale pe care le pot inspira la audiență. Sunt definite cele opt tipuri de rasas: dragoste, milă, furie, dezgust, eroism, venerație, teroare și comic și se insistă asupra faptului că, în jocul lor, actorii trebuie să îmbine diferitele rasa, având grijă însă ca, mereu, una dintre ele să rămână predominantă. Acest text a stat la baza unei dintre operele publicate postum, și anume *Bharata. L'origine du theatre. La poesie et la musique en Inde, traductions de texts sacres et profanes.*, apărută la Gallimard, în 1970, cu o introducere scrisă de Jacques Masui¹²⁶

Acestea sunt, așadar, textele de căpătâi pentru înțelegerea pe care René Daumal a dobândit-o asupra teoriei literare hinduse.

Bazându-se pe ele, oferă definiții pentru scopul artei, descrie esența poeziei și vorbește despre puterile limbajului.

În ceea ce privește scopul artei, folosește următorul exemplu¹²⁷: scopul unei opere în care sunt narate aventurile lui Rama, de exemplu, nu este acela de a-i oferi cititorului exemplul lui Rama și de a-i spune să se comporte ca el. Scopul este să facă astfel încât auditorul însuși să îl experimenteze pe Rama, să devină încetul cu încetul, tocmai prin contactul cu opera poetică, un Rama. Această experiență directă va fi cea care va avea un efect de transformare asupra sa, efect pe care literatura moralizatoare îl caută în zadar.

¹²⁶ René Daumal, *Bharata. L'origine du theatre. La poesie et la musique en Inde, traductions de texts sacres et profanes. Introduction de Jacques Masui*, Gallimard, 1970 ;

¹²⁷ *Les pouvoirs de la parole*, p. 49 ;

În ceea ce privește esența poeziei, dincolo de definiția deja amintită – poezia ca artă care conferă plăcerea gustului -, René Daumal definește face o legătură directă între gust și conștiință:

„On entend ici par Saveur le moment de conscience que l'oeuvre d'art véritable doit susciter en quiconque est «doué d'un être intérieur» et «qui a une mesure pour juger»“¹²⁸:

Reținem această legătură dintre esența poeziei și conștiința pe care trebuie să o suscite ca una dintre ideile fundamentale desprinse de René Daumal din teoria literară sanscrită.

În ceea ce privește „puterile cuvântului“, sunt diferențiate cele trei tipuri de sens pe care poate să le aibă fiecare cuvânt utilizat într-o operă de artă literară:

- **sensul literal**, cel din dicționar; aici, sunt distinse patru categorii de vocabile, după cum acestea desemnează un gen, o calitate, o substanță sau o acțiune;
- **sensul figurat**, născut dintr-o incompatibilitate între sensul literal al vocabulei și contextul în care este utilizată aceasta; de pildă, în propoziția „redingotele au intrat în oraș mărșăluind“, cuvântul „redingotă“ nu desemnează haina militară, așa cum ar fi vorba în cazul utilizării sale în sens literal, ci îi indică pe soldați, pe purtătorii acesteia; trecerea de la sens literal la sens figurat se poate realiza în mai multe feluri: convențional sau motivat, incluziv sau non-incluziv al sensului literal și formal-indicat sau subînțeles.
- **sensul sugerat**, dificil de exemplificat, dar care constituie „marca“ poeziei și căruia poetul îi relevă următoarele caracteristici: nu poate fi perceput decât de către o ființă conștientă; nu este comunicat prin simpla

¹²⁸ *Les pouvoirs de la parole*, p. 50 ;

rostire a cuvintelor, ci prin activitatea unei inteligențe exersate; nu îi oferă ascultătorului doar o informație sau o amintire. ci trezește în el savoarea, gustul¹²⁹.

În timp ce primele două sensuri sau „puteri ale cuvântului“ sunt specifice limbajului obișnuit, dar și celui științific sau creațiilor în proză, al treilea tip de limbaj este specific și necesar poeziei veritabile.

Fundamentală pentru studiul nostru este revenirea, și în acest context, la ideea de conștiință: sensul sugerat nu poate fi înțeles decât de o ființă conștientă.

René Daumal își continuă demersul de prezentare a poeziei hinduse subliniind faptul că poezia nu este uniliniară. Ea este o artă de simultaneități, în care materii supuse unor legi radical opuse (sunetele vocii, imagini, concepte, emoții) trebuie să se ordoneze pentru un scop comun, prin voința poetului. Și, tocmai de aceea poezia, a fost creată în analogie cu viața, poemul în analogie cu imaginea omului. Iată ceea ce poate să ne învețe poetica hindusă și cum poate ea să ne fie de ajutor.

Poetul, stăpânind în profunzime știința cuvântului atunci când unește sunetele și sensurile, operează în el însuși, dintr-o singură lovitură, această uniune. De aceea, el este atotputernic asupra lui însuși:

„se spune că un singur cuvânt bine folosit și perfect înțeles este asemenea Vacii care împlinește toate dorințele, atât în cer, cât și pe pământ“.

Dar,

„omul care, fără să fi studiat știința cuvântului, vrea să pronunțe un cuvânt în fața unui auditoriu, este ca și cum ar vrea să prindă un elefant în călduri cu o tijă de lotus¹³⁰“.

¹²⁹ *Ibidem*, pp. 57-59 ;

¹³⁰ *Ibidem*, pp. 44-73 ;

„Ar fi oare suficient să posezi cunoașterea teoriei pentru a o putea aplica?” se întreabă Rene Daumal. Departă de asta, căci, mai întâi, referința făcută frecvent la analogia corporală leagă strâns poezia și dansul. Ea lasă să se presupună în spatele teoriei o învățătură practică și directă, pe care nicio carte nu o poate transmite.

Apoi, să faci poezie implică să vrei să atingi scopul ultim prin intermediul ei: scop totodată mai înalt decât cele care i-au fost fixate vreodată în Occident și care totuși rămâne un scop relativ, de vreme ce poezia este un mijloc de a ajuta rațiunea noastră deficientă să ajungă la învățătura fără văluri a adevărului.

În sfârșit, să fii un poet presupune că ai făcut deja câțiva pași pe drumul acestei învățături, de vreme ce poetul are drept sarcină să ne atragă acolo, „oferindu-ne să gustăm o delicată, o savoare”, creând între el și noi o complicitate intimă, ducându-ne până la momentul de puțin mai multă luciditate, când el va profita pentru a depune în noi un cuvânt care, în alte condiții, nu ar fi putut să prindă rădăcini.

„Există asemenea poeți?” este o altă întrebare fundamentală pe care o adresează Daumal, meditănd asupra acestor texte sanscrite. Cu siguranță, au trăit pe pământ poeți de acest fel. Iar dacă poeții clasici ai Indiei postbuddhice nu sunt mai mult decât ai noștri, la asemenea poeți este totuși ideea de poet cea care a fecundat și a ghidat eforturile celor mai mulți dintre ei. Iar aceste eforturi sunt considerate de textele acre, în frunte cu Agni-Purana, nu numai extrem de dificile, dar și întinse pe o perioadă extrem de îndelungată: cea a unei vieți omenești, deoarece devenirea și poezia sunt strâns înlănțuite::

„E greu să ajungi să fii un om în această lume; ajuns acolo, e foarte dificil să atingi cunoașterea; de acolo, e greu să ajungi să fii un poet; iar apoi, este și mai dificil să ajungi să ai puterea creatoare”¹³¹.

Ideile fundamentale desprinse de Rene Daumal din studiul poeziei sanscrite și pe care le-a integrat în opera sa poetică sunt, în opinia noastră, trei la număr:

- ideea strânsei înlănțuiri între a trăi, a cunoaște și a crea poezie; cele trei demersuri nu pot fi separate, ci reprezintă etape ale unei complexe și

¹³¹ Ibidem, p.72 ;

- difficile în același timp, la capătul căruia se află propria împlinire ca ființă integrală sau, după expresia hindusă, împlinirea dharmei de poet;
- insistența asupra stării de conștiințe necesare atât pentru a scrie poezie, cât și pentru a înțelege poezia; astfel, esența poeziei e considerată a fi momentul de conștiință pe care îl trezește în ființa interioară a unui om capabil de judecată, iar sensul sugerat al cuvintelor nu poate fi înțeles, la rândul său, decât de un ascultător conștient;
 - analogia existentă între om și poezie; de pildă, pentru a unifica în poezie sunetele și sensurile lor, omul trebuie să realizeze, mai întâi, această unificare în sine însuși. de asemenea, pentru a face ca poezia să transmită sensul sugerat, e nevoie de o modificare a propriului nivel de conștiință; astfel, ajungem la ideea de „yoga poetică“, utilizată de Jean Bies¹³² cu referire la opera literară a lui Rene Daumal.

La finalul acestui studiu, Rene Daumal realizează o schemă, în care prezintă diferitele elemente ce formează poezia în analogie cu structura unei ființe umane, așadar cu corp, stare afectivă și esență.¹³³

Esența poemului	„gustul propriei forme de sine“			Esența poemului
	SAVOAREA (rasa),			
	dotată cu trei virtuți principale:			
	suavitatea	evidența	ardoarea	
	care	care	care	
	lichefiază	iluminează	îmbrățișează	
	și este diferențiată în			
Erotic	Furios	Eroic	Oribil	
Comic	Poetic	Minunat	Teribil	

¹³² Jean Biès, *René Daumal et L'Inde* în „Rene Daumal, *Le desir d'être*, (sous la direction de Philippe Vaillant), Collection Les 3 Mondes, 2009“, pp. 59-61;

¹³³ *Les pouvoirs de la parole*, p. 73;

Starea afectivă a poetului	Amor	Furie	Eroism	Dezgust	Starea afectivă a ascultătorului							
	Veselie	Durere	Uimire	Teroare								
	Sentimente dominante (Sthayibhava)											
	Manifestate prin reprezentarea: <ul style="list-style-type: none">- cauzelor ocazionale (vibhava);- efectelor exterioare (anubhava);- accesoriilor însoțitoare (vyahicaribhava) (manifestări emoționale, dar și ale unor operațiuni mentale și stări corporale)											
„Corpul“ poemului	Manifestarea virtuților (guna) Savorii prin tipurile de mișcri stilistice (riti): <table><tr><td>Vaidarbhi (ordine analitică a frazei, sonorități facile)</td><td>Lati și Pancali (intermediari, vizând îndeosebi claritatea)</td><td>Gaudi (ordine sintetică a frazei, sonorități dificile)</td></tr></table> Fraza Compoziția Colecție de cuvinte care au un sens CUVÂNTUL (pada) <table><tr><td>VOCABULA (pabda)</td><td>SENSUL (artha)</td></tr><tr><td>Funcții logice în putere: gen, calitate specifică, substanță, acțiune</td><td>Sugerat printr-un sens literal, printr-un sens figurat sau printr-o specificație</td></tr></table>				Vaidarbhi (ordine analitică a frazei, sonorități facile)	Lati și Pancali (intermediari, vizând îndeosebi claritatea)	Gaudi (ordine sintetică a frazei, sonorități dificile)	VOCABULA (pabda)	SENSUL (artha)	Funcții logice în putere: gen, calitate specifică, substanță, acțiune	Sugerat printr-un sens literal, printr-un sens figurat sau printr-o specificație	„corpul“ poemului
Vaidarbhi (ordine analitică a frazei, sonorități facile)	Lati și Pancali (intermediari, vizând îndeosebi claritatea)	Gaudi (ordine sintetică a frazei, sonorități dificile)										
VOCABULA (pabda)	SENSUL (artha)											
Funcții logice în putere: gen, calitate specifică, substanță, acțiune	Sugerat printr-un sens literal, printr-un sens figurat sau printr-o specificație											

		a sensului general	
	Sunete ale vocii, distinse prin: timbru, durată, ton (iar la teatru: gest, emfază etc)	Figurat (incluzând sau nu sensul literal; motivat sau convențional etc)	
		Literal: gen, calitate, substanță, acțiune;	
	ORNAMENTE (alamkara)		
	Ale vocabulei: aliterație, rimă etc	Ale sensului: comparație, metaforă etc	
	GREȘELI (dova)		
	Ale vocabulei (fonetice, gramaticale sau lexicologice), ale frazei, sensului, gustului		

După ce am evidențiat aceste principii teoretice referitoare la poezie, desprinse de Rene Daumal din contactul cu literatura veche indiană, în următoarele părți ale acestui capitol vom pune în evidență modul în care ele – precum și concepțiile filosofice ale vechilor hinduși – au găsit ecou în opera sa literară.

V 3) *LE CONTRE-CIEL*, *MAYA ȘI STAREA DE BARDO*

Deși a văzut lumina tiparului abia în 1936, volumul de versuri *Le Contre-Ciel*¹³⁴ cuprinde poeme scrise înainte de 1930, fiind definitoriu pentru prima etapă de creație, care se încheie în 1930, odată cu întâlnirea cu Alexandre de Salzmann, pictor, grafician și regizor care îl va ajuta pe René Daumal să găsească o nouă orientare interioară, într-un moment în care nu mai credea că acest lucru este posibil..

De altfel, volumul *Le Contre-Ciel* trebuia să apară cu câțiva ani mai devreme, la Simon Kra, apoi la Editions du Sagittaire.

În 1935, Daumal a primit, pentru acest volum, Premiul Jacques Doucet, câștigat de-a lungul timpului și de Andre Gide, Paul Valéry sau Jean Giraudoux.

În deschiderea volumului, Daumal refuză să își considere creațiile „poeme“, considerând că acestea merită doar numele de „creații lirice“. În etapa de creație în care se află, el nu poate decât să spere că, la un moment dat, va putea să creeze adevărate poeme¹³⁵.

Volumul cuprinde trei secțiuni: *Claviculele unui mare joc poetic*, *Moartea și omul său* și *Cerul este convex*.

Prima dintre acestea (a cărei denumire amintește de vechile cărți de magie, precum *Claviculele lui Solomon*), nu cuprinde poeme propriu-zise, ci discursuri în proză despre om, cunoaștere, conștiință sau poezie, întrerupte și completate din loc în loc cu versuri.

În structura intimă a ființei umane, poetul face distincția între conștiință și individualitate. Conștiința poate fi asimilată spiritului, esenței nemuritoare a ființei umane, suflului divin de care vorbește creștinismul sau conceptului hindus de Atman, înțeles ca Sinele fiecărei persoane, desprins de identificare și de legăturile cu realitatea

¹³⁴ René Daumal, *Le Contre-Ciel suivi de Les dernières paroles du poète, Preface de Claudio Rugafiori*, Gallimard, 1970;

¹³⁵ *Ibidem*, pp. 21-22;

fenomenală și cu existența în lume. Individualitatea, în schimb, este strâns legată și condiționată de lumea concretă:

„În contradicție cu conștiința perfectă concepută, dar nerealizată, corespunde, în domeniul formelor producerea în Materia primă negată a priori, de ființe organizate, adică de creaturi limitate în spațiu, care grupează, în jurul principiului vieții, masculin și negator, sisteme de mișcare ce colaborează pentru a conferi ansamblului o tendință de a dura. Aceste mișcări sunt cele corporale, ale poftelor, și aspectele lor sensibile, dorințele.

*Astfel se organizează și este conservată individualitatea, care se atașează de conștiință atât de bine încât aceasta din urmă se obișnuiește cu totul să o considere drept a sa, dacă nu chiar ca pe sine însăși“.*¹³⁶

Ca urmare a acestei confuzii între conștiință și individualitate, ființa umană este redusă la ceva insignifiant:

*„Un individ este nelimitatul care se consideră limitat, torturat într-o formă particulară“.*¹³⁷

Odată cu conștiința existenței acestei auto-limitări, apare necesitatea negării:

„Te vei elibera de propriile limite atunci când vei fi gândit și vei fi acționat [în modul următor]: această individualitate este veștmântul meu, nu este eu. Dintr-o dată, vei percepe drept un obiect propriul tău individ, dar și pe nenumărații indivizi care te înconjoară, natura cărora este să fie o mulțime. [...] Dacă vei înțelege asta, nu te vei mai putea opri să nu vezi spectacolul atroce al unei mulțimi de suferințe vizibile, sub formă de corpuri“.

¹³⁶ Ibidem, p. 31;

¹³⁷ Ibidem, loc. cit;

Așadar, trebuie să devii conștient de propria falsitate, să începi prin negarea propriei individualități:

„Într-adevăr, dacă încetez să mă mai gândesc la mine ca la un veștmânt ce își are scopul în sine însuși, individualitatea „mea“ nu mai este „a mea“ mai mult decât restul universului. (Acest adevăr este tema fundamentală din Bhagavad-gita, de exemplu)“.

Odată aplicată la propria individualitate, negarea se extinde, cuprinzând întregul univers fenomenal. Negarea devine o condiție sine-qua-non atât a creației, cât și a cunoașterii, care sunt definite în modul următor:

*„creație sau mai buna evocare a formelor negate“;
„cunoaștere a formelor negate sau inventate“.*

Iar al treilea aspect, în lipsa căruia actul suprem al conștiinței nu se poate exprima în totalitate, este iubirea:

„integrare a formelor în conștiință prin iubire“.¹³⁸

Pornind de aici, René Daumal ajunge la concluzia că „orice poezie își are rădăcina în actul imediat al negației“.

„Poetul devine conștient de el însuși făcând să apară formele pe care le neagă și care astfel devin simboluri, aspecte sensibile ale ascezei sale; el se exprimă prin ceea ce respinge și aruncă de la sine, și dacă numim demne de admirație imaginile pe care ni le propune, în spatele lor se ascunde mereu un „NU“ spre care merge admirația noastră“.

Iar actul negării, care a stat la baza creației poetice, trebuie să încununeze și actul citirii unui poem, numai cu această condiție cititorul devenind capabil să recepteze esența însăși a poemului:

¹³⁸ Ibidem, p. 29;

„Dacă misterul manifestării trebuie răsturnat, același lucru se întâmplă și când cineva citește poemul; el trebuie ca, după ce s-a umplut de emoțiile, de sentimentele, de certitudinile pe care le suscită, după ce a incorporat în mod conștient aceste elemente, să le suprimă una câte una, printr-o negație perseverentă; va ajunge astfel până la evidența poetică ce a constituit germenul și care este chiar esența poemului“.

În cadrul acestui act, al comunicării dintre poet și cititor, procedeele specifice poeziei, ritmul, rima și măsura sunt considerate adevărate procedee magice, incantatorii, destinate să elibereze și să creeze o comuniune:

„Înseși operele poetice păstrează întotdeauna un mare număr de repetiții specific maniacale, dar înălțate, prin intermediul unor procedee magice, la rolul de formule puternice de eliberare și de comuniune; revenirile ritmice ale numărului, rimelor, asonanțelor, imaginilor sunt mai întâi, la poetul care le inventează, cunoscând necesitatea lor, expresii maniacale promovate de către conștiință la rolul de farmece. Datorită impunerii numerelor, care sunt moduri ale unității, poemul este o totalitate care nu are nevoie să se repete pentru a fi simbolului universalului și al necesarului“¹³⁹.

A doua parte a volumului, intitulată „Moartea și omul său“ are ca temă negarea supremă, care este moartea: Aceasta e dezvoltată în poeme precum „Marea zi a morților“, „Persefona, adică dubla ieșire“, „Neantului“ sau „După“:

*„Însuși spațiul se stinge în scânteii
Pe care le aruncați în vântul vieții, iar timpul moare
Oprind zâmbetele voastre zadarnice
Și înțepenind suspinele voastre,
Iar voi înghețați încet în mine de turbă“¹⁴⁰.*

¹³⁹ Ibidem, p. 50;

¹⁴⁰ Ibidem, pp. 65-67;

Partea a treia, intitulată „Cerul este convex“, insistă asupra imposibilității oamenilor – și chiar a poetului – de a se desprinde total de lumea fenomenală:

„Dar marii anti-sori negri, puțuri de adevăr în urzeala esențială, în vâlul cenușiu al cerului curb, merg și vin și se aspiră unul pe altul, iar oamenii îi numesc „absențe“. Cine îi va învăța ce este ființa și că ei nu fac decât să gândească ne-ființa cu măsura lor?“¹⁴¹.

Ca urmare, lumea Anti-Cerului, acest terț inclus în care toate contradicțiile aparente își găsesc rezolvarea

*(În această noapte polară și albă și neagră,
În această inimă devastată și de foc și de gheață,
În acest cap, grăunte de plumb sau spațiu pur,
Iată ce vid perfect se sapă pentru gloria ta.
Nici alb nici negru nici foc nici gheață,
Nici grăunte de plumb nici spațiu pur
Această lume este pierdută cu totul!)*¹⁴²

rămâne inaccesibilă. Poetul nu reușește decât să o întrezărească în anumite momente de grație, însă în final nu își depășește limitările și astfel vedem, conform ultimului titlu din volum „cum totul reîncepe“.

Într-o lucrare despre „Moarte și căutarea absolutului în opera lui René Daumal“¹⁴³, susținută la Universitatea din Maine – Secțiunea Litere, în 1997, Karine Guihard, sub îndrumarea profesorului Patrick Besnier, demonstrează faptul că lumea descrisă de René Daumal în „Le Contre-Ciel“, lumea intermediară între viață și moarte, între existență și non-existență, între ființă și ne-ființă, este lumea intermediară descrisă în Bardo-Thodol (Cartea tibetană a morților).

Într-adevăr, termenul „bardo“ (mai precis „bar-do“) semnifică exact „între doi“. Cel mai cunoscut produs al buddhismului tibetan, *Cartea tibetană a morților* este un

¹⁴¹ *Ibidem*, pp. 89-90;

¹⁴² *Ibidem*, pp. 79-81;

¹⁴³ Karine Guihard, *La mort et la quête de l'absolu dans l'oeuvre de René Daumal, mémoire de maîtrise de lettres modernes*, septembre 1997, Université du Maine, UFR Lettres modernes;

adevărat manual pentru spirit, util în momentul morții, momentul în care acesta se desprinde de trup.

În momentul decisiv al morții – afirmă *Bardo Thodol* – omului i se oferă șansa de eliberare din ciclul încarnărilor și al reîncarnărilor. Există șase așa-numite bardo sau stări de conștiință ale morții, care durează patruzeci și nouă de zile și care reprezintă tot atâtea ocazii pentru spirit de a se trezi, de a scăpa de ciclul reîncarnărilor succesive și de a ajunge la Nirvana – starea de neființă, de desprindere totală de contingent.

Eșecul în această tentativă de folosire a stărilor mentale specifice momentului morții marchează reîntoarcerea în lanțul reîncarnărilor.

Lumea în care evoluează poetul din „Le Contre-Ciel“ este o lume a iluziilor, a minciunii, a înșelătoriei, atât la nivelul macrocosmosului cât și al microcosmosului reprezentat de către individ, de către însuși poetul.¹⁴⁴

Cuvintele care sugerează iluzia sunt extrem de numeroase, în cadrul acestui volum. Percepția – indiferent de simțul prin intermediul căruia se realizează – nu este niciodată directă, ci avem de a face doar cu copii, imitații, păreri, iluzii.

De exemplu, atunci când poetul își folosește simțul văzului pentru a încerca să perceapă realitatea, el nu are acces direct la imaginea obiectelor, ci vede fie simpla reflectare a acestora, fie numai umbrele lor. Într-adevăr, oglinzile și umbrele abundă în mai multe poeme.

Atunci când simțul prin intermediul căruia poetul încearcă să perceapă realitatea este cel auditiv, din nou se manifestă același fenomen: lumea nu este percepută în mod direct, nu se aud zgomotele sale în mod direct, ci doar „ecourile“.

În aceste condiții, nu este de mirare faptul că universul însuși este considerat „o fantomă monstruoasă“, este asimilat unui decor de teatru pus în scenă pentru a înșela, pentru a abate atenția de la realitatea ultimă – realitate la care poetul poate accede numai prin intermediul negației.

Casele nu sunt case, ci doar niște „carcase de tencuială“, palatele sunt „castele de cărți de joc“, orașele sunt simple scene, pe care trecătorii evoluează asemenea unor marionete manevrate de un păpușar – maestru al iluziei.

¹⁴⁴ *Ibidem*, pp. 29-32;

Este o lume de suprafață, un decor de fațadă, un univers în care totul este artificial. Totul poate fi caracterizat prin termenul sanscrit „maya“, desemnând iluzia cosmică, iluzia care ne ține prizonieri în această lume și în acest ciclu al încarnărilor. În momentul în care reușim să ridicăm acest vâl și să ne dăm seama că ceea ce considerăm realitate nu este de fapt decât o iluzie, ne eliberăm.

La nivel macrocosmic, soarele este vid, cerului și ziua însăși nu sunt decât niște minciuni.

Ființele care populează acest univers sunt desemnate printr-o multitudine de termeni care le indică falsitatea, caracterul iluzoriu, menit să păcălească mintea, să împiedice trezirea. Astfel, în lumea din „Le Contre-Ciel”¹⁴⁵, întâlnim:

- manechine tencuite care put a mucegai;
- păpuși de tencuială;
- sirene cu pieptul scobit;
- himere din carton poleit;
- fantome;
- femei mecanice cu degete de tencuială, brațe și gură din carton;
- dubluri;
- statui;
- umbre.

Iar drama acestor ființe nu constă în statutul lor de manechine, de slujitori ai iluziei, ci în faptul că nu sunt conștiente de acest statut. Fiecare dintre ele are vanitatea de a crede că reprezintă o individualitate, că este mai mult decât un balon de săpun ridicat pentru o clipă dintr-un ocean al iluziei.

Drama poetului este identică cu drama ființelor din acest univers înșelător: el eșuează în căutarea sa a absolutului tocmai pentru că nu reușește să înțeleagă că absolut tot ceea ce vede nu este decât o iluzie, maya, pentru că se lasă prins în această capcană a aparențelor, se precipită spre reflecțiile Absolutului, în fapt doar reflecții înșelătoare ale morții.

¹⁴⁵ Ibidem, pp. 32-33,

În momentele în care poetul reușește să întrezărească adevărul, în care înțelege că individualitatea lucrurilor pe care le vede nu este decât o iluzie, el decide „să asasineze larvele-reflecții ale lui însuși“.

Într-adevăr, singura modalitate de a accede la absolut este realizarea faptului că lumea fenomenală nu este decât o iluzie, decât un decor de teatru, cealaltă față a oglinzii. Iar conștientizarea acestui fapt se poate realiza printr-o dublă negație: a lumii fenomenale și a propriei individualități, așa cum se manifestă ea în această lume.

Prin urmare lumea din „Le Contre-Ciel“ nu este nici lumea reală, concretă, palpabilă, dar nici lumea morții absolute, lumea în care spiritul trezit poate să aibă acces la starea de Nirvana.

Este o lume intermediară între lumea celor vii, suprafața terestră, și lumea Morții, contra-lumea. Chiar dacă această lume este iluzorie – așa cum, în definitiv, conform concepției buddhiste, iluzorie este și lumea celor vii – ea este un anunț, un semn al contra-lumii ascunse în ea.

Această lume intermediară este caracterizată printr-o inversare a proporțiilor reale, printr-o schimbare a statutului lucrurilor. Astfel, cerul devine lichid, pietrele sunt aeriene, soarele este plat și se târăște prin pulberea drumului, cerurile sunt populate cu pești, taurii au mărimea unor șoareci.

Aceste paradoxuri și antonimii anunță deja posibilitatea operării unei rezolvări a contrariilor, unei reconcilieri pe un nivel superior.

A doua parte din prima versiune a volumului „Le Contre-ciel“ este intitulată „Inamicul zilei“ și are ca teme principale noaptea, lumina și opoziția acestora.

În această parte a volumului, acuzațiile poetului vizează chiar lumina, ziua și soarele, pe care le consideră a fi false și generatoare de iluzii.

Dacă ziua și noaptea sunt generatoare de iluzii, noaptea este, dimpotrivă, pentru poetul Contra-Cerului, sinonim al adevărului.

În opoziție cu sorii înșelători, există „marii anti-sori negri, fântâni ale adevărului“.

Într-adevăr, în această lume, poetul care se află în căutarea adevărului trebuie să se elibereze de „sorii înșelători“, să scape de „soarele nefericit și de „monstrul zi“ și, în schimb, „să se ascundă în noapte, în măruntaiele umbrei dezgolite“.

Versurile finale ale volumului sunt o mărturie a eșecului în tentativa de folosire a momentului morții în vederea trezirii:

*În această noapte polară și albă și neagră,
În această inimă devastată și de foc și de gheață,
În acest cap, grăunte de plumb sau spațiu pur,
Iată ce vid perfect se sapă pentru gloria ta.
Nici alb nici negru nici foc nici gheață,
Nici grăunte de plumb nici spațiu pur
Această lume este pierdută cu totul!*¹⁴⁶

La fel ca textul „Nerval le Nyctalope”¹⁴⁷, volumul de versuri „Le Contre-Ciel” devine astfel emblematic pentru prima perioadă de creație a lui René Daumal, care poate fi sintetizată prin sintagma „omul ars”. Sau, păstrând analogiile cu literatura sanscrită și religiile din spațiul indian – omul care a ratat șansa de a accede la Nirvana, omul care se află încă sub puterea iluziei – Maya.

Miza volumului este obținerea conștiinței de sine, a conștiinței că nu suntem decât marionete într-un univers înșelător. Iar drama poetului constă tocmai în faptul că această conștiință nu este integrată în sine, ci există doar pentru momente limitate.

După cum am arătat atunci când am prezentat biografia poetului, întreagă această primă parte a vieții sale – interval în care au fost redactate și poemele din „Le Contre-Ciel” poate fi considerată o „coborâre în infern” sau, utilizând termeni alchimici, „o operă la negru”.

Niciunul dintre instrumentele prin intermediul cărora poetul încearcă să obțină eliberarea – ingerarea de substanțe halucinogene, lecturile din marii filosofi sau din marii mistici, atât creștini, cât și orientali, contactele cu avangarda literară a momentului – nu

¹⁴⁶ *Le Contre-ciel*, p. 164,

¹⁴⁷ René Daumal, *Nerval le Nyctalope*, în „*Le Grand Jeu*, Ce Cahier reproduit intégralement les textes parus dans les trois numéros publiés de la revue *Le Grand Jeu*, et d’importants textes ressemblées par Marc Thivolet”, L’Herne, L’écriture des vivants, Série dirigée et établie par Pierre Bernard, 1968, Paris, pp. 153-161 ;

se dovedește eficient, astfel că autorul însuși se caracterizează, la finalul acestei perioade, drept „omul ars“.

În aceste condiții, tonul pesimist și faptul că întregul volum *Le Contre-ciel* este mărturisirea unui eșec nu surprinde absolut deloc. Aruncat singur în lumile intermediare ale bardo-ului descris de textele budiste, Daumal a eșuat. Iar mărturisirea acestui eșec ni se pare a fi, în același timp, recunoașterea faptului că diferitele căi urmate până la 1930 – printre care s-a numărat și contactul cu spiritualitatea hindusă - nu reprezentau o soluție integrală pentru el. Soluția a venit din altă parte, iar omul care i-a oferit-o nu a fost un hindus, ci un european: Alexandre de Salzmann.

Întâlnirile cu Alexandre de Salzmann și cu Uday Shankar au avut loc în aproximativ aceeași perioadă, ambele marcându-l, într-un fel sau altul. Faptul că, deși a mers inclusiv în America cu Uday Shankar, omul care a reprezentat al doilea punct major de cotitură al vieții sale – după experiența determinantă – a fost, totuși, de Salzmann, reprezintă – alături de eșecul peregrinării prin lumile intermediare descrise în *Le Contre-Ciel* – o dovadă a faptului că sintagma „René Daumal, poet hindus“ nu acoperă întreaga realitate.

V 4) UNIVERSUL ONIRIC DAUMALIAN – PARALELE CU GÂNDIREA HINDUSĂ

Între universul descris în *Le Contre-ciel* – pe care l-am identificat cu starea de bardo descrisă în *Cartea tibetană a morților*¹⁴⁸ – și universul oniric descris de René Daumal atunci când povestește propriile sale experiențe de tinerețe există asemănări mai mult decât semnificative.

De altfel, dacă *Le Contre-ciel*¹⁴⁹ este textul literal emblematic pentru perioada de creație dinaintea de 1930, eseul *Nerval le Nyctalope*¹⁵⁰, publicat în al treilea număr al revistei *Le Grand Jeu*, este textul autobiografic care descrie cel mai bine această perioadă de frământări și de căutări, în cea mai mare parte, eșuate.

În acest text, în care vorbește pe larg despre lumea onirică și despre spațiile pe care le vizita în timpul viselor și al dedublărilor cataleptice nocturne, sunt citate mai întâi asemănările uluitoare dintre propriile experiențe onirice și cele ale unui autor din spațiul european: Gerard de Nerval.

Iată cum descrie poetul adevăratul șoc pe care l-a trăit la primul contact cu *Aurelia ou le reve et la vie*, creația lui Gerard de Nerval din 1855:

„J'étais donc observé! Je n'étais pas seul dans ce monde! ce monde que j'aurais pu croire de ma seule fantaisie! ce précieux asile des dégoutés de la vie; des impuissant sociaux, ce facile refuge pour «ceux qui s'évadent», comme ils disent! mais moi je ris bien quand j'entends ce langage. Oui; biensur, je le savais, je l'ai toujours su qu'il était

¹⁴⁸ *Cartea tibetană a morților - Bardo Thodol*, traducere de Horia Al. Cabuti, Editura Herald, București, 2011;

¹⁴⁹ René Daumal, *Le Contre-Ciel suivi de Les dernières paroles du poète, Preface de Claudio Rugafiori*, Gallimard, 1970

¹⁵⁰ René Daumal, *Nerval le Nyctalope* în *Le Grand Jeu*, Ce Cahier reproduit intégralement les textes parus dans les trois numéros publiés de la revue *Le Grand Jeu*, et d'importants textes ressemblées par Marc Thivolet, L'Herne, L'écriture des vivants, Série dirigée et établie par Pierre Bernard, 1968, Paris, pp. 153-161 ;

péuplé, ce monde; qu'il y avait foule; là-dedans, et qu'un oeil immense d'ironie le dominait, soleil qui n'éclaire pas mais qui voit, à l'opposé du soleil du jour, aveugle et lumineux, qu'un oeil riait en silence, grand ouvert sur ce domaine nocturne que l'on voudrait croire du caprice et de la parfaite solitude: Je le sais toujours; c'est vrais; ,ais chaque fois; et c'est beaucoup dire, que je rélis Aurélia, un nouveau choc de certitude au creux de l'estomac m'ouvre l'oeil du coeur: j'étais donc observé! Je n'étais pas seul dans ce monde! Puisque Nerval y est allé, puisqu'il me décrit ce que j'y vit, souvent mèn, ce que j'y vécu."¹⁵¹

Însă scrierile aparținând spațiului indian sunt cele care îi oferă explicații amănunțite pentru înțelegerea propriilor stări de percepție, dar și a nivelurilor de realitate pe care se desfășoară experiențele sale onirice.

Astfel, conform scrierilor sacre hinduse, sinele se gândește pe el însuși identic cu sine în trei condiții: veghe, vis și somn profund, cea din urmă corespunzând identității supreme.

Lumea în care se petrec experiențele onirice ale lui René Daumal și ale prietenilor săi – lumea descrisă anterior și în opera lui Nerval – corespunde unei stări intermediare, a doua dintre cele trei despre care vorbesc hindușii.

Schema următoare ne va permite să înțelegem mai bine identitatea împărțirilor pe care le operează atât René Daumal, cât și vechii hinduși, atunci când vorbesc despre somn și lumea viseloe.

¹⁵¹ (*Eram deci observat! Nu eram singur în această lume! această lume pe care aș fi putut să o cred simpla mea fantezie! acest prețios azil al dezgustaților de viață, al celor impotenți social, al acestui refugiu ușor pentru «cei care evadează», cum se spune! dar eu râdeam atunci când auzeam acest limbaj. Da, bineînțeles, știam, știusem întotdeauna că această lume era populată; că acolo jos exista o mulțime, și că era dominată de un ochi enorm de ironie, un soare care nu strălucește, dar care vede, în opoziție cu soarele zilei, orb și luminos, că un ochi râdea în tăcere, larg deschis asupra acestui domeniu nocturn pe care ar fi vrut să îl cred rod al capriciului și al totalei singurătăți. E adevărat, am știut asta întotdeauna, dar de fiecare dată, și sunt multe de spus despre asta, când citesc Aurelia, un nou șoc de certitudine în adâncul stomacului îmi deschide ochiul inimii; eram deci observat! Nu eram singur în această lume! Din moment ce Nerval a mers acolo, din moment ce îmi descrie ceea ce eu am văzut, adesea chiar și ceea ce eu am trăit.*) René Daumal, *Nerval le Nyctalope*, L'Herne, pp. 153-161 ;

Iată, mai întâi, nivelurile de conștiință, așa cum apar ele la vechii hinduși:

1.starea de veghe.....

2.somnul cu vise.....

3.somnul profund, fără vise.....

Pentru René Daumal, împărțirea este, de asemenea, ternară:

1.starea de veghe.....

2.spațiul intermediar.....

3.spațiul viselor.....

Putem să remarcăm cu ușurință faptul că cele trei niveluri despre care vorbește René Daumal nu sunt identice cu cele trei niveluri ale hindușilor. Nivelul 1 al lui René Daumal corespunde nivelului 1 al hindușilor (starea de veghe), o identitate putând fi stabilită și între nivelul 3 al lui René Daumal și nivelul 2 al hindușilor (somnul cu vise).

În ceea ce privește nivelul 2 al lui René Daumal (așa-numitul spațiu intermediar), acesta nu e un nivel propriu-zis, ci mai degrabă un spațiu de trecere între celelalte două niveluri. Totuși, el este luat în considerație și capătă un statut de sine-stătător datorită faptului că majoritatea oamenilor își petrec intervalul de timp în care dorm numai în acest nivel, astfel caracterizat:

„spațiul intermediar al reflexelor preocupărilor cotidiene, al neplăcerilor și dorințelor“,

deci un spațiu lipsit de substanță, o palidă imitare a ceea ce se întâmplă în timpul stării de veghe, un univers care îl amintește pe cel descris în cea mai mare parte din *Le Contre-Ciel*.

În ceea ce privește spațiul viselor, acesta e considerat o altă lume, în cel mai deplin înțeles al cuvântului. Ca argument suprem al existenței total de sine stătătoare a acestui nivel de realitate, René Daumal subliniază faptul că lumea viselor nu numai că are aceleași caracteristici de fiecare dată, dar are și legi proprii și chiar oferă exemple în acest sens.

Insistă asupra faptului că oricine dorește poate să verifice în mod experimental, prin experiență, ceea ce a făcut el în vis. și povestește cum proceda, împreună cu prietenii săi.

Exemplifică cu o lege a somnului: în vise nu apare niciodată soarele, ci corpurile au fiecare o lumină proprie. Acolo, lumina este așadar imanentă corpurilor, pe când în starea de veghe, ea vine dintr-o sursă externă, este separată, am putea spune chiar transcendentă.

Oferă și o definiție a lumii:

„înțeleg prin lume un mod special de a cunoaște prin intuiție sensibilă ceva despre care afirm că nu sunt eu însumi, adică, în ultimă instanță, o condiție determinată a conștiinței mele, considerată drept sinteză a reprezentărilor¹⁵²“.

Lumea viselor este universală – comună, a priori, oricărui spirit uman, și constituind un univers sau, mai degrabă, un aspect al universului. Este condusă de o necesitate universală, nu este refugiul privilegiat al hazardului.

¹⁵² *Ibidem*, p. 159;

Uneori, cel mai mic gest făcut în această lume de vis îl angajează în mod grav pe visător, atât în ceea ce privește existența sa de fantomă, cât și, uneori, în ceea ce privește existența sa de carne.

Referitor la modul în care se realizează comunicarea dintre aceste două niveluri de realitate, René Daumal folosește exemplul unei crize de angină pe care a avut-o în copilărie, pentru a oferi explicații opuse celor avansate de medici, în ceea ce privește visul și starea de veghe.

Astfel, poetul povestește cum, atunci când îl citise pentru prima dată pe Nerval, a visat mult timp că se deplasa pe un fel de cabluri, care îi pătrundeau în corp la nivelul gâtului. Peste puțin timp, la același nivel, a făcut o boală, și anume angina. Explicația doctorilor, atunci când le-a povestit despre visele sale, a fost aceea că angina era deja instalată în propriul trup și că, simțind o neplăcere în zona respectivă a organismului, corpul transmitea semnale că ceva nu este în regulă inclusiv prin intermediul visului.

René Daumal nu este de acord cu această interpretare „fiziologică“. El vede cu totul altfel raportul între diferitele niveluri de conștiință și realitate și este de părere că tocmai atenția acordată zonei gâtului în vis – când se deplasase foarte mult solicitând constant această parte a corpului – a slăbit-o, făcând apoi posibilă, în lumea în care René trăim viața de zi cu zi, apariția anginei.

Acordând, astfel, lumii viselor un statut la fel de important precum cel acordat lumii în care ne desfășurăm activitatea în starea de veghe, Daumal are în vedere posibilitatea „trezirii“, care ne este oferită chiar în timpul somnului. Visele din al treilea nivel al său nu sunt vise obișnuite, ci așa-numitele visele conștiente pe care spune că le-a descoperit apoi în toate cărțile dragi lui: Cartea egipteană a morților, cărțile sacre ale Indiei, Zoharul, ocultismul, folclorul, mentalitatea primitivă – conțin o știință extrem de vastă și de coerentă a lumii viselor.

Mecanismul prin care pătrunderea în realitatea stării de vis poate ajuta la trezirea individului este explicat în felul următor: pornind de la haosul primitiv al psyche-ului său, omul face să apară diferitele planuri ale lumii spunând „asta nu este eu“.

Cum reprezentarea obiectului negat nu exprimă nimic altceva decât actul negației în condiții particulare, tot ceea ce există devine un simbol al progresului spiritului. Ori, a înceta să negi înseamnă a dormi; în general, omul adoarme încercând să se distingă de

senzațiile sale; ceea ce formează materia primă a lumii viselor rămâne în el, nemanifestat; unii oameni, adormind pentru lumea fizică (adică realizând armonia între ea și ei, revenind la identitate după separarea care, prin existența absurdă a unei lumi exterioare, crea un dezechilibru insuportabil, de unde mișcarea), se trezesc în lumea viselor reîncepând o nouă serie de negații ce sfârșesc prin formarea unei noi modalități a universului; și, din nou, în prezența acestei lumi ei vor căuta să se identifice cu el și să realizeze armonia care trebuie să dizolve existența distinctă a individului.

În final, prin aceste puneri la punct, prin aceste reglări succesive, spiritul ajunge la identificarea conștientă și definitivă cu ceea ce este.

Din punctul de vedere al concepției despre poezie, interesantă este atenția pe care Daumal o acordă așa-numitelor „porți mistice“, prin care se poate realiza legătura dintre vise și starea de veghe.

„El [Nerval – nn.] reușise să forțeze porțile mistice! Somnul ocupă o treime din viața noastră (niciodată nu vom repeta acest lucru îndeajuns). După o amorțeală de câteva minute, începe o viață nouă, eliberată de condițiile timpului și ale spațiului și asemănătoare, fără îndoială, celei care ne așteaptă după moarte. Faptul că putem cunoaște parțial încă din această viață condiția dublului de după moarte reprezintă pentru mine atât o certitudine metafizică, cât și un fapt de experiență.¹⁵³“

Concepția este mult diferită de cea a suprarealiștilor, care acordau și ei o atenție sporită visului și manifestărilor subconștiente și inconștiente. Daumal vorbește însă despre conștiință în vis, despre necesitatea de fi treaz, în cadrul concepției sale mult mai vaste, despre metafizica experimentală. Acest accent pus pe importanța de a fi conștient – inclusiv într-o stare fiziologică considerată inconștientă prin însăși natura sa – reprezintă, o dată în plus, un element care îl individualizează pe René Daumal printre contemporanii săi.

Această problemă este dezbătută atunci când poetul încearcă să explice a treia stare, al treilea nivel de conștiință, așa cum este el conceput de către hinduși: somnul fără vise:

¹⁵³ *Ibidem*, p. 160;

„Când spunei «în somnul profund, eu sunt inconștient», ce înseamnă **eu**? Și cum aș putea să spun, după ce am adormit, că **eu** îmi amintesc de conștiența **mea** din somn și că **eu, mea și conștiența mea** nu sunt identice? Într-adevăr, problema constă în a face acești termeni identici“.

Însă, așa cum, în *Le Contre-ciel*, poetul eșuează în încercarea sa de a deveni conștient de adevărurile profunde lumii pe care o descrie, iar volumul se încheie într-o notă pesimistă, și eseul *Nerval le Nyctalope* se mărginește la descrierea celei de a doua stări de conștiință din cărțile sacre hinduse. Cea de a treia nu este atinsă, astfel că frazele finale reprezintă, o dată în plus, recunoașterea unui eșec: poetul mărturisește faptul că a rămas în puterea „marelui vampir femelă, Morții tuturor timpurilor, rătăcitoare, Lilithe cea rece”¹⁵⁴.

Putem constata, astfel, cum propriile impulsuri și experiențe îl conduc pe René Daumal spre descoperirea unor noi niveluri de realitate și chiar spre cunoașterea profundă a legilor acestor niveluri – cunoaștere confirmată, peste timp, de descrieri similare realizate atât de poeți, cât și de mistici. Lecturile hinduse îi facilitează această înțelegere și chiar îi descriu existența unor noi niveluri de realitate și de conștiință, îi vorbesc despre posibilitatea atingerii lor, dar nu îl conduc acolo.

Experiența este fascinantă, este generatoare de puține certitudini și de multe întrebări, dar nu este completă. Iar meritul lui René Daumal este de fi înțeleas această incompletitudine și de a fi rămas un căutător.

¹⁵⁴ *Ibidem*, p. 161;

V 5) CONCLUZII

Scopul prezentului capitol a fost de a evidenția aportul pe care contactul cu literatura vechei Indii, cu cărțile sacre hinduse, dar și contactul direct cu reprezentanți ai acestui spațiu de civilizație (în primul rând cu dansatorul Uday Shankar) l-a avut în dezvoltarea personalității și a operei lui Rene Daumal.

În primul subcapitol, am evidențiat faptul că, înainte de a stabili caracteristicile poeticii hinduse și de a trasa diferențele dintre vechiul poet hindus și poetul occidental contemporan, Rene Daumal a încercat să înțeleagă **omul** fiecăreia dintre cele două civilizații, în raport cu sine, cu ceilalți și cu modul în care concepe cunoașterea. Abia după realizarea demersului de înțelegere a civilizațiilor respective, Rene Daumal a trecut la analiza creațiilor lor poetice. De asemenea, am scos în evidență modul în care aceste concepții despre omul hindus și omul occidental și-au găsit manifestarea artistică, astfel apărând personaje din cele două romane ale lui Daumal: sofii din *La Grande Beuverie* și oamenii-numai-coajă din *Muntele Analog*.

În al doilea subcapitol, am reliefat principalele concluzii la care a ajuns poetul, în urma lecturii principalelor texte sanscrite care au ca obiect arta poetică. Am reținut, în acest sens, trei idei fundamentale: ideea strânsei înlănțuriri între a trăi, a cunoaște și a crea poezie; insistența asupra stării de conștiință necesare atât pentru a scrie poezie, cât și pentru a înțelege poezia; astfel, esența poeziei e considerată a fi momentul de conștiință pe care îl trezește în ființa interioară a unui om capabil de judecată, iar sensul sugerat al cuvintelor nu poate fi înțeles, la rândul său, decât de un ascultător conștient; analogia existentă între om și poezie.

În al treilea subcapitol, am urmărit modul în care lumea descrisă în singurul volum de poezie publicat antum, *Le Contre-Ciel*, nu este numai expresia poetică a unei perioade de frământări și de căutări spirituale fără rezultate definitive, ci și transpunerea în limbaj artistic a unor concepții regăsite de autor în cărțile sacre orientale, în primul rând în *Cartea tibetană a morților*. Eșecul eul-ui poetic din volum este similar eșecului de non-identificare cu o lume iluzorie și de atingere a unui nivel superior de conștiință, așa cum sunt ele recomandate de *Bardo Todol*.

În subcapitolul următor, am urmărit un demers paralel cu cel din *Le Contre-Ciel*. Dacă acest volum de versuri este textul literal emblematic pentru perioada de creație dinaintea de 1930, eseu *Nerval le Nyctalope*, publicat în al treilea număr al revistei *Le Grand Jeu*, este textul autobiografic care descrie cel mai bine această perioadă de frământări și de căutări, în cea mai mare parte, eșuate. Am realizat o paralelă între nivelurile de conștiință despre care vorbesc vechii hinduși și nivelurile diferențiate de Rene Daumal, atunci când vorbește despre lumea somnului, evidențiind faptul că el nu a atins al treilea nivel despre care vorbește în cărțile sacre, cel al somnului profund, fără vise. Această neîmplinire explică tonul pesimist prezent atât în volumul său de versuri, cât și în eseu despre Nerval publicat în al treilea număr al *Marelui Joc*.

Putem concluziona, astfel, că vechea Indie i-a modificat lui Rene Daumal concepția despre lume în general și despre modul de a scrie poezie în special. În comparațiile pe care le realizează între omul occidental și omul hindus și între poetul occidental și poetul hindus, Rene Daumal îl preferă, de fiecare dată, pe al doilea. Personajele biciuite cu ironie necruțătoare în romanele sale sunt expresii ale dezvoltărilor sale teoretice despre omul occidental. Pe de altă parte, demersurile sale de a urma cărțile sacre hinduse și de a accede la spațiile și stările de conștiință descrise de acestea se soldează cu un eșec. India nu i-a adus lui Rene Daumal împlinirea și, tocmai de aceea, putem afirma că el nu poate fi considerat un „poet hindus“ sau doar un „poet hindus“. În capitolul următor vom reliefa însă modul în care concepția despre „yoga poetică“ i-a influențat teoria despre „poezia albă“.

V 6) CONTRIBUȚII PERSONALE

- stabilirea diferențelor pe care Rene Daumal le-a stabilit între reprezentanții civilizației hinduse și cei civilizației contemporane occidentale, în ceea ce privește relația cu sine, cu lumea și cu cunoașterea;
- evidențierea modului în care Rene Daumal a folosit pe plan literar concluziile la care a ajuns cu privire la omul occidental, creând personaje precum sofii din *La Grande Beuverie* sau oamenii-numai-coajă din *Muntele Analog*;
- scoaterea în evidență a trei aspecte din concepția hindusă asupra poeziei care l-au influențat decisiv pe Rene Daumal: ideea strânsei înlănțuiri între a trăi, a cunoaște și a crea poezie; insistența asupra stării de conștiință necesare atât pentru a scrie poezie, cât și pentru a înțelege poezia; analogia existentă între om și poezie.
- realizarea unei paralele între stările de conștiință existente în cărțile vechii Indii și stările de conștiință despre care vorbește Rene Daumal în *Nerval le Nyctalope*;
- evidențierea caracterului incomplet al experienței indiene a lui Rene Daumal și a faptului că, deși vechea Indie l-a influențat puternic, reprezintă doar **unul dintre**, și nu **singurul** element fundamental care a contribuit la evoluția sa și a concepției sale despre poezie.

VI RENE DAUMAL ȘI A PATRA CALE

VI 1) ALEXANDRE DE SALZMANN

ȘI „POARTA STRÂMTĂ“

Se poate afirma că, în evoluția spirituală a lui Rene Daumal, au existat două momente decisive. Primul este „experiența determinantă” din perioada adolescenței – căreia i-am consacrat deja o secțiune în cadrul acestui studiu -, iar al doilea este întâlnirea cu Alexandre de Salzmann, care are loc în 1930 și care îl pune pe Rene Daumal în contact cu mișcarea spirituală cunoscută sub numele de *A patra cale*.

Importanța întâlnirii cu Alexandre iese în evidență cu atât mai mult dacă ținem cont de faptul că –așa cum am subliniat anterior -, în 1930 Daumal era *omul ars*, omul care a căutat cu febrilitate și n-a găsit nimic. Experiențe fundamentale, dar distructive (asfixierea cu eter, dedublarea cataleptică nocturnă, folosirea tetraclorurii de carbon), îi șubreziseră deja sănătatea, fără a-i oferi nimic altceva decât intuiții și licăriri ale unor stări superioare – imposibil de păstrat.

Profund dezamăgit, poetul nu putea să vadă o altă ieșire decât impasul negației, sub pecetea „vampirului femelă, Moartea, răătăitoare peste timpuri, înfrigurata Lilith”¹⁵⁵. după cum se exprimă în eseul „*Nerval le nyctalope*”¹⁵⁶.

Deși înțelegea o serie de adevăruri despre care vorbesc toate marile religii, nu putea simți efectul acestora în propria viață și asupra stării sale de conștiință. Ori simpla acumulare de cunoștințe cu care nu putea să opereze nu era considerată mulțumitoare, iar acest lucru îl aduce în pragul disperării.

Două texte pot fi considerate reprezentative pentru această perioadă, care durează până la 1930: eseul *Nerval le Nyctalope*. și volumul de versuri *Le Contre-Ciel*¹⁵⁷. ambele

¹⁵⁵ Rene Daumal, *Nerval le Nyctalope*, în *Le Grand Jeu*, L’Herne, 1968, p. 161.

¹⁵⁶ *Ibidem*, pp. 153-161.

¹⁵⁷ Rene Daumal, *Le Contre-Ciel suivi de Les dernières paroles du poète, Preface de Claudio Rugafiori*, Gallimard, 1970.

se încheie într-o notă profund pesimistă, care ilustrează perfect starea de spirit a poetului din momentul premergător acestei întâlniri decisive.

Iată, spre exemplificare, finalul eseului despre Nerval și experiențele onirice:

„mais comprenez-vous, c'est, à hurler d'épouvante, devant cela : ne plus voir que le grand vampire femelle, la Morte de tous les temps ; errante, Lilith la froide”¹⁵⁸ :“

În acest moment al vieții sale, Daumal găsește calea în a cărei existență nici măcar nu mai spera.

Dacă „experiența determinantă” este evenimentul care i-a marcat începuturile vieții spirituale, întâlnirea cu Alexandre de Salzmann reprezintă un nou început, o adevărată re-naștere¹⁵⁹, regăsirea speranței că o evoluție este într-adevăr posibilă, aici și acum, cu integralitatea ființei sale.

Impactul acestei întâlniri este descris într-un text din 1935, intitulat „*La vie des Basiles*”:

„Trebuia deci să curăț Basilica, să arunc cărțile nefolositoare și să încerc să o amenajez. Dar cum? Cu acest... trebuie să... trebuie să... aș fi putut să rămân pentru mai mulți ani, pentru întreaga viață, o viață inutilă, o viață de „dacă...” și de „mâine...” , o viață la viitor și la condițional.

Am întâlnit o ființă umană. Nu aș fi crezut că este posibil. Și totuși a trebuit să abandonez disperările comode. Speranța este mult mai greu de purtat”¹⁶⁰.

¹⁵⁸ „dar înțelegeți că trebuie să urli de spaimă, în fața acelei priveliști: să nu mai vezi altceva decât marele vampir femelă, pe Moartea tuturor timpurilor, rătăcitoare, pe înfrigurata Lilith” în *Nerval le Nyctalope*, în *Le Grand Jeu*, L*Herne, p. 161.

¹⁵⁹ remarcăm, cu această ocazie, strania coincidență reprezentată de prenumele autorului : René poate fi interpretat ca *Ré-né* – renăscut.

¹⁶⁰ Rene Daumal, *La vie des Basiles*, în *Les Pouvoirs de la parole, Essais et Notes, II (1933 – 1943)*, Edition établie par Cludio Rugafiori, Gallimard, 1981, pp. 33-43.

Această „ființă umană“ este Alexandre de Salzmann, pictor, grafician și regizor pe care l-a cunoscut prin intermediul pictorului ceh Ioseph Sima, colaborator al lui Daumal la *Marele Joc*.

Salzmann a jucat, în viața lui Daumal, rolul de mediator. Prin intermediul său, Rene a descoperit învățătura spirituală a lui Georges Ivanovitch Gurdjieff, lider spiritual ce întemeiase, în apropiere de Paris, la castelul Prieure de la Fontainebleu, așa-numitul Institut pentru Dezvoltarea Armonioasă a Omului.

Dar cine era Alexandre de Salzmann, omul care joacă un rol atât de important în evoluția spirituală a lui Rene Daumal?

Alexandre Gustave de Salzmann s-a născut la Tiflis, în Georgia, la 25 ianuarie 1974. Tatăl său, Albert Théodore de Salzmann, era un arhitect renumit, de origine baltică. Alexandre și-a început studiile la Tiflis, mergând apoi la Moscova și, în final, la Munchen. În capitala Bavariei, el s-a înscris la Academia de Arte Frumoase, unde l-a avut, printre profesori, pe renumitul pictor Franz von Stock, unul dintre principalii reprezentanți ai curentului numit în Germania *Jugendstil*, în spațiul austriac *Sezession*, iar în Franța *Art Nouveau*. În acest mediu, Alexandre începe, încă din 1900, colaborarea cu revista *Jugend*, principalul promotor – și, în parte, creator – al noului curent artistic în Bavaria.

În 1901, Alexandre de Salzmann urmează cursurile școlii de artă Phalanx, întemeiată de către pictorul și teoreticianul de artă de origine rusă Vasili Kandinski, unul dintre inițiatorii artei abstracte. În această ambianță, și mai ales în cadrul mișcării expresioniste *Blaue Reiter*, Alexandre de Salzmann meditează asupra conceptului de „artă totală“, care să înglobeze teatru, pictură, balet, literatură și muzică. Tot din această perioadă datează înțelegerea de către Alexandre a rolului fundamental pe care lumina îl joacă în cadrul artei. Tot în acest prim deceniu al secolului al XX-lea, Alexandre îl cunoaște pe Thomas de Hartmann, compozitor și prieten apropiat al lui Kandinski. Acesta va avea, în deceniile următoare, o evoluție spirituală similară cu cea a lui de Salzmann.

Următorul grup artistic în cadrul căruia Alexandre se va remarca este cel constituit în jurul compozitorului și pedagogului elvețian Emile Jacques Dalcroze. Începând cu anul 1911, Alexandre se instalează la Hellerau, unde se desfășura procesul de constituire a Institutului Jaques-Dalcroze. Acest institut pluridisciplinar propunea,

pornind de la o pedagogie a muzicii, cursuri de ritmică și o metodă interactivă care încearcă să pună în legătură mișcările naturale ale corpului, ritmul muzical, capacitatea de imaginație și de reflexie. De asemenea, un rol important în cadrul cursurilor îl juca improvizația la pian.

Rolul lui Alexandre de Salzmann este unul fundamental: el concepe frontonul clădirii Institutului, decorat cu simbolul chinezesc inversat al celor două forțe contrare și complementare, yin și yang. Totodată, el a realizat și proiectul sălii de festivități a Institutului, care se remarcă prin luminozitatea cu totul deosebită. Astfel, ideile lui Salzmann despre rolul luminii încep să se materializeze.

Institutul Dalcroze aduce și întâlnirea cu Jeanne Allemande, elevă a Institutului, cu care se căsătorește pe data de 6 septembrie 1912, la Geneva.

Pe plan artistic, anii dinaintea Primului Război mondial sunt deosebit de fructuoși pentru Alexandre. El realizează scenografia și eclerajul pentru spectacolele *Orfeu și Euridice* de Gluck și *Vestea dată Mariei*, de Paul Claudel, ambele bucurându-se de un succes răsunător. Tot acum, Salzmann semnează un studiu intitulat *Lumină, ecleraj și iluminare*.

În 1915, Alexandre revine la Moscova, unde lucrează la Teatrul Kamenny. Frământările apărute în Rusia pe parcursul anului 1917 îi determină pe cei doi soți să meargă la Tiflis, unde îl regăsesc, în toamna aceluiași an, pe compozitorul Thomas de Hartmann, director al Operei din Tiflis, și pe soția acestuia, Olga.

Spre sfârșitul aceluiași an, cuplul de Hartmann le face cunoștință cu George Ivanovitch Gurdjieff, aflat, de asemenea, la Tiflis. Începe aproape instantaneu o colaborare și Olga prezintă în public, la Opera din Tiflis condusă de Hartmann, așa numitele „mișcări” – în fapt, dansuri sacre – concepute de Gurdjieff. Cele două cupluri – De Salzmann și de Hartmann – se numără printre membrii fondatori ai Institutului pentru Dezvoltarea Armonioasă a Omului, întemeiat de Gurdjieff. Primele lor atribuții în cadrul acestui Institut constau în lucrul pentru punerea în scenă a unui balet, intitulat *Lupta Magicienilor*.

Pentru soții de Salzmann și în special pentru Jeanne, așa-numitele „mișcări” concepute de Gurdjieff reprezintă continuitate și, în același timp, o ruptură – datorată

trecerii pe un nivel superior de înțelegere – a muncii desfășurată la începutul deceniului la Institutul Dalcroze.

În 1920, cei doi soți îl urmează pe Gurdjieff la Constantinopol, pentru ca anul următor Alexandre să fie invitat la Paris de către Jacques Hébertot, directorul Teatrului Champs-Élysées. În 1921, revista *Choses de théâtre* îl indică pe Alexandre drept unul dintre artizanii remarcabili ai reînnoiri scenice.

În 1922, are loc și stabilirea lui G. I. Gurdjieff și a discipolilor săi lângă Paris, la castelul Prieuré d'Avon din Fontainebleau. Alexandre va fi cel care se va ocupa de decorarea sălilor noului Institut.

În 1923, Alexandre de Salzmänn îl cunoaște pe Joseph Sima, pictor de origine cehă, care avea să joace, ulterior, un rol important în cadrul revistei *Le Grand Jeu*. Această întâlnire are o importanță deosebită pentru prezentul studiu, deoarece Sima va fi cel care, câțiva ani mai târziu, va intermedia întâlnirea dintre Rene Daumal și Alexandre de Salzmänn – care constituie obiectul acestui subcapitol.

Pe parcursul anilor următori, Alexandre continuă să urmeze învățătura lui Gurdjieff, lucrând în același timp la Paris ca decorator și anticar. Principala sa activitate constă în decorarea cu fresce a unui număr important de apartamente și de case.

În 1930, are loc întâlnirea dintre Alexandre și Rene Daumal, care marchează începutul unei prietenii extrem de intense și de strânse – în ciuda faptului că, la mai puțin de 4 ani după aceea, la 3 mai 1934, Alexandre era răpus de tuberculoză, într-un sanatoriu elvețian.

O mărturie prețioasă privind activitatea lui Alexandre de Salzmänn este oferită de unul dintre „Mesajele revoluționare” scrise de Antonin Artaud, creatorul conceptului de „teatru al cruzimii”:

„În 1925, an care pare fatidic pentru teatru și care va da chip unei lumi aparte, își făcu apariția un bărbat misterios care locuia în camere fără mobilă și pe care aveam să-l numim mai apoi « dervișul » fiindcă pretindea că a petrecut mai mulți ani printre dervișii din Caucaz .

Cînd s-a reluat Pélleas et Mélisande (...) am fost surprins de extraordinarul sistem de ecleraj ; lumina avea sentimente, trăia, împrăştia un parfum, devenise un nou personaj(...).

O lumină care să nu lumineze dar care să împrăştie un parfum puternic, îmi spuneam că trebuie să fie străbătută de un spirit preţios.

Într-o seară, într-o cafenea aflată la vreo sută de metri de teatru, mă pomenesc faţă în faţă cu un personaj irascibil, cu mustăţi mari, cu chipul întortochiat precum un curpen de viţă de vie, care răspundea prin înjurături la orice întrebare i se punea. La răstimpuri, îşi făcea loc, printre înjurături, o viziune stranie asupra naturii şi asupra vieţii(...)

Timp de mai bine de trei ore, cât am mers de la piaţa de l'Alma pînă la Gara Saint-Lazare, am discutat neîntrerupt în teribila noapte de februarie (...)

V-au tulburat acele lumini tenebroase, mi-a zis, dar ceilalţi le găsesc prea tenebroase. Pentru că n-au ajuns încă la o noţiune superioară a celor cinci simţuri (...).Ca şi cum teatrul n-ar avea menirea să transgreseze lumea simţurilor (...)
Dacă nu ne ajută să ne depăşim, atunci la ce mai serveşte teatrul !...

I-am vorbit atunci de o limbă pierdută care ar putea fi regăsită prin teatru. Mi-a răspuns că (...) adevărata poezie (...) păstrează secretul acestei limbi şi că anumite dansuri rituale se apropie mai mult de misterul acestei poezii decît orice altă limbă (...)

Salzmann a murit anul trecut în Elveţia (...). De atunci am putut vedea pe scenă ecleraje în stilul lui Salzmann unde un anume mod de a mânui lumina, ca şi cum s-ar cînta la o orgă de culori, pe care îl regăsim în eclerajele lui Louis Jouvet, vine direct din ideile lui.”¹⁶¹

Timp de trei ani, pînă când moare în 1934, Alexandre de Salzmann îi deschide « uşa strîmtă » a acestei învăţături.

¹⁶¹ Antonin Artaud, *Œuvres complètes*, Vol. VIII, Gallimard, Paris, 1971, p. 222-224 apud Basarab

Niculescu, *Prefaţă la Muntele analog*, Editura Niculescu, Bucureşti, 2009, pp. 9-10.

Studiind această biografie, remarcăm câteva asemănări interesante cu biografia lui Rene Daumal. Este vorba de doi artiști, fiecare dintre ei participant activ în cadrul mișcărilor de avangardă, fără a se confunda însă total cu acestea.

Atât Rene Daumal, cât și Alexandre de Salzmann câștigă aprecierea unora dintre cele mai importante personalități artistice ale epocii (Kandinski, Dalcroze sau Claudel în cazul lui de Salzmann, Breton, Paulhan sau Lanza del Vasto în cazul lui Daumal).

Ambii aleg, la un moment dat, să urmeze calea spirituală condusă de G. I. Gurdjieff – Rene Daumal chiar ca urmare a întâlnirii cu Alexandre de Salzmann.

În sfârșit, ambii vor sfârși răpuși de aceeași boală: tuberculoza.

Importanța acestei întâlniri în viața lui Rene Daumal nu este constată de poet numai în pasajele autobiografice din anumite eseuri, ci este mărturisită și în operă, prin crearea a două dintre personajele principale ale romanelor *La Grande Beuverie*, respectiv *Muntele Analog*.

Atât personajul Totochabo din *La grande beuverie*¹⁶² cât și personajul Pierre Sogol, « profesorul de alpinism » din *Le Mont analogue*¹⁶³, îl au drept model pe Alexandre de Salzmann. Fiecare dintre ei este înfățișat ca un maestru, ca un personaj care schimbă concepția despre viață a naratorului. În plus, *Muntele analog* i-a fost chiar dedicat lui Alexandre de Salzmann. amănunte în acest sens vom oferi însă în subcapitolul în care vom analiza influența acestei școli spirituale asupra operei literare a lui Rene Daumal.

¹⁶² Rene Daumal, *La Grande Beuverie*, nouvelle edition etablie par Claudio Rugafiori, Gallimard, 1980.

¹⁶³ Rene Daumal, *Le Mont Analogue*, roman d'aventures alpines, non euclidiennes et symboliquement authentiques, Gallimard, 2003.

VI 2) RENE DAUMAL

ȘI GRUPURILE DE A *PATRA CALE*

Numele de *A patra cale*¹⁶⁴, dat de obicei acestei învățături, se datorează faptului că întemeietorul său, Georges Ivanovitch Gurdjieff, o considera superioară celorlalte forme de evoluție spirituală, deoarece, spre deosebire de acestea, se adresa omului în totalitatea sa, nu doar unei anumite părți a ființei umane. Astfel, Gurdjieff susține că au existat, de-a lungul timpului, trei mari căi de dezvoltare a ființei umane.

1) Prima, care poate fi numită *Calea Fachirului*, presupunea obținerea controlului total asupra propriului trup prin intermediul unor exerciții și posturi fizice de maximă dificultate. Este calea urmată de fachirii indieni, care ajung la un control total al funcțiilor propriului organism, dar și de unii asceți creștini, precum Sfântul Simion Stâlpnicul, care a stat timp de șapte ani cățărând în vârful unui stâlp;

2) A doua cale, care poate fi numită *Calea Călugărului*, presupune dobândirea stăpânirii de sine prin intermediul lucrului cu propriile emoții. O imagine reprezentativă pentru această cale este cea a Sfântului Francisc din Assisi, întemeietorul ordinului călugărilor franciscani, îmbrățișând un lepros;

3) A treia cale, ce poate fi numită *Calea Yoghinului*, presupune obținerea controlului deplin al propriei minți, prin intermediul luptei cu obiceiurile mentale și prin dezvoltarea unor capacități psihice deosebite. Este calea urmată de unii mistici tibetani, cufundați în meditație asupra având ca obiect reprezentări ale divinității sau nume divine, dar și de diferiți gânditori creștini, precum Toma d'Aquino.

A Patra Cale își propunea dezvoltarea omului concomitent pe toate aceste trei planuri (fizic-motor, emoțional și intelectual), ceea ce trebuia să aibă drept rezultat dobândirea unei armonii interioare remarcabile, datorită căreia omul poate deveni capabil să își folosească deplin întregul său potențial.

¹⁶⁴ P. D. Ouspenski, *Fragments d'un enseignement inconnu*, Editions Stock, 1949; vezi și G. I. Gurdjieff, *Recits de Belzebuth a son petit-fils, Critique objectivement impartiale de la vie des hommes, ouvrage traduit du russe par Jeanne de Salzmann avec l'aide de Henri Tracol*, Edition du Rocher, 1996;

O astfel de doctrină venea în întâmpinarea dorințelor celor mai profunde ale lui Daumal, care era nemulțumit tocmai de faptul că, pe de o parte, nu putea folosi în viață cunoștințele acumulate din cărți, iar pe de altă parte nu putea accede la stări precum cea la care se referă în *Un souvenir determinante* decât prin intermediul unor metode artificiale, de tipul substanțelor halucinogene.

În învățătura lui Gurdjieff, la care a avut acces datorită întâlnirii cu Alexandre de Salzmann, Daumal a putut găsi, de asemenea, o explicație satisfăcătoare pentru stările de conștiință pe care le experimentase în tinerețe.

Astfel, A patra cale afirmă că omul se află, în diferitele momente ale vieții sale, în stări diferite de conștiință, total diferite una de cealaltă:

1) Prima dintre acestea este starea de somn, în care evenimentele se succed haotic, fără vreo legătură cauzală, iar subiectul este un simplu martor, fără posibilitatea de a interveni activ în ceea ce se întâmplă;

2) A doua este starea de veghe, în care ne aflăm în cea mai mare parte a timpului și în care, conform acestei doctrine, doar credem că suntem conștienți, când de fapt atenția noastră este distrasă în totalitate de diferite evenimente exterioare sau de senzații interne, astfel încât nu suntem capabili să ne controlăm în vreun fel trăirile;

3) A treia stare este numită conștiință de sine și presupune un subiect total conștient de ceea ce percepe, de ceea ce simte și de ceea ce gândește;

4) În sfârșit, a patra stare, numită conștiință cosmică, presupune conștiință de sine desăvârșită, însoțită de conștiința a tot ceea ce se petrece în univers și este starea despre care vorbesc diferitele texte religioase.

Această a treia stare corespunde, de asemenea, cu starea experimentată de Rene Daumal în timpul „experienței determinante“.

Această școală spirituală nu se oprea însă la clasificarea acestor stări, ci propunea diferite metode pentru ca un om să ajungă, treptat, să dobândească stările superioare de conștiință. Toate aceste metode gravitează în jurul a două idei: cea de suferință voluntară, obținută prin renunțarea la vechile deprinderi și tipare fizice, emoționale sau intelectuale, și cea de efort conștient, realizat prin participarea ființei umane în ansamblul său în orice activitate pe care o exercită.

Roger Lipsey¹⁶⁵, doctor în Istoria Artei la *Institute of Fine Arts* din cadrul *New York University*, abordează problema controversată a raporturilor dintre René Daumal și învățătura misticului de origine caucaziană Georges Ivanovitch Gurdjieff, care a întemeiat, lângă Paris, în perioada interbelică, *Institutul pentru Dezvoltarea Armonioasă a Omului*.

Sunt trecute în revistă demersurile criticilor lui Gurdjieff și, implicit, ai relațiilor sale cu Daumal.

Autorul numără nu mai puțin de șapte teorii diferite, care încearcă să discrediteze ideea că învățătura cunoscută sub numele de *A Patra Cale* a exercitat o influență decisivă asupra lui René Daumal.

- 1) O teorie afirmă că Daumal era atât de disperat în 1930, încât orice direcție spirituală ar fi reprezentat pentru el un colac de salvare, iar în această situație s-a agățat de primul lucru care i-a ieșit în cale.
- 2) Alți critici consideră că, în momentul întâlnirii cu Alexandre de Salzmann, René Daumal înțelese întreaga spiritualitate creștină și hindusă, iar noua învățătură nu a reprezentat decât o confirmare a ceea ce știa deja.
- 3) Există apoi susținătorii teoriei că René resimțea o nevoie profundă de a se supune, de a renunța la luarea deciziilor, de a întâlni ceva sau pe cineva care să îi țină rolul de tată, iar aceste goluri i-au fost umplute de *A Patra Cale*.
- 4) Al patrulea demers consideră această alăturare drept o simplă eroare de tinerețe, contactul cu soții de Salzmann și cu ceilalți adepți ai lui Gurdjieff având un rol pozitiv în dezvoltarea poetului numai la început.

¹⁶⁵ Roger Lipsey, *Monsieur Daumal et Monsieur Gurdjieff în René Daumal ou le perpétuel incandescent, Etudes, Temoignages, documents inédits, (sous la direction de Basarab Nicolescu și Jean-Philippe de Tonnac), Bois d'Orion, Ile-sur-la Sorgue, Franta, 2008 ;*

- 5) Un alt demers susține că Daumal s-a apropiat de învățătura lui Gurdjieff în lipsă de altceva, acesta fiind pur și simplu tot ce putea fi găsit acceptabil în Parisul respectivei epoci.
- 6) Apoi, este avansată teoria că René și soția sa, Vera, au luat doar ce le-a convenit din învățătura primită;
- 7) În final, există și critici care avansează ideea că Daumal a avut, de fapt, foarte puține contacte cu *A Patra Cale*, care l-a influențat nesemnificativ.

În cele ce urmează, vom analiza, pe rând, fiecare dintre aceste teorii, încercând să stabilim măsura în care ele sunt valabile pentru traseul spiritual al lui Rene Daumal:

- 1) Această teorie este infirmată chiar de scrisorile lui Rene Daumal, care ne indică o vastă cunoaștere a multor altor direcții spirituale, atât europene, cât și sanscrite. În acest sens, revelatoare e o întreagă listă pe care Daumal i-o trimite lui Paulhan în 1932, listă ce cuprinde toate mișcările spirituale importante din Europa secolelor XVIII, XIX și a începutul de secol XX. Dacă adăugăm la aceste indici despre cunoașterea de către Rene Daumal a căilor spirituale europene și experiența sa sanscrită, atât directă – prin contactul cu dansatorul Uday Shankar - , cât și indirectă, prin intermediul cărților sacre (experiență asupra căreia ne vom îndrepta atenția în următorul capitol al prezentului studiu, atunci se desprinde concluzia categorică în conformitate cu care *A patra cale* nu a fost, în nici un caz, primul lucru care i-a ieșit în cale poetului. Dimpotrivă, a fost încununarea unei căutări întinse pe mai bine de un deceniu;

- 2) Această teorie e ceva mai aproape de realitate decât cea anterioară. Într-adevăr, *A patra cale* nu a reprezentat, sub nicio formă, o ruptură cu experiențele spirituale și cu lecturile anterioare ale poetului, fie că e vorba de cele de pe filiera creștină sau de cele aparținând spațiului hindus. *A patra cale* a fost, într-adevăr, o confirmare și i-a permis lui René să înțeleagă mai bine atât creștinismul, cât și hinduismul. Învățătura lui G. I. Gurdjieff nu se putea opune, bunăoară, creștinismului, din moment ce însuși inițiatorul său o desemnează, uneori, cu termenul de „creștinism esoteric“. De asemenea, eseurile, recenziile, rezumatele redactate de autor și după 1930 confirmă faptul că el nu a întrerupt, ci chiar dimpotrivă, a intensificat contactul cu spiritualitatea sanscrită. Însă *a patra cale* nu a reprezentat numai atât. Ea a fost o confirmare și, în același timp, mai mult decât o continuare. O spune, din nou, direct poetul, atunci când numește această transformare a sa cu termenii de „revoluție interioară“. Un alt argument îl reprezintă modul în care Daumal se referă, în anii 40, în esul *Un souvenir determinante*, tocmai la experiențele pe care i le oferise atât creștinismul, cât și hinduismul, înainte de 1930: după ce îi amintește pe Ioan de Pathmos și pe Ezechiel, dar și Bhagavat-gita și Bardo thodol, Rene accentuează faptul că acestea l-au făcut doar „să se scufunde în propria filosofie“, de unde nu a putut să își regăsească drumul decât atunci când o persoană i-a arătat că există o poartă strâmtă și că e posibil să o străbați. Persoana este, evident, Alexandre de Salzmann.
- 3) Lectura cărților lui G. I. Gurdjieff, mărturiile directe ale celor care l-au cunoscut pe acesta, scrisorile scrise de către sau adresate lui Rene Daumal indică faptul că *A patra cale* ar fi fost cea mai nepotrivită direcție spirituală, în condițiile în care ceea ce ar fi căutat Daumal ar fi fost supunerea necondiționată și renunțarea la luarea deciziilor. Că lucrurile nu stau așa o dovedește unul din îndemnurile cel mai frecvent repetate chiar de către Gurdjieff: „verifică totul!“. Invitația la gândire

activă – pe care am amintit-o drept una din caracteristicile de bază ale „lucrului” pe *A patra cale* vine, de asemenea, cu totul împotriva teoriei supunerii necondiționate. Apoi, niciuna dintre mărturiile existente nu indică o identificare de către Rene Daumal a acestei școli cu o persoană anume. Dacă Rene ar fi fost atașat nu de școala spirituală în sine, ci de figura paternă a lui de Salzmann, atunci era de așteptat să se producă o ruptură în 1934, la moartea lui Alexandre. Despre Gurdjieff ca figură paternă nu putem vorbi, deoarece contactele dintre acesta și Daumal nu au fost suficient de frecvente. În plus, nici măcar nu l-a cunoscut de la început. În fapt, cea mai mare parte a experienței lui Rene Daumal pe *A patra cale* e constituită din participarea la reuniuni de grup conduse de Jeanne de Salzmann și din corespondența cu aceasta. Ori bunul simț ne obligă să acceptăm că e imposibil ca doamna de Salzmann, fosta elevă a lui Dalcroze și specialistă în dansuri sacre a lui Gurdjieff, ar putea fi asimilată cu o figură paternă.

- 4) Deși în momentul întâlnirii cu Alexandre de Salzmann, Rene Daumal avea numai 22 de ani, cu greu îl putem considera un tânăr naiv, lipsit de experiență. În 1930, el își obținuse deja licența în filozofie la Sorbona și era deplin cunoscut în lumea literară pariziană. Publicase deja două numere din *Marele Joc*, al treilea apărând chiar în 1930. De asemenea, scrisese deja toate poemele incluse mai târziu în volumul *Le Contre-ciel*, pentru care a primit premiul Jacques Doucet. Pe plan personal, o cunoștea deja de 3 ani pe viitoare sa soție și parteneră pentru tot restul vieții, Vera Milanova. Așadar, niciuna dintre deciziile luate în această perioadă nu poate fi caracterizată drept eroare de tinerețe, din moment ce le-a urmat în mod consecvent încă un deceniu și jumătate.
- 5) Parisul interbelic poate fi caracterizat oricum, dar nu ca ducând lipsă de alternative pe plan spiritual. Cu doi ani înainte de întâlnirea cu de Salzmann, Daumal însuși scria despre cărțile lui René Guénon, indicând

atât elementele de legătură, cât și factorii care îl separau de acesta. De asemenea, Rene Daumal îl amintește pe Părintele Marcel Jousse, care în aceeași perioadă pregătea întemeierea Institutului de Ritmo-Pedagogie. Teosofia și, mai ales, antroposofia aveau, de asemenea, numeroși adepți, pentru a nu mai vorbi despre francmasonerie sau despre diferiți guru asiatici aflați în trecere sau chiar stabiliți în capitala franceză. A spune că, în acest adevărat mozaic spiritual, Gurdjieff a fost ales pentru că nu existau alte variante, înseamnă a ne îndepărta de realitate.

- 6) Ultimele două demersuri spun, în fapt, același lucru: René și Vera au luat doar ceea ce le-a convenit din *A patra cale*, influența acestei școli spirituale asupra lor nefiind una prea importantă. Analiza corespondenței pe care Rene Daumal a avut-o, până la sfârșitul vieții, cu doamna de Salzmann, precum și referirile la *A patra cale* din scrisorile către alți prieteni infirmă ipoteza unui contact nesemnificativ. Iată câteva exemple semnificative: într-o scrisoare datată 12 octombrie 1938, Rene Daumal îi vorbește doamnei de Salzmann despre constatări pe care le-a făcut analizându-și propriul mod de a gândi (de pildă, dificultatea de *a-și aminti de sine* – termen prin care e desemnat numele unui exercițiu specific acestei căi spirituale – atunci când vorbește cu alte persoane); într-o scrisoare din vara 1938, Daumal își exprimă recunoștința pentru că i-a fost trimisă cartea lui Gurdjieff intitulată „*Récits des Belzebuth à son petit-fils*” și mărturisește că își petrece o parte însemnată din fiecare zi lecturând-o, deoarece o consideră „*d'une grande aide*”¹⁶⁶. Într-o altă scrisoare, din 23 iulie 1943¹⁶⁷, Daumal vorbește cu maximă seriozitate despre ce presupune lucrul pe *A patra cale* timp de „o treime din starea de veghe”, adică cinci-șase ore în

¹⁶⁶ Rene Daumal, *Lettres a Jeanne de Salzmann*, în *Rene Daumal ou le perpetuel incandescent*, pp. 238-239. ;

¹⁶⁷ Ibid., pp. 246-248.

fiecare zi. Pe lângă aceste dovezi ale preocupărilor sale legate de *A patra cale* pe o perioadă îndelungată de timp și vizând aspecte deloc secundare, un contraargument al acestor două teorii este reprezentat și de influența pe care această experiență spirituală a exercitat-o asupra operei sale. Aceasta va fi analizată în subcapitolul referitor la romanul *Muntele Analog*.

Sunt apoi amintite opiniile susținătorilor ideii că întâlnirea lui René Daumal cu Alexandre de Salzmann și, implicit, cu învățătura lui Gurdjieff, a marcat în mod decisiv destinul său ulterior.

Sunt amintite mai multe episoade în sprijinul acestei teorii, precum cel în care poetul îi ia apărarea Doamnei de Salzmann în fața lui Gurdjieff, făcându-l pe acesta să îi declare lui Jeanne că, de fapt, el este singurul său elev adevărat.

Kathleen Ferrick Rosenblatt¹⁶⁸, doctor în literatură comparată la Universitatea din Connecticut, autoarea cărții *René Daumal. The Life and Work of a Mystic Guide*, aprofundează problema relației dintre René Daumal și învățătura lui Gurdjieff, amintind declarația Doamnei de Salzmann că Daumal a fost, cu excepția lui Gurdjieff, cel mai remarcabil om pe care l-a întâlnit vreodată.

Cercetătoarea americană încearcă să surprindă și modul în care Daumal a fost transformat de această experiență:

„Efortul de a rămâne prezent poate crea o energie pozitivă. El a putut să scotocească în adâncul propriului corp, pentru a găsi acolo energia enormă și explozivă a fiecărui atom. Transformarea negativității este cea mai valoroasă lecție a lui Daumal și a lui Gurdjieff; ea este sursa noastră inepuizabilă de energie. Mesajul lor de „a sacrifica suferința“ prin mijlocul, după cum spune Gurdjieff, al „eforturilor constante și al suferinței voluntare“, pare foarte modern, în avans față de noi înșine, chiar dacă modul său de a pătrunde lucrurile ni se pare uneori prea auster”¹⁶⁹.

¹⁶⁸ Kathleen Ferrick Rosenblatt, *Rene Daumal vu des Etats-Unis* în *René Daumal ou le perpétuel incandescent*, Ile-sur-la Sorgue, Franta, 2008, pp. 163-168.

¹⁶⁹ Ibid. p 168.

Odată demontate teoriile care încearcă să minimizeze influența exercitată de A patra cale asupra lui Rene Daumal, există riscul contrar: de a supraevalua această influență, reducându-l pe poet, după 1930, la un discipol – fie el chiar unul de excepție – al unei școli spirituale.

Aici este momentul potrivit pentru a reaminti părerea lui Daumal despre un om care își însușea în totalitate gândirea altcuiva, fără a da dovadă de spirit critic:

„Il est écoeurant de voir un homme adopter en bloc une doctrine ou il peut se reposer pour le reste de ses jours”¹⁷⁰.

„Il ne s’est jamais battu avec une idée, certes, comme jadis Jacob luttait contre l’ange, au temps où l’esprit se dressait devant l’homme au flanc d’une colline et menaçait de le dévorer: Il lui est donc bien loisible de se ranger à l’ombre d’un penseur, et de condamner avec mépris les vrais chercheurs; d’achever la pensée de son maître la ou celui-ci n’avait peut-être pas osé le faire”¹⁷¹.

Ajunși în acest punct, trebuie să recunoaștem meritul teoriilor amintite (și combătute, în părțile lor esențiale) mai sus. În special a doua teorie subliniază importanța spiritualității creștine și, mai ales, a spiritualității hinduse în destinul lui Rene Daumal.

A patra cale nu a însemnat, în nici un caz, o rupere cu trecutul și o renunțare la celelalte surse de hrană spirituală pe care poetul le cunoștea deja. Ba chiar dimpotrivă. Rene Daumal învață temeinic limba sanscrită, care îi permite să studieze textele sacre fundamentale ale hinduismului, abia după momentul 1930. După acest an apar studiile importante despre puterile cuvântului la vechii hinduși, după această perioadă se referă René Daumal la propriul destin folosind un concept religios fundamental pentru hinduși,

¹⁷⁰ „Este dezgustător să vezi că un om adoptă în bloc o doctrină pe care se poate apoi odihni pentru tot restul zilelor sale“ în *Le Grand Jeu*, L’Herne, 1968, Paris, p. 216.

¹⁷¹ „el nu s-a bătut niciodată cu o idee, așa cum Iacov s-a luptat odinioară cu îngerul, pe vremea când Spiritul se înălța în fața omului pe coasta unui deal și amenința să îl devoreze. Îi vine deci destul de ușor să se așeze în umbra unui gânditor și să îi condamne cu dispreț pe adevărații căutători, să completeze gândirea maestrului său într-un punct în care acesta nu îndrăznise poate să o facă .) în *ibid.* loc cit.

cel de dharma. Astfel, contactul cu *A patra cale* nu îl împiedică să vorbească despre dharma sa de poet.

Odată ce am demonstrat că *A patra cale* a fost de importanță extremă în destinul lui Daumal, dar nu una care să îl „confiște“, să îl „înregimenteze“ total, ne vom îndrepta atenția asupra documentelor care ne stau la dispoziție, pentru a caracteriza mai bine această influență spirituală.

VI 3) MĂRTURII EPISTOLARE

DESPRE A *PATRA CALE*

Mărturiile epistolare provenind de la René Daumal, care au drept temă A patra cale, se pot împărți în două categorii:

- 1) scrisori adresate unor alți adepți ai școlii spirituale conduse de G. I. Gurdjieff. În această categorie, cea mai importantă este corespondența cu Jeanne de Salzmänn, personajul-cheie, după 1934, în legăturile lui René cu această școală. Aceste scrisori acoperă o perioadă de circa un deceniu, majoritatea fiind din ultimii cinci ani de viață ai poetului. Mai înainte, nu apăruse prea des nevoia de comunicare epistolară, din moment ce René Daumal și Jeanne de Salzmänn se vedeau periodic, locuind în același oraș.
- 2) scrisori adresate unor terțe persoane, fără legătură cu Institutul lui Gurdjieff, însă în cadrul cărora René dezbate subiecte referitoare la acest subiect. Importanța acestora este foarte mare, deoarece ele ne permit să observăm cum își integrase Daumal noile preocupări în viața de zi cu zi și ne permit să renunțăm la suspiciuni, atunci când emite păreri despre școala lui Gurdjieff față de persoane care nu știau mai nimic despre aceasta.

Pentru început, selectăm o scrisoare din a doua categorie, a celor adresate unor persoane care nu aveau nicio legătură cu institutul lui Gurdjieff ba chiar, dimpotrivă, aveau o atitudine extrem de circumspectă față de acesta.

Este vorba de o scrisoare adresată, la 1 mai 1937¹⁷², criticului și editorului Jean Paulhan, personaj-cheie, în anii interbelici, dar și după aceea, în destinul revistei *La Nouvelle Revue Française*. Răspunzând la două scrisori anterioare ale acestuia, Rene acceptă să vorbească, în mod deschis, atât despre sine, cât și despre obiectul cercetării noastre din acest capitol – *A patra cale*.

În primul rând, atrage atenția termenii în care Daumal descrie contactul cu *A patra cale*:

„C'était donc une révolution. J'apprenais que personne ne pouvait faire mon effort, et que je ne pouvais faire l'effort d'un autre ; j'apprenais la haine du mensonge (de ce mensonge où nous pataugeons tous à peu près également, mais avec plus ou moins de satisfaction), enfin j'étais guéri de cette maladie dont vous semblez me croire encore atteint (celle qui me liait à R.G.-L. jadis) — (j'ai même eu, pendant un an ou deux, en réaction, une période de méfiance excessive) — Êtes-vous rassuré ? Vous devriez l'être d'autant plus que c'est « un peu au hasard », ou encore sur le témoignage de personnes qui m'ont connu au temps de mon fanatisme (j'ai fait votre connaissance, heureusement, alors que je m'en guérissais, grâce à quoi nos rapports ont été plus libres) - que vous faisiez cette supposition¹⁷³.“

În aceeași scrisoare către Jean Paulhan, Rene Daumal se oferă să facă o expunere istorică și critică, prin care dovedește că *A patra cale* nu poate fi considerată o sectă.

¹⁷² Rene Daumal, *Correspondence*, III, 1933-1944, Edition établie, presentee et annotee par H. J. Maxwell et C. Rugafiori, Gallimard, 1996, pp. 96-103.

¹⁷³ „Era deci o revoluție. Învățam că nimeni nu poate să facă eforturile mele și că eu nu puteam să fac eforturile altuia; învățam ura față de minciună (față de acea minciună în care ne bălăcim aproape la fel cu toții, însă față de care simțim mai multă sau mai puțină satisfacție), în sfârșit, eram vindecate de acea boală de care păreți a mă crede încă atins (cea care altădată mă lega de R. G.-L.) – (am avut chiar, timp de un sau doi, ca reacție, o perioadă de neîncredere excesivă) – V-ați convins? trebuie s-o fi făcut, cu atât mai mult cu cât construiți această supoziție «un pic la întâmplare» sau, mai mult, bazându-vă pe mărturiile unor persoane care m-au cunoscut în perioada mea de fanatism“, în *ibid*, p. 97;

Astfel, Rene face o analiză a tuturor școlilor europene care au folosit, în secolele XIX și XX, exerciții corporale. el ajunge la concluzia că aceste școli se pot încadra în cinci categorii diferite, în funcție de originea lor.

- 1) școlile de origine protestantă, precum secta quakerilor și altele pe care Rene Daumal le numește „secte convulsionare“ ;
- 2) francmasonii, de asemenea puternic influențați de protestantism; aici sunt incluse și secte dizidente din teosofie, precum cea a neo-creștinismului antroposofic ;
- 3) naturiste și dietetice, în care, o dată în plus, pot fi descoperite urme ale unor influențe protestante și teosofice ; drept exemplu, este citat sistemul Mazdaznan – o mișcare religioasă, care pune accent pe păstrarea sănătății fizice, bazată pe idei împrumutate din creștinism și din vechile credințe zoroastriene din Persia ; asemănătoare în unele aspecte cu sistemul de yoga hindus, mișcarea mazdaznaniană propune exerciții de concentrare și de respirație, precum și o dietă vegetariană și o grijă deosebită față de propriul trup ;
- 4) mișcări numite de Daumal neopăgâne și esteticiste, considerate, de asemenea, a nu fi lipsite de legătură cu cele anterioare ; ele diferă de acestea prin lipsa pretenției de a accede la cunoașterea divinității. ca exemplu, este citată școala R. Duncan.
- 5) mișcări de origine iezuită, încurajate de Biserica romano-catolică, în special pentru a lupta cu toate cele amintite anterior. drept exemplu, este amintită activitatea părintelui Jousse,

Odată realizat acest expozeu istoric, Rene arată că nu găsește nicio asemănare și că nu poate face nicio apropiere între vreuna dintre aceste secte și învățătura pe care o primește de la doamna de Salzmänn – principalul exponent pentru A patra cale, în perioada respectivă, în ceea ce îl privește.

Singura legătură constă în faptul că ea folosește, asemenea altor grupări, termenii „ritm“ și „mișcare“. Însă – atrage el atenția – chiar utilizarea acestor termeni obligă atunci la realizarea unor legături între Madame de Salzmänn și personalități care nu au

absolut nicio legătură cu domeniul religios-spiritual. Spre exemplificare, Daumal citează următoarele nume, indicând, în dreptul fiecăruia, și domeniul de activitate:

- Bergson (filosof);
- Einstein (matematician);
- Pius Servien¹⁷⁴ (prozodist)
- Jaques-Dalcroze (profesor de solfegii)
- Hegel (metafizician)
- Kurt Sachs (muzicolog și coreologist).

Dacă pe aceștia nu îi putem considera sectanți - își încheie Daumal demonstrația – nu o putem numi astfel nici pe doamna de Salzmann, doar pentru că încearcă să obțină dezvoltarea omului cu ajutorul ritmului și al mișcărilor.

Într-o altă scrisoare, datată 3 iunie 1936¹⁷⁵, al cărui destinatar este necunoscut, Rene Daumal descrie, de asemenea, procesul prin care a părăsit ceea ce numește „lumea trăncănelii, a cochetăriei metafizice“, precum și reacțiile pe care le-a trezit această decizie a sa:

„Je ne suis pas philosophe, en ce sens que cette révolution individuelle, à mon sens, ne peut pas être accomplie par la pure spéculation. La philosophie a la valeur d'une carte géographique : préparation ou résumé du voyage réel. J'ai cherché longtemps (époque du Grand Jeu, et avant) cette méthode non verbale de connaissance active de soi; j'ai mis le nez dans les mystiques, les ésotériques, etc. Des mots, des mots ; des résultats (tout au plus) d'expériences faites par d'autres. Enfin j'ai rencontré quelqu'un, avec qui je travaille depuis deux ans, qui a consacré toute sa vie à ce problème et peut aider d'autres à en poursuivre la solution. Il s'agit d'un travail de chaque instant où tout l'être humain, avec son corps, ses instincts, ses sentiments, son intelligence, s'expérimente et se réalise : les mots ne viennent qu'après l'expérience. Mais de cela je ne peux vous parler que de vive voix. D'anciens « amis », me voyant quitter le monde des bavardages, des coquetteries métaphysiques, des mystères, ont fait courir sur

¹⁷⁴ de origine română, născut cu numele de Piu-Șerban Coculescu, lingvistul și scriitorul de origine română Pius Servien a pus bazele lingvisticii matematice, prin studiile sale de teorie a ritmurilor;

¹⁷⁵ *Ibid.* pp. 83-85.

*moi des bruits assez pervers; je risquais de troubler leur repos (à noter que ce repos, quelques-uns l'ont trouvé dans un prétendu « marxisme » qui n'engage que les corps, et souvent, encore, les corps des autres ; comme d'autres dans des recherches psychologiques qui ne portent que sur les résultats des pensées des autres).*¹⁷⁶“

Se desprinde, aşadar, ideea fundamentală că lucrul cu soții de Salzmänn i-a permis să fie el însuși, autentic, în opoziție cu noțiunile foștilor săi însoțitori, care fie au ales marxismul, ce nu angajează „decât corpul, ba chiar, cel mai adesea, decât corpurile altora“, fie căutări psihologice care „nu conduc decât spre rezultate ale gândirii altora“. În opoziție cu acestea, A patra cale îl conduce nu spre altcineva, ci spre sine însuși, văzut ca un întreg, nu ca o parte.

În ceea ce privește scrisorile din prima categorie, am selectat un text dintr-o scrisoare trimisă lui Jeanne de Salzmänn la 11 septembrie 1943¹⁷⁷, în care se referă la sfaturile pe care Alexandre de Salzmänn i le oferise în legătură chiar cu atitudinea sa față de propriul statut de scriitor:

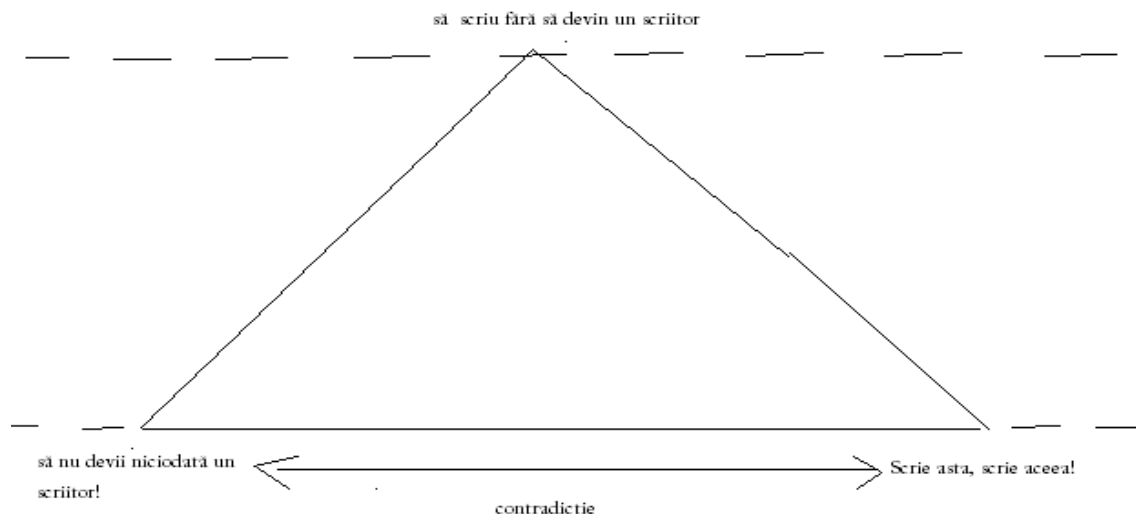
¹⁷⁶ „Nu sunt filosof, în sensul că această revoluție interioară nu poate fi îndeplinită, după părerea mea, prin simpla speculație. Filosofia are valoarea unei hărți geografice : pregătire sau rezumat al călătoriei reale. Am căutat mult timp (În perioada Marelui Joc și mai înainte) această metodă non-verbală de cunoaștere activă de sine ; mi-am vârât nasul în mistici, esoteriști etc. Cuvinte și iar cuvinte ; rezultate (cel mult) ale unor experiențe făcute de alții. În sfârșit am întâlnit pe cineva, împreună cu care lucrez de doi ani , care și-a consacrat întreaga viață acestei probleme și care îi poate ajuta și pe alții să urmeze rezolvarea găsită de el. Este vorba de un lucru de fiecare clipă, în cadrul căruia întreaga ființă umană, cu corpul, instinctele, sentimentele, inteligența sa se experimentează și se realizează ; cuvintele nu vin decât după experiență. Dar despre asta nu vă pot vorbi decât cu voce tare. Vechi « prieteni », văzându-mă cum părăsesc lumea trănănelii, a cochetăriei metafizice, a misterelor, au lansat la adresa mea niște zvonuri destul de perverse; riscam să le tulbur odihna (de notat că această odihnă a fost găsită de unii dintre ei într-un pretins «marxism» care nu angajează decât corpul, ba chiar, cel mai adesea, decât corpurile altora; iar alții și-au găsit refugiul în căutări psihologice care nu conduc decât către rezultate ale gândirii altora)“, în *Ibid.* , p. 84.

¹⁷⁷ Rene Daumal, *Lettres a Jeanne de Salzmänn*, în *Rene Daumal ou le perpetuel incandescent*, pp. 258-259.

„Une de mes grandes difficultés, en ce moment, est d’arriver à «jouer mon rôle» en tant qu’écrivain. Je me souviens vivement de l’injonction de votre mari: «Surtout, ne deviens jamais un écrivain!» - ce qui ne l’empêchait pas de me dire: «écrivez donc ceci, écrivez cela». La tâche est de continuer à écrire (au moins de finir ce que j’ai commencé) sans devenir un écrivain. Il y a dans l’art un élément diabolique parce que le facteur «plaisir» y est indispensable. Si j’écris sans plaisir comme un écolier un pensum, ce sera mauvais. Mais si je me livre au plaisir, je suis perdu. Il faut que le plaisir soit seulement le signe du bien faire et que je n’en jouisse pas. Parfois je me demande si j’arriverai à cela, mais il faut car je crois que par là je comprendrai mieux comment «jouer un rôle» dans d’autres domaines¹⁷⁸“.

În această atitudine față de creație, putem vorbi despre un terț inclus.

¹⁷⁸ „Una din marile greutăți cu care mă confrunt este, în acest moment, aceea de a ajunge să «îmi joc rolul» de scriitor. Îmi amintesc clar îndemnul soțului dumneavoastră: «Mai ales, să nu devii niciodată un scriitor!» - ceea ce nu îl împiedica să îmi spună : «scrie asta, scrie aia!». Sarcina este să scriu în continuare, (cel puțin pentru a termina ceea ce am început) fără să devin un scriitor. Există în artă un element diabolic, pentru că factorul «plăcere» este indispensabil acolo. Dacă scriu fără plăcere, așa cum un școlar scrie o temă, asta va fi rău. Dar dacă mă dedau plăcerii, sunt pierdut. Trebuie ca plăcerea să fie pur și simplu semnul lucrului bine făcut și să nu mă bucur exagerat. Uneori mă întreb dacă voi ajunge acolo, dar trebuie să fac asta, deoarece cred că astfel voi înțelege mai bine cum «să joc un rol» și în alte domenii“ în *ibid. loc.cit.*

Rezolvarea opoziției dintre îndemnul de a scrie și cel de a nu deveni un scriitor se realizează pe un nivel superior de înțelegere, pe care Rene Daumal spera să îl atingă tocmai prin exercițiile la care se referă în scrisori. Direct legate de această problemă – a scrie fără să devină scriitor – este un concept denumit în limbajul specific pe A patra cale non-identificare. Pe scurt, aceasta presupune a nu te identifica cu niciunul din rolurile pe care societatea îți impune să le joci, în diferitele împrejurări care presupun interacțiune interumană. Spre exemplu, nu ești doar ceea ce faci, sau ceea ce gândești, sau ceea ce simți. toate acestea sunt doar părți componente ale unui întreg, iar acest întreg e singurul care merită desemnat cu numele de „Eu“.

Problema punerii de acord a acestor concepte cu cel de „dharma de scriitor“ – format pe baza lecturilor și experiențelor hinduse – va fi studiată într-un capitol ulterior.

VI 4) MUNTELE ANALOG, TRANSPUNERE POETICĂ A UNEI EXPERIENȚE SPIRITUALE

Expresia artistică a experiențelor trăite de Rene Daumal pe *A patra cale* este romanul „*Muntele analog*“

Acest roman joacă un rol cu totul deosebit în cadrul creației literare a lui Rene Daumal din cel puțin două puncte de vedere:

- este creația la care a lucrat cel mai mult timp; a început lucrul la roman încă de la sfârșitul anilor '30 și a lucrat la el, cu unele întreruperi, până în momentul morții;
- este creația sa de maturitate, concepută în momentul în care filtrase deja, pe plan interior, diferitele experiențe care s-au exercitat, de-a lungul timpului, asupra sa: contactul cu suprarealiștii și cu avangarda artistică în general, lecturile sanscrite, influența exercitată de *A patra cale*.

Muntele analog a văzut lumina tiparului în 1952, la editura Gallimard, cu o prefață de Rolland de Renéville și o postfață de Vera Daumal. Cartea poartă subtitlul „roman de aventuri alpine, non-euclidiene și simbolic autentice“ și este dedicată „memoriei lui Alexandre de Salzmann“¹⁷⁹.

Romanul este conceput ca o relatare de călătorie, scrisă la persoana întâi. Un grup format din opt prieteni pornește într-o călătorie ce are drept scop descoperirea unui munte misterios din emisfera sudică, munte care există și nu există în același timp. Mai precis, acest munte poate fi atins numai în anumite condiții, el fiind separat, în cea mai mare parte a timpului, de restul teritoriilor de pe pământ, printr-un fel de peliculă invizibilă, care deformează inclusiv timpul și spațiul.

¹⁷⁹ Rene Daumal, *Le Mont Analogue, roman d'aventures alpines, non euclidiennes et symboliquement authentiques*, Gallimard, 1952.

Odată ajunși pe insula pe care se ridică muntele respectiv, cei opt prieteni descoperă o societate cosmopolită, formată din reprezentanți ai tuturor civilizațiilor și ai tuturor epocilor – după cum stau mărturie vasele existente în port. Societatea de pe insulă este dominată de așa-numiții ghizi de munte înalt, iar moneda nu este una obișnuită, ci așa-numitul peradam, pe care îl poți obține numai după ce ai început ascensiunea, deoarece nu se găsește la altitudinile joase.

Grupul de alpiniști este abandonat tocmai în momentul începerii ascensiunii, deoarece romanul a rămas neterminat, Rene Daumal scriind doar aproape cinci din șapte capitole. Pentru ultimele două dintre acestea, s-au păstrat doar schițe, care ne permit să descifrăm, parțial, intențiile autorului.

Dedicația nu este singurul mod în care Rene a decis să își exprime recunoștința față de Alexandre de Salzmann. Personajul Père Sogol îl desemnează, de asemenea, pe cel care i-a deschis lui Rene „poarta strâmtă“.

Situația prezentată în primele pagini ale romanului – în care autorul îl cunoaște pe Père Sogol – amintește în mod evident împrejurările în care a avut loc întâlnirea dintre Rene și Alexandre, în 1930.

Naratorul este un personaj care se ocupă cu scrisul și care se pricepe să încropească articole bine încheigate despre munți sacri și despre posibilitatea de existență a unor tărâmurii ascunse percepției obișnuite. Talentul său este însă pur mental, legătura dintre afirmațiile sale și viața sa de zi cu zi fiind inexistentă. La un moment dat, intră în contact cu un alt personaj - Père Sogol – care îi dezvăluie faptul că lucrurile sunt posibile, că scrierile sale nu reprezintă o simplă teorie, ci există posibilitatea reală de a face ceva.

Într-adevăr, cuvintele cu care Daumal descrie efectele întâlnirii sale cu Alexandre de Salzmann – „*Am întâlnit o ființă umană. Nu aș fi crezut că este posibil. Și totuși a trebuit să abandonez disperările comode. Speranța este mult mai greu de purtat*¹⁸⁰“ – se potrivesc perfect și situației în care se află naratorul din *Muntele analog*. disperările comode sunt înlocuite cu necesitatea de a planifica expediția spre *Muntele analog*.

Pentru reușita acestei expediții, este nevoie de un grup de mai multe persoane. Nimic mai obișnuit pentru o povestire alegorică despre lucrul pe A patra cale. G. I.

¹⁸⁰ Rene Daumal, *La vie des Basiles*, în *Les Pouvoirs de la parole, Essais et Notes, II (1933 – 1943)*, Edition établie par Cludio Rugafiori, Gallimard, 1981, pp. 33-43.

Gurdjieff a insistat, de asemenea, în permanență asupra faptului că progrese se pot realiza numai în grup.

În studiul său despre Rene Daumal, Jean Bies¹⁸¹ a realizat un inventar convingător al elementelor din A patra cale ce se regăsesc în „Muntele Analog“. Specialistul francez începe prin reamintirea principalelor caracteristici ale lucrului desfășurat de Daumal în grupul condus de doamna de Salzmänn:

De 1934 jusqu'a la guerre, Daumal fit partie d'un groupe qui, chaque soir, a Sevres, se reunissait sous la direction de Mme de Salzmänn. Le travail effectué tendait a conduire avant tout a un meilleur control du corps physique, a operer une deconnexion des symmetries musculaires, une reprise de conscience intime du mecanisme corporel, un control effectif des divers centres et de la pensee. Il consistait principalement en des etudes sur la respiration consciente et dirigee, en des exercices de relaxation, d'assouplissement, de contrariete des reflexes, fort voisins de Hatha Yoga; en divers exercices rythmiques, accompagne de la musique, parmi lesquelles ces danses de derviches-tourneur "disant le retour eternel" et imitant la danse des mondes; ou l'exercice du Stop! Immobilisant les eleves dans la position meme ou le signal les avait surprise. D'autres exercices, de concentration et de discrimination, rappelant le dhyana hindou, consistaient a fixer le mental sur une partie de son corps – nez, Oreille, main ou pied – a gagner la sensation de son bras, de sa jambe, le plus longtemps possible, sans distraction d'aucune sorte, ni identification exterieure; a s'appliquer non seulement a percevoir quelque chose, mais s'observer en train de percevoir sa perception; non seulement voir et entendre, mais se voir voir, s'entendre entendre; etre son proper spectateur¹⁸².

¹⁸¹ Jean Bies, Rene Daumal, une etude de... avec un choix de texts une bibliographie des illustrations, Editions Seghers, 1973.

¹⁸² „Din 1934 și până la începutul războiului, Rene Daumal a făcut parte dintr-un grup care se reunea în fiecare seară la Sevres, sub conducerea doamnei de Salzmänn. Lucrul efectuat în cadrul acestui grup încerca să ducă, înainte de orice altceva, la un mai bun control al corpului fizic, la operarea unei deconexiuni a simetriilor musculare, la o recăștigare a conștiinței intime a mecanismului corporal, la un control efectiv al diferiților centri ai gândirii. El consta în special într-un studiu al respirației conștiente și dirijate, în exerciții de relaxare, de relaxare, de contrariere a reflexelor, foarte asemănătoare cu Hatha Yoga,

Apoi, Jean Bies găsește mai multe echivalențe între personajele din roman și membrii grupului de la Servres, condus de doamna de Salzman, la ale cărei reuniri a participat Rene în a doua jumătate a anilor '30:

„Les navigateurs analogues incernent bel et bien les membres meme du groupe: si la correspondance etablie entre P. Sogol et A. de Salzman est evidente, probable paraissent celles etablies entre « ma femme» et Vera et, par simple permutation des letters – imitee peut-etre de la Notarikon de kabbalistes – entre le linguiste Ivan Lapse et Lavastin, entre Emile Gorge et Roger Gil (-bert Lecomte).¹⁸³“

Un alt exemplu, scos în evidență, de asemenea, de Jean Bies: șobolanul din alegoria cu care se încheie partea din roman pe care autorul a apucat să o scrie reprezintă o așa-numită „trăsătură interioară“ din sistemul lui Gurdjieff. Să vrei să suprimi un astfel de viciu este extrem de periculos dacă nu ai în vedere efectele acestei acțiuni asupra întregului organism. Graba lipsită de discernământ poate avea cele mai neașteptate și mai grave consecințe asupra vieții spirituale, așa cum uciderea unui aparent neînsemnat șobolan pune în pericol însăși posibilitatea personajului din roman de a mai urca vreodată pe munte. În acest sens spune Gurdjieff că „dacă atingi un lucru, este îndată atins și un altul“. Astfel, personajul Bernard îl reprezintă pe cel care, după ce a făcut o astfel de eroare, a căzut din nou sub influența vieții obișnuite și are apoi mari dificultăți de a reîncepe să urce pe cale.

Dorim să ilustrăm, de asemenea, modul în care conceptul de „peradam“ – termen care desemnează moneda cu ajutorul căreia plătești tot ceea ce primești pe Muntele Analog – amintește importanța acordată pe A Patra Cale principiului „cunoașterea se

în diferite exerciții ritmice, însoțite de muzică, printre care se aflau și acele dansuri ale dervișilor rotitori „spunând eterna reîntoarcere” și imitând dansul lumilor, sau exercițiul stopului, care imobiliza elevii în chiar poziția în care erau surprinși atunci când auzeau acest semnal“ în ibid. pp74-84.

¹⁸³ „Navigatorii analogi îi încarnează pur și simplu pe membrii grupului : dacă o corespondență stabilită între Părintele Sogol și Jean de Salzman este evidentă, la fel par și cele stabilite între «soția mea» și Vera și, rpintr-o simplă permutare a literelor – imitând poate Notarikon-ul kabbaliștilor – între lingvistul Ivan Lapse și Lavastin, între Emile Gorge și Roger Gil (-bert Lecomte)“

plătește“¹⁸⁴. Ca și în *Institutul* organizat de Gurdjieff, cunoașterea se plătește într-un mod concret, material. Iată justificările întemeietorului *Institutului*, așa cum sunt redată de unul dintre cei mai cunoscuți colaboratori ai săi, P. D. Ouspenski:

„Nimic nu-i arată mai bine pe oameni decât atitudinea lor față de bani. Ei sunt gata să cheltuiască oricât pentru fanteziile lor personale, dar nu apreciază deloc munca altuia. Poate că ar trebui să muncesc și să le dau gratis tot ceea ce ei ar binevoi să ia de la mine? «Cum poți face comerț cu cunoașterea? aceasta trebuie să fie gratuită!» spun ei. Tocmai pentru acest motiv cererea de a plăti este necesară. Există mulți care nu vor trece niciodată de această barieră. Iar dacă ei n-o trec pe aceasta, înseamnă că ei nu le vor depăși niciodată pe celelalte”¹⁸⁵.

Bineînțeles, nu avem intenția să epuizăm aici această temă – a modului în care ideile și principiile caracteristice școlii conduse de G. I. Gurdjieff să regăsească în *Muntele Analog*. Pentru această problemă este necesar un studiu de sine-stătător, pe care, de altfel, ne exprimăm intenția de a-l efectua, în viitor.

Încheiem, în schimb, această secțiune scoțând în evidență faptul că, pe lângă acest roman, regăsim idei specifice pentru *A patra cale* și în alte creații ale lui Rene Daumal. De pildă, monstrul fragmentat despre care vorbește Daumal în *La Vie de Basiles*, format din ființe cu aspect semi-uman, incapabile să se coordoneze, amintește de afirmațiile lui Gurdjieff că puțini oameni au o individualitate proprie și că, de fapt, sunt formați din mici „euri“, fără legătură între ele¹⁸⁶. În același eseu, există conexiuni evidente între tipurile de basili despre care vorbește autorul și cei trei centri al care compun ființa umană, conform lui Gurdjieff: instinctiv-motor, emoțional sau afectiv și intelectual.

¹⁸⁴ Daumal, 2009, pp.75-76;

¹⁸⁵ P. D. Ouspenski, *În căutarea miraculosului – fragmente dintr-o învățătură necunoscută*, Editura Prior Pages, 2000, pp. 204-205.

¹⁸⁶ Rene Daumal, *Les Pouvoirs de la parole, Essais et Notes, II (1933 – 1943)*, Edition établie par Cludio Rugafiori, Gallimard, 1981, pp. 33-43 ;

Pentru moment, considerăm suficiente aceste considerații pentru demonstrarea influenței pe care *A patra cale* a exercitat-o nu numai asupra evoluției interioare, spirituale, a lui Rene Daumal, cât și asupra operei sale literare.

VI 5) CONCLUZII

Scopul prezentului capitol a fost de a stabili rolul jucat de *Institutul pentru Dezvoltarea Armonioasă a omului*, condus de G. I. Gurdjieff, și de gruparea spirituală întemeiată de acesta, cunoscută sub numele de *A patra cale*, în evoluția lui Rene Daumal, atât ca om, cât și ca autor.

În primul subcapitol, am scos în evidență rolul întâlnirii din 1930 a lui Rene Daumal cu Alexandre de Salzmann – care îi deschide poarta spre *A patra cale* -, pe care o considerăm a fi al doilea eveniment decisiv pentru traseul spiritual al poetului, după „experiența determinantă” din perioada liceului. Am observat cum poetul însuși desemnează schimbările petrecute în viața sa după acest moment utilizând termeni precum „revoluție interioară”. De asemenea, am analizat și traseul spiritual, dar și profesional urmat de Alexandre de Salzmann, evidențiind asemănările cu evoluția mai tânărului Rene Daumal. În final, am scos în evidență faptul că două dintre personajele romanelor lui Daumal îl întruchipează pe Alexandre – o altă dovadă a importanței acestei întâlniri.

În analiza legăturilor concrete între Rene Daumal și școala spirituală condusă de Gurdjieff, am analizat pe rând fiecare teorie aparținând uneia din cele două direcții principale de cercetare: cea care minimizează influențele exercitate de Institutul lui Gurdjieff asupra poetului, precum și cele care accentuează aceste influențe, ajungând să le considere atotputernice. Apelând cu preferință la mărturiile scrise chiar de autor, am scos în evidență exagerările, dar și meritele fiecăreia dintre aceste teorii, concluzionând că *a patra cale* reprezintă, într-adevăr, o experiență fundamentală, dar nu una care să le nege sau să le înăbușe în vreun fel pe celelalte, precum hinduismul sau creștinismul.

Mărturiile epistolare au adus lămuriri suplimentare privind relația lui Daumal cu Alexandre de Salzmann, cu soția acestuia, Jeanne de Salzmann, sau cu școala condusă de Gurdjieff în general. Am preferat să acordăm atenție inclusiv epistolelor adresate unor personaje neimplicate direct în acest demers spiritual, tocmai pentru obține o imagine cât mai obiectivă, din unghiuri multiple, asupra acestei probleme.

În continuare, am ilustrat, parțial, modul și măsura în care romanul *Muntele Analog* este o ilustrare artistică a experienței trăite de Rene Daumal pe *A patra cale*, scoțând în evidență faptul că acest roman n e singura sa creație literară în care putem scoate la lumină astfel de influențe. În plus, dacă ne amintim faptul că am decriptat în *Muntele analog* (în special în *Legenda oamenilor-numai-coajă*) ecouri ale concepțiilor hinduse despre om și cunoaștere, putem atrage atenția încă o dată asupra faptului că, în ciuda importanței sale majore, *A patra cale* nu a însemnat în nici un moment negarea experiențelor acumulate anterior de Rene Daumal.

VI 6) CONTRIBUȚII PERSONALE

- scoaterea în evidență a contextului în care se desfășoară întâlnirea dintre Rene Daumal și Alexandre de Salzmann, precum și a modului în care Daumal însuși s-a referit, ulterior, la această întâlnire;
- evidențierea asemănărilor existente între Alexandre de Salzmann și Rene Daumal, doi creatori de excepție uniți nu numai de aderența la aceeași școală spirituală;
- punerea în discuție, făcând recurs la documente epistolare și la argumente desprinse chiar din operă, a fiecăreia dintre teoriile existente, în ceea ce privește măsura și modul în care poetul a fost influențat de școala spirituală condusă de G. I. Gurdjieff.
- cercetarea modului în care Rene Daumal se referă la *A patra cale* nu numai în scrisorile adresate membrilor acestei școli spirituale, ci și în corespondența cu persoane neutre, din acest punct de vedere;
- evidențierea, inclusiv prin studiul influențelor exercitate asupra operei literare, a modului covârșitor în care *A patra cale* l-a influențat pe Daumal, fără să devină însă un mod de gândire urmat de acesta în bloc, fără spirit critic, și fără să îl determine să renunțe la celelalte pasiuni ale sale, precum cel legat de limba și spiritualitatea sanscrită.

VII SINTEZA: POEZIE ALBĂ ȘI METAFIZICĂ EXPERIMENTALĂ

VII 1) DEFINITIVAREA CONCEPȚIEI DESPRE POEZIE ALBĂ ȘI POEZIE NEAGRĂ

În capitolele precedente, am observat modul în care concepția lui Rene Daumal despre poezie și despre literatură în general a fost influențată atât de contactul cu gruparea suprarealistă a lui André Breton, cât și de studiul aprofundat al vechilor texte sanscrite – cu accent deosebit pe cele de teorie literară – sau de contactul cu A patra cale, gruparea spirituală condusă de G. I. Gurdjieff.

Treptat, diferitele elemente citate anterior („revolta“ care îl apropia de suprarealiști, asumarea poeziei ca destin, ca *dharma*, conform tradiției hinduse, sfatul lui Salzmänn de a scrie fără să devină scriitor) s-au îmbinat într-o sinteză profund originală, elaborată spre sfârșitul vieții autorului.

Astfel, în ultima perioadă de creație a lui Rene Daumal, remarcăm apariția conceptului de „poezie albă“, aflată în opoziție cu așa-numita „poezie neagră“.

Dacă la începutul volumului *Le Contre-ciel*, René Daumal declara că el nu a putut încă să creeze poeme în sensul deplin al cuvântului – pentru că, odată create, acestea ar fi adus atât eliberarea sa, cât și a cititorului, lucru care, așa cum se observă, nu s-a întâmplat – și că nici nu crede că o să mai poată vreodată să facă acest lucru, își va schimba treptat atitudinea față de actul de creație poetică.

Astfel, în 1935 reîncepe să scrie poeme în proză, iar treptat își definitivează concepția despre „poezia neagră și poezia albă“.

„La fel ca magia, poezia este neagră sau albă, după cum servește subumanul sau supraumanul“

declară el în deschiderea studiului „*Poesie noire, poesie blanche*“, apărut în 1942¹⁸⁷. Ambiția sa constantă a fost să acceadă la poezia albă, pe care Michel Camus o numește, în contextul actual, transpoezie. Este vorba de poezie dincolo de poezie sau de viață ca exercițiu poetic.

La originea acestei concepții despre tipurile de poezie poate sta conceptul de „grade de poezie”, prezent în literatura sanscrită, studiată în profunzime de Rene Daumal. Se susține ideea că poezia nu este mereu aceeași, supunându-se acelorași reguli și având aceleași obiective.

Dimpotrivă, există mai multe „grade” de poezie, cel mai înalt fiind cel care își propune să îl facă pe cititor să „experimenteze” gustul diferitelor sentimente și stări sufletești care însoțesc acțiunile eroilor¹⁸⁸.

Diferența dintre poetul alb și poetul negru constă în faptul că, în timp ce poetul alb încearcă să înțeleagă natura sa de poet pentru a se elibera de ea și a o face să îl servească, poetul negru este, dimpotrivă, folosit de ea și i se supune.

Cu alte cuvinte, diferența esențială este conștiința: în timp ce prin poetul negru „se scrie” poezie, poetul alb „scrie” în mod conștient. Prin urmare, rezultatele obținute de cei doi, în urma practicării exercițiului poetic, sunt diametral opuse:

„Poetul negru procedează cu totul invers, chiar dacă în el se efectuează operațiuni extrem de asemănătoare. Poezia lui deschide noi lumi, cu siguranță, dar acestea sunt lumi fără Soare, luminate de sute de luni fantastice, populate cu fantome, împodobite cu miraje și uneori pavate cu bune intenții. Poezia neagră deschide poarta unei singure lumi, cea a singurului Soare, fără iluzii, real“.

În opoziție cu aceste operațiuni ale poetului negru, Rene Daumal descrie modul în care creează poetul alb – operațiune în cadrul căreia identifică trei etape fundamentale:

- 1) Orice poezie se naște dintr-un germen, la început întunecat. Pentru a-l face să strălucească, trebuie mai întâi asigurată liniștea, deoarece acest germen e

¹⁸⁷ Ibidem, pp. 187-216 ;

¹⁸⁸ Rene Daumal, *Les Pouvoirs de la parole, Essais et Notes, II (1933 – 1943), Edition etablie par Cludio Rugafiori*, Gallimard, 1981, pp. 44-73 ;

însuși „*lucrul care trebuie spus*“ emoția centrală ce dorește să se exprime prin mașina reprezentată de poet. Această mașină e prin ea însăși obscură, dar îi place să se proclame luminoasă și, dacă i se dă ocazia, o face. tocmai de aceea, păstrarea tăcerii nu îi oferă ocazia acestei minciuni. În această etapă, trebuie făcute să tacă „jocurile de cuvinte, versurile memorate, amintirile asamblate la întâmplare, ambiția, dorința de a străluci – pentru că numai lumina poate străluci prin sine însăși“. Acest efort de tăcere e foarte dificil – atenționează Daumal - , dar fiecare mic efort e recompensat de o mică strălucire de lumină. *Lucrul care trebuie spus* apare atunci, în tot ceea ce are mai intim, ca o certitudine eternă, cunoscută, recunoscută și sperată în același timp, ca un punct luminos ce cuprinde imensitatea dorinței de a fi.

- 2) A doua fază a operațiunii de creare a poeziei albe constă în îmbrăcarea germenului luminos, care revelează, dar nu este revelat, invizibil ca lumina și inaudibil ca sunetul. El trebuie înveșmântat în imaginile ce îl pot manifesta. Și în acest moment e nevoie ca, făcând o trecere în revistă a imaginilor, să fie respinse și ținute la locul lor acelea care nu doresc să servească decât facilul, minciuna și orgoliul. sunt foarte multe imagini care încearcă să ajungă la suprafață în această fază a operațiunii poetice dar, odată făcută ordine, trebuie ca germenul însuși să fie lăsat să aleagă planta sau animalul în care se va înveșmânta și care îi va da viață.
- 3) A treia etapă este cea a exprimării verbale, unde contează nu numai lucrul interior, ci și știința și priceperea exterioare. Germenul are, acum, propria sa respirație. suflul său se împodobește cu mecanismele de expresie, împrumutându-le propria sa cadență. Prin urmare, e nevoie ca aceste mecanisme să fie mai întâi bine unse, astfel încât să nu înceapă să danseze propriile lor dansuri și să nu scandeze metri nepotriviți. În același timp în care adaptează sunetele limbajului la suflul său, *Lucrul care trebuie spus* le constrânge să conțină imaginile sale. Aici, Daumal vorbește de misterul acestei duble operațiuni, care nu se realizează nici prin combinație intelectuală

(deoarece ar dura prea mult timp), nici prin instinct (deoarece instinctul nu inventează). această putere se poate exercita datorită legăturii particulare care există între elementele mașinăriei poetului și care unește într-o singură substanță vie materiile atât de diferite care sunt emoțiile, imaginile, conceptele și sunetele. Viața acestui nou organism este ritmul poeziei.

Putem observa, în această concepție, ecouri atât ale concepției despre „yoga poetică“, inspirată de conceptele hinduse de teorie literară, cât și ale sfaturilor pe care i le dăduse Alexandre de Salzmann, la puțin timp după întâlnirea din 1930, sfaturi la care Daumal se referă într-o scrisoare deja citată, către doamna de Salzmann:

„Îmi amintesc clar îndemnul soțului dumneavoastră: «Mai ales, să nu devii niciodată un scriitor!» - ceea ce nu îl împiedica să îmi spună : «scrie asta, scrie aia!». Sarcina este să scriu în continuare, (cel puțin pentru a termina ceea ce am început) fără să devin un scriitor. Există în artă un element diabolic, pentru că factorul «plăcere» este indispensabil acolo. Dacă scriu fără plăcere, așa cum un școlar scrie o temă, asta va fi rău. Dar dacă mă dedau plăcerii, sunt pierdut. Trebuie ca plăcerea să fie pur și simplu semnul lucrului bine făcut și să nu mă bucur exagerat. “

În plus, găsim influențe și ale perioadei „Marelui Joc“. Criticile în care se lansase cu privire la modul de a scrie a mării majorității a poezilor contemporani amintesc de operațiune considerate, în ultima etapă de creație, specifice „poezilor negri“.

Astfel, în recenzia pe care o făcea romanului „Nadja“ de Andre Breton, Rene Daumal deplângea modul în care cei pe care îi numea la data respectivă „escroci ai spiritului“ deturneză sensul cuvintelor, pe care îl coboară la nivelul lor de înțelegere – cu alte cuvinte, servesc „subumanul“:

„Ces erreurs, ces detournements de sens ont fini par rendre impossible l'emploi honnête des mots «reverie», «attrait du mystere», qui sont maintenant au merveilleux veritable ce que la bigoterie est a l'amour. Nous avons autour de nous des legions d'erotomans qui s'en donneraient a coeur joie; leurs lamentables libertinages

*d'impuissants vont des animaux jusqu'au bon dieu, si bien que je ne pourrais plus écrire le mot de **mysticisme** sans lui joindre une page d'explications.*"

Privind retrospectivă o mare parte dintre eseurile și recenziile semnate de Rene Daumal, putem, de altfel, înțelege perfect modul în care a ajuns la concluzia că există „poeți negri“, care servesc „subumanul“. Practic – așa cum o spune direct într-o formă literară, în *La Grande Beuverie* - Rene este dezamăgit de întreaga literatură a timpului său, pe care o consideră a servi cu totul altceva decât omul și a izvorî din exterior, nu din ființa umană propriu-zisă, cu atât mai puțin dintr-un om care și-a unificat în sine emoțiile, imaginile, conceptele și sunetele:

„Nu vedeam nicio diferență esențială între aceste două grupări de Pwațți. Ambii încredințează unor mecanisme străine sarcina de a gândi pentru ei. Pentru primii, aceste mecanisme se află în măruntaie, iar pentru ceilalți în craniu; aici se află întreaga diferență”¹⁸⁹.

Nu întâmplător, atunci când realizase paralela între omul hindus și omul occidental, apoi între poetul hindus și poetul occidental, Daumal nu își ascunsese deloc lipsa de respect față de maniera de a face literatură a epocii și a spațiului în care trăia.

Ținând cont de toate aceste aspecte, precum și de evoluția anterioară a sa, atât pe plan spiritual, cât și pe plan literar, ne permitem o speculație: putem afirma că, dacă Rene Daumal și-ar fi continuat activitatea, ar fi fost de așteptat ca opera sa să se desfășoare pe două coordonate principale::creații literare propriu-zise, în care ar fi încercat să ilustreze în mod practic conceptul de „poezie albă“, dar și, pe de altă parte, lucrări de critică și de teorie literară în care să continue să denunțe – păstrând același spirit revoluționar din tinerețe – cea mai mare parte a creațiilor artistice ale contemporanilor.

¹⁸⁹ *Ibid.*, pp. 88-89;

VII 2) EVOLUȚIA CONCEPȚIEI DE METAFIZICĂ EXPERIMENTALĂ: LUCRUL CU SINE ÎN POEZIE

Ideea de metafizică experimentală reprezintă o constantă a gândirii poetice a lui René Daumal și, pe parcursul dezvoltării sale ca om și ca poet, asistăm la o serie de precizări și de dezvoltări.

Statutul de poet sau – conform expresiei hinduse – împlinirea *dharmei* sale de poet este considerată de Rene Daumal drept un demers, o datorie mai importantă decât viața de zi cu zi. Cu alte cuvinte – în acord cu citatul amintit anterior din *Agni-Purana* – totul trebuie subordonat poeziei.

Această trăire a poeziei cu riscul de a schimba radical fundamentele propriei ființe – chiar și pe plan fiziologic – este afirmată încă din eseul timpuriu publicat în *Le Grand Jeu*, intitulat *Mise au point ou Casse-dogme*.

Aici, se afirmă categoric că gândirea membrilor grupării *Le Grand Jeu* trebuie să îndeplinească funcția de spărgători de dogme, care cuprinde mai multe aspecte.:

În primul rând, gândirea lor trebuie să fie distrugătoare în domeniul formelor, nicio formă neputând să scape criticii sale:

„iar această amenințare nu este zadarnică, pentru că suntem înconjurați de oameni care vor să înțeleagă adevărul într-o formă ținând cont doar de formă.“

Încă o dată se impune o comparație cu „oamenii numai coajă“ din *Muntele Analog*.

Un astfel de „spărgător de dogmă“ își riscă viața. Avem toate motivele să credem că dogma pe care o afirmă este legată de funcțiunile vitale, astfel că această funcție de spargere a dogmelor va ataca formele și organizarea vieții umane, atunci când va trebui să facem să apară caracterul relativ al formelor de gândire care nu sunt decât simplele lor reflexe. (ale funcțiunilor vitale)

„Un alt aspect al spărgătorului de dogme nu mai este dogmă, ci spărgător și nu se referă decât la Sine însuși“ afirmă Rene Daumal, în același eseu.

Vorbind despre asumarea riscului de a-și modifica brutal inclusiv funcțiunile fiziologice pentru a trăi în acord cu propria concepție despre viață și despre poezie, Rene Daumal face încă teorie. Experimentele făcute în tinerețe, apoi angajarea pe o cale spirituală, dar și înțelegerea propriei vieți din perspectiva indiană a dharmei de poet demonstrează că acest program de viață a fost transpus în practică .punct cu punct.

În *L'Asphyxie et l'expérience de l'absurde*¹⁹⁰, Daumal afirmă:

“Consimțământul universal al oamenilor nu se poate realiza asupra unei teorii generale care nu permite verificarea experimentală; este soarta metafizicii, dacă ea nu e decât un efort pentru a coordona în mod logic noțiuni abstracte fără să discute originea lor. [...] Orice cunoaștere generală nu este decât în putere; iar coordonarea logică a elementelor cunoașterii nu pune decât o posibilitate de cunoaștere.”.

Dar o metafizică concepută ca o cunoaștere anticipată a unui progres posibil al conștiinței poate să facă apel chiar la experiența conștiinței; ea devine atunci știința a ceea ce am putea afla imediat, prin intermediul căreia toate celelalte cunoștințe ale noastre sunt înțelese. Așadar, o astfel de metafizică devine „o știință a științelor, o știință supremă“.

Apoi vorbește despre experiențele lui cu substanțe halucinogene, pornind de la constatarea că, atunci când ești scos din formele tale obișnuite de gândire, activitatea mentală încetează, în cele mai multe cazuri. Însă la unii oameni și uneori nu încetează, astfel că permite accesul la o înțelegere superioară. Este cazul său.

Un element al originalității concepției lui René Daumal despre poezie este și dezvoltarea ideii de poezie ca hrană. Aici se regăsesc o parte din concepțiile despre om afirmate de A patra cale, însă modul în care Rene Daumal le utilizează pentru a da o nouă definiție a actului poetic este de o originalitate profundă.

Astfel, pe *A patra cale* se consideră că omul are trei creiere sau „centri“ diferiți: centrul intelectual, centrul emoțional și centrul instinctiv-motor¹⁹¹. Concepția este

¹⁹⁰ Le Grand Jeu, L'Herne, pp. 206-209 ;

¹⁹¹ D. Ouspenski, Fragments d'un enseignement inconnu, Editions Stock, 1949

comună mai multor școli spirituale, însă George Ivanovitch Gurdjieff a dezvoltat-o, arătând că fiecare centru are un tip specific de hrană.

Astfel, omul nu se hrănește numai cu ceea ce numim în viața de zi cu zi „hrană” – adică cu mâncarea și lichidele pe care le înghițim – ci și cu aerul pe care îl inspirăm și, mai mult decât atât, cu impresiile pe care, prin intermediul organelor de simț, le avem în fiecare clipă a vieții noastre.

Rene Daumal preia această idee, afirmând, la rândul său, că fiecare mod de a fi al corpului necesită o anumită formă de hrană¹⁹². De exemplu, femeia însărcinată care pofteste la o sardină poate să se hrănească cu orice altceva, indiferent de cantitate, dar nevoia ei nu va fi îndeplinită decât atunci când va mânca sardina.

La fel stau lucrurile și cu hrana pentru spirit, cu diferența că aceasta nu e previzibilă.

Uneori însă, din întâmplare, sufletul găsește hrana care îl eliberează. De exemplu, când privim ceva într-un astfel de moment, nu mai există nici corpul, nici ceea ce vedem, nici măcar lumea: suntem în uniune cu absolutul.

Nu ne hrănim cu adevărat – afirmă René Daumal – decât în aceste momente, adică în eternitate. Acest act unic e însă și cauza unor gânduri care se dezvoltă în inteligență după ce am mâncat. Aceste gânduri nu ne mai pot hrăni, dar putem să ne înșelăm în legătură cu această capacitate a lor și să începem să le adorăm. Pentru a fugi de acest pericol, trebuie să dăruim rezultatele acestei comuniuni, să facem din ele obiecte exterioare nouă, precum eseurile filosofice.

Mai există un tip de producții ale spiritului ce sunt rezultatele acestei comuniuni cu absolutul și care, în același timp pot, din întâmplare, să fie hrană pentru alte suflete. Este tot ceea ce într-un sens larg poartă numele de poetică, este orice operă născută din mișcările care rezultă, în întreaga noastră natură, din acest act de uniune.

Și, cum, atunci când spiritul nostru mănâncă, ceea ce contează nu este că un anumit spirit mănâncă un anumit element, ci că există actul de a mânca, ci că acest act de comuniune nu este al nimănui ci are valoare în sine, noi căutăm nu numai pentru noi, ci pentru orice spirit, orice ocazie de hrană și toate obiectele care pot deveni aliment. Acestea vor fi poeme, povestiri, desene sau alte creații.

¹⁹² Le Grand Jeu, L'Herne, pp. 217-218 ;

În sfârșit – afirmă Rene Daumal, sunt și simple obiecte din lume care pot să ne hrănească – trebuie doar să avem șansa de a le împlini.

„Iar această hrană pe care o putem găsi ici-colo prin lume o propunem sub formă de cronici.

Mai întâi pentru a îndepărta lucrurile care ne-au hrănit, dar care acum nu o mai pot face, și spre care suntem tentați să revenim. Apoi, pentru că nu putem să ne apărăm de a crede că, deoarece există ceva comun în fiecare natură umană, există fără îndoială alimente pe care mai mulți le vor mânca, în momente favorabile¹⁹³“.

În final, tot pentru sublinierea originalității concepției de metafizică experimentală așa cum este ea dezvoltată la Rene Daumal, vom menționa faptul că poetul oferă inclusiv rețete și tehnici specifice, care – odată aplicate în viață, te pot ajuta să obții trăirile necesare pentru a deveni om – astfel încât, apoi, să dobândești puterea creatoare și să devii poet.

Tocmai în acest scop, eseul *„Les petites recettes du Grand Jeu”*¹⁹⁴ începe cu o provocare. Daumal spune că îl consideră laș pe cel care, negând realitatea unui progres al gândirii spre singura ființă universală și mulțumindu-se, închis în limitele umane, cu ceea ce el crede că este gândit, ar neglija să încerce, printr-un minim de bun simț, să practice unul dintre exercițiile următoare.

Și urmează trei exerciții, exemple concrete ale modului în care poetul lucrează cu sine, pentru a fi om.

- 1) Scopul primului exercițiu este „a scăpa de nominalism”. Ideea de bază este aceea conform căreia cuvântul ucide ideea. Asta nu ar fi grav, pentru că fie ideea e eternă și urmează să renască sub altă formă, fie nu e eternă și atunci nu merită nicio atenție. Dar cuvântul ucide ideea fără ca cel care o pronunță să își dea seama, iar acesta nu rămâne decât cu o umbră, cu schema unei idei, crezând că are ideea. Se întâmplă frecvent ca, după o forțare intelectuală provocată de entuziasmul pentru o

¹⁹³ Ibidem, p. 218;

¹⁹⁴ Le Grand Jeu, L’Herne, pp. 219-221 ;

doctrină, cutare idealist convins să își piardă elanul și să nu mai aibă în gură decât piei moarte ale cuvintelor. Pentru a evita să se ajungă acolo, Rene Daumal propune să alegem o noțiune abstractă, precum cea de adevăr. Apoi, trebuie să stabilim că un cuvânt arbitrar, precum „tamov“, înseamnă adevăr și să îl folosim mai întâi izolat, apoi și în diferite contexte, în loc de adevăr. Astfel, poți ajunge să întrezărești ce este o idee, încetezi să mai confunzi cuvântul cu ideea pe care el o desemnează. Cuvântul arbitrar pe care îl folosești trebuie schimbat frecvent, deoarece obișnuința intervine foarte repede;

- 2) Scopul celui de-al doilea exercițiu recomandat este descris într-un mod și mai plastic: „pentru a se aiuri impersonal“. Realul sau actualul este actul, în momentul în care este îndeplinit. Acțiunea îndeplinită este aspectul obiectiv al actului. Subiectul verbului este simbolul agentului, aspectul subiectiv al actului. Vom regăsi un simbol de progres în înțelegerea subiectului real în seria prunamelor. Iată în ce constă exercițiul: „Încercați deci să gândiți în mod succesiv, pornind de la „eu“, imediat sesizat și afirmat, diferitele pronume ca reprezentând conștiința care acționează în conformitate cu diferitele moduri: individual, colectiv, indeterminat, impersonal (universal)“. Este urmărită evoluția de la „eu vorbesc“, unde există un subiect individual, imediat conceput drept conștient, la „ei vorbesc“, o sinteză a mai multor „el vorbește“. Conștiința care acționează ține aici de o colectivitate la care nu pot participa fără un efort de depersonalizare. Evoluția continuă cu „on parle“ unde se formează ideea abstractă a unei conștiințe posibile. Apoi, ajungând la „il pleut“, subiectul impersonal este considerat ultima arcană a acestui a acestei serii de meditație; să fii conștient de ceea ce acționează în această acțiune „il pleut“ înseamnă să gândești în mod impersonal și să devii cu adevărat o forță a naturii, o lege universală. Pe această cale este posibil să recreezi noțiunea de

divinitate cosmică, de regent al naturii: *devașii* hindușilor, zeii păgânismului etc;

- 3) Scopul celui de-al treilea exercițiu, recomandat drept „mică rețetă a Marelui Joc“ este definit astfel: „pentru a se concepe ca atotputernic în mod virtual¹⁹⁵“. Iată în ce constă exercițiul: *„mergând pe jos, imaginați-vă craniul vostru lipit de cer, corpul imobil, mișcarea picioarelor voastre făcând să se deplaseze pavajul și, în același timp, arborii, casele și întreaga lume. Faceți pământul să se miște, mișcați totul. Corpul vostru, lăcaș al simțurilor, era deja un punct de vedere al conștiinței asupra universului. Acum el este imaginat ca punct de aplicare al forței universale în același univers. Așa cum conștiința este, în fiecare clipă și pentru orice om, unitatea sintetică a unei multitudini de reprezentări, aspecte mediate și obiective ale fenomenelor. La fel cum spiritul gândește lumea din punctul vostru de vedere sub forma intuiției voastre sensibile, tot așa spiritul creează lumea pornind de la propria voastră activitate. Voi deveniți conștienți că îndepliniți tot ceea ce îndepliniți în fiecare clipă. Vă anticipați ca fiind atotputernic, adică putând nu „să faceți ceea ce alegeți să faceți” (ceea ce nu spune nimic, deoarece voi trebuie să faceți totul), ci să faceți ceea ce se face“.*

¹⁹⁵ Ibidem, p. 221;

VII 3) ORIGINALITATEA CREAȚIEI LUI RENE DAUMAL

Efortul continuu de dezvoltare a conștiinței se regăsește atât în creația literară cât și în viața și, mai ales, în evoluția spirituală a lui Rene Daumal.

În efortul de obținere a conștiinței de sine, o etapă preliminară este reprezentată de ceea ce putem numi „unificarea de sine“. Am remarcat deja faptul că, pentru a putea crea poezie în adevăratul sens al cuvântului, poetul alb trebuie să realizeze o unificare în propria ființă a produselor senzoriale (imagini și sunete), a celor intelectuale (concepte) și a celor afective (emoții).

În continuare, vom demonstra că Rene Daumal vorbește despre această unificare și atunci când analizează caracteristicile diferitelor ramuri ale filosofiei.

Rene Daumal își exprimă concepția despre obiectul de studiu și rolul pe care trebuie să îl joace filosofia în societatea actuală și în dezvoltarea ființei umane în eseul „*Les limites du langage philosophique et les savoirs traditionnels*“, din 1935¹⁹⁶.

Autorul pornește de la constatarea că însuși etimologia cuvântului „filosofie“ indică faptul că aceasta nu are un scop în sine și amintește afirmația lui Socrate că filosoful nu poate poseda înțelepciunea, deoarece termenul de „filosof“ îl desemnează pe cel care iubește sau caută înțelepciunea, nu pe cel care o posedă.

După această introducere, Rene Daumal constată fragmentarea filosofiei, în perioada contemporană, în mai multe ramuri sau discipline, care și-au păstrat însă caracterul fundamental, acela de a nu avea un scop în sine: filosofia științelor nu ne ajută să cunoaștem nimic prin ea însăși și nici nu ne oferă vreo posibilitate de a acționa, ci rezultatele sale se găsesc în laboratoarele savantului și pe șantierele inginerilor. Estetica nu conține în sine nimic frumos, iar finalitatea sa se regăsește în actul de creație și în critica acestui act, care nu mai aparțin domeniului filosofiei. Morala în sine nu are nici un conținut moral, acesta putându-se regăsi numai în acțiunile omului viu, activ.

¹⁹⁶ Rene Daumal, *Les Pouvoirs de la Parole, Essais et notes, II (1935-1943)*, Gallimard, 1981, pp. 9-32;

Din aceste trei exemple rezultă că la fiecare din aceste ramuri ale filosofiei ne aflăm în prezența unor limbaje speciale dirijate spre scopuri non-verbale, în prezența a trei forme de discurs filosofic care, pentru a se împlini, reclamă trei tipuri diferite de acțiuni omenești și nu acte ținând de simplul discurs.

Rămâne de studiat

„ceea ce în vremea noastră nu mai îndrăznim să numim metafizică, și, în lipsă de altceva mai bun, reunim sub titlul de Filosofie generală”¹⁹⁷“.

În ceea ce o privește pe aceasta, descoperim mai multe deosebiri față de cele trei discipline amintite anterior, în sensul că nu îi găsim finalitatea într-un alt domeniu.

Această diferență poate fi remarcată inclusiv la nivelul sistemului de învățământ. Aici, filosofia științifică se regăsește în învățământul științific și tehnic, estetica în învățământul artistic și literar, iar morala în educația morală și civică, pe când filosofia generală nu se regăsește în nicio astfel de disciplină, ci pare să rămână într-un domeniu pur discursiv, negăsindu-și împlinirea decât în cărți și în construirea de sisteme. În acest caz, trebuie să admitem că această filozofie generală rămâne, singură, prizonieră cuvintelor, fără finalitate în acțiunile umane. Odată admis acest fapt, se deschid două posibilități: ori îi redăm denumirea de metafizică, pe care o înțelegem ca pe o speculație vană, ori admitem că discursurile pe care le creează au o valoare în ele însele, independentă de orice realizare aflată dincolo de cuvinte. În ambele cazuri însă, se omite definirea scopului acestei „filosofii generale“, care este chiar „filosofia“ despre care vorbea Socrate și care pentru el constituia o cercetare și un mijloc, nu o finalitate¹⁹⁸.

Privind celelalte ramuri ale filosofiei în conexiune cu diferitele părți ale ființei umane, observăm că logica și filosofia științei țin de intelect, estetica de sentiment, iar morala de mișcare, de acțiune. Dacă vrem să îi oferim filosofiei generale un sens care să nu o reducă la una dintre ramurile sale, ci care să înglobeze aceste trei scopuri particulare, fără a fi o simplă juxtapunere a lor, nu îi putem, drept scop, decât ființa. Aceasta nu este ființa abstractă a logicianului, deoarece asta ar însemna să reducem filosofia generală la

¹⁹⁷ Ibidem, p. 10;

¹⁹⁸ Ibidem, p. 11;

logică, ci ființa reală, care gândește, simte și acționează, care constituie sau care, mai bine spus, ar trebui să constituie unitatea acestor trei funcțiuni ale vieții omenești.

Nuanța implicată în afirmația că „ar trebui să constituie“ unitatea, dar nu o constituie, este fundamentală. Tocmai pentru că această unitate nu există, avem nevoie să filosofăm. Putem întâlni artiști de valoare, instruiți și virtuoși, care simt totuși nevoia de a filosofa. Dacă un individ reunește cele mai bune rezultate ale unei culturi a inteligenței, ale unei culturi a sensibilității și ale unei culturi a acțiunii, el nu poate fi considerat decât rareori un om unic, deoarece aceste funcții sunt foarte rar dirijate spre un scop unic și supuse unei comenzi unice.

Această comandă unică poate veni dintr-un singur centru: ființa. Nicio disciplină bazată pe cuvinte nu o poate dezvălui, dar în momentul în care ea apare la lumină sau chiar și atunci când individul doar începe să resimtă în străfundurile sale dorința de a fi, aduce o lumină nouă oricărui limbaj.

Pentru a ilustra modul în care ființa începe să influențeze dezvoltarea unui individ, Rene Daumal oferă drept exemplu modul în care are loc înțelegerea filosofiei în timpul orelor de liceu. Aproape întotdeauna, elevii învață filosofia așa cum învață și geometria sau literatura, văzând în acest curs o suită de chestiuni abstracte, despre care trebuie să rețină diferite lucruri, cu scopul de a le reproduce: de exemplu, ce credea Spinoza despre Dumnezeu, despre cauzalitate sau despre morală, toate acestea într-o expunere de idei care îl lasă rece.

Uneori însă, în elev se trezește o pasiune stranie, astfel că începe să se entuziasmeze și ar fi în stare chiar să se bată pentru chestiuni cu totul abstracte, precum judecățile sintetice a priori sau formele substanțiale. Atunci, Socrate, Aristotel sau Kant încep să fie percepuți ca ființe umane, iar elevul se situează în relații bine precizate față de ei, în funcție de atitudinea pe care o împărtășește în legătură cu ideile lor. Filosofii devin prieteni sau adversari personali, unii sunt idolatrizați, alții satanizați.

În această etapă, elevul a ajuns deja la un nivel de înțelegere superior. A înțeles ceea ce Daumal numește „secretul central“ al fiecărui filosof, astfel că va putea să prevadă opinia lui Spinoza într-o anumită problemă fără să fi citit în prealabil această opinie.

Această scânteie care animă dintr-o dată, pentru un adolescent, formele gândirii, pasiunilor și acțiunii unui licean provine dintr-un centru aparte, care nu este nici activitate speculativă, nici sensibilitate, nici disciplină în acțiune și care angajează în același timp gândirea, pasiunile și acțiunea. Această scânteie nu este nici căutarea adevăratei logici, nici a esteticii, nici a binelui moral, ci a ființei, care le susține pe toate și care este individul însuși, în esența sa cea mai originală.

Rene Daumal susține, apoi, că această scânteie pune o întrebare, însă o face într-un deșert și, de cele mai multe ori, este înăbușită. În loc să fie hrănită și protejată, este sufocată de un flux neîncetat de cuvinte, este acoperită cu teorii moarte și răspunsuri prefabricate la cu totul alte întrebări decât cele fundamentale: „sunt?” și „ce sunt?”.

În concluzie, scopul filosofiei generale ar trebui să fie edificarea Ființei și el ar trebui să se realizeze, în mod obiectiv, prin educarea omului. În sprijinul acestei idei, Daumal amintește că înțelepții de altă dată se ocupau cu educația, nu cu îndoctrinarea. Pitagora, de exemplu, își învăța discipolii atât cum să gândească, cât și cum să se hrănească¹⁹⁹. (După cum am arătat într-un capitol anterior, învățăturile de pe A patra cale vizau, de asemenea, ambele aspecte amintite – precum și multe altele)

Încercarea de a construi în permanență un răspuns la aceste întrebări fundamentale și încercarea de a-ți dezvolta ființa prin intermediul tuturor acțiunilor desfășurate în mod conștient constituie, astfel, baza metafizicii experimentale a lui Rene Daumal.

Astfel, remarcăm, în cazul său, o preocupare pentru știință și chiar un dialog veritabil între știință și poezie, într-un adevărat demers transdisciplinar avant la lettre.

În eseu intitulat „*Câțiva poeți francezi din secolul al XXV-lea*”²⁰⁰, Rene Daumal imaginează dezvoltarea, peste patru secole, a unui curent literar numit „lirism matematic” și chiar descrie opera câtorva reprezentanți ai acestuia, despre care ne oferă și date biografice. Mai mult decât atât, reproduce și poeme scrise în acest stil, dintre care îl cităm pe cel avându-l drept autor pe Roger Notaire (2330-2431):

„*După spațiu și timp*”

¹⁹⁹ *Ibidem*, p. 13;

²⁰⁰ *Ibidem*, pp. 98-106;

*Trebuie să curbăm și numerele,
Așa cum te culci pentru a muri.*

*Există un număr absolut
După care nu se mai poate număra,
Așa cum nu se mai poate număra decât pe sine.*

*Pe sine și nu pe degetele sale,
Atunci când te culci pentru a muri,
Pe sine, dar cine numără?“. ²⁰¹*

Folosind termeni din matematică și fizică (spațiu, timp, curbura spațio-temporală, număr absolut) și aducând în prim-plan conceptul de număr (cuvânt ale cărui derivate apar în nu mai puțin de cinci din cele nouă versuri ale poemului), Daumal reușește să creeze o poezie a cărei temă fundamentală este ființa. Iar întrebarea finală – „dar cine numără?“ – este o prelungire programatică a întrebării fundamentale pe care poetul, în eseul *„Les Limites du langage philosophique“*, susține că trebuie să o pună metafizica: „cine sunt?“²⁰².

În romanul „Muntele analog“²⁰³, este reprodus unul din miturile lumii muntelui, așadar al unui nivel superior de realitate, iar acest mit este exprimat într-un limbaj aflat la frontiera dintre matematică și literatură. Tocmai pentru originalitatea limbajului și pentru ilustrarea modului în care concepte matematice sunt folosite pentru a da naștere literaturii, îl reproducem în cele ce urmează în întregime::

*„La început, Sfera și Tetraedrul erau unite într-o singură formă de negândit,
imposibil de cuprins cu gândirea sau cu imaginația. Concentrare și Expansiune misterios
unite într-o singură Voință care nu se voia decât pe sine.*

A avut loc o separare, dar Unicul a rămas unic.

²⁰¹ *Ibidem*, p. 100;

²⁰² *Ibidem*, p 12;

²⁰³ Rene Daumal, *Muntele Analog*, Editura Niculescu, București, 2009;

Sfera a fost Omul primordial care, dorind să-și realizeze separat toate dorințele și posibilitățile, s-a fărâmițat sub forma tuturor speciilor animale și a oamenilor de astăzi.

Tetraedrul a fost Planta primordială, care a generat, în același fel, toate vegetalele.

Animalul, închis spațiului exterior, se scobește și se ramifică interior, formând plămâni, intestine, pentru a primi hrana, a supraviețui și a se perpetua. Planta, deschisă spre spațiul exterior, se ramifică în exterior pentru a pătrunde hrana, formând rădăcini, frunziș.

Unii dintre urmașii lor au ezitat, sau au vrut să lupte pe două fronturi: acestea au fost animalele-plante care populează mările.

Omul a primit un suflu și o lumină; numai el a primit această lumină. El a vrut să vadă lumina proprie și să se bucure de ea sub înfățișări multiple. A fost vânat de forța Unității; numai el a fost vânat.

A mers să populeze pământurile din Exterior, trudind, divizându-se și multiplicându-se din dorința de a vedea propria sa lumină și de a se bucura de ea.

Uneori un om se supune în inima sa, supune ceea ce este vizibil celui care vede și caută să revină la origine.

*Caută, găsește și revine la propria origine”.*²⁰⁴

De această dată, avem de a face cu un adevărat mit cosmologic formulat în termeni matematici. Performanța reușită de Rene Daumal aici este de a utiliza termeni preluați din matematică și din fizică în încercarea de a explica problema originii speciilor și chiar a evoluției spirituale a omului (remarcăm, în acest sens, importanța acordată conceptului de „lumină”) fără să reducă aceste probleme la legi fizice sau matematice.

Această capcană nu este însă evitată și de „epuratorii de conturi”, personajele sale din romanul *La Grande Beuverie*, unde Rene Daumal abordează, încă o dată, tema relației dintre poezie și matematică²⁰⁵.

Aceștia, desemnați de poet și prin intermediul metaforei „sirene intelectuale” sunt o ilustrare perfectă a scientismului, ideologie care pretinde că știința și rațiunea sunt

²⁰⁴ Daumal, 2009, p. 80;

²⁰⁵ Rene Daumal, *La grande beuverie*, Gallimard, 1980, pp. 114-119;

singurele mijloace care ne pot oferi accesul la adevăr. Conform ideologiei scientiste, știința se poate substitui atât filosofiei, cât și teologiei în încercarea de a oferi răspunsuri la problemele umanității, iar metodele științelor exact trebuie aplicate și în științele socio-umane.

Căzând în această capcană, personajele desemnate în *La Grande Beuverie* sub numele de „epuratori de conturi“ încearcă „să confere o expresie numerică celor două tipuri de conștiință“ sau să elibereze știința matematică de orice legătură cu lumea sensibilă.

Un astfel de demers poate să atragă doar o ființă umană redusă la propriul intelect, o ființă care este redusă la propriul intelect. În momentul în care acesta comunică cu sentimentul și cu instinctul și permite, astfel, manifestarea ființei, subiectul se poate sustrage pericolului scientismului:

„Era de o logică ireproșabilă și, dacă m-aș fi mulțumit să ascult cu urechile intelectului meu, aș fi fost cu siguranță vrăjit pentru totdeauna de discursul sirenei. Dar, amintindu-mi de însoțitorii lui Ulise, mi-am căptușit urechile cu tampoane groase de bun-simț și, ciulind o altă ureche – urechea încrederii, cea bună – nu am auzit decât țiuitul tăcerii. Pretinsul meu matematician nu gândea; chiar și atunci când recita seria numerelor prime, pe care le știa pe dinafară până la 101”²⁰⁶.

Se desprinde concluzia că matematica nu poate ajuta ființa umană decât cu condiția să nu se considere singura cale de acces către adevăr. Aceeași condiție trebuie să o îndeplinească și poezia. Dacă o limitare a cunoașterii la matematică ar aduce individul în capcana reducerii propriei ființe la intelect, uitând de sentiment, limitarea cunoașterii la poezie conduce spre o altă greșală, cea a reducerii ființei la sentiment, neglijând intelectul. În ambele situații, rezultatul este un individ incomplet, care nu este capabil să utilizeze propriile capacități și care funcționează la fel ca un mecanism,.

Ființa apare, astfel, ca un terț care unifică, pe un nivel superior, două componente altfel disparate ale omului – intelectul și sentimentul, capacitatea de a raționa și cea de a simți.

²⁰⁶ Ibidem, p. 119;

Aceasta este poziția pe care trebuie să o avem în vedere în momentul în care analizăm atitudinea lui Daumal față de știința din epoca sa, caracterizată prin înțelegerea importanței descoperirilor științifice și prin respingerea hotărâtă a scientismului.

În eseu *La vie de Basiles*,²⁰⁷ Rene Daumal demonstrează, de pildă, că este la curent cu cele mai recente descoperiri ale fizicii cuantice.

*„Basile Fismatic, care a dezintegrat atomul și a spart, unul după altul, electronii, ionii, neutronii și deutonii acestuia, se bălăcește într-o magmă de corpusculi ondulatorii, de semințe de energie, de cuanta insesizabile prins în legile unui joc de cap sau pajură. Limitele universului său se îndepărtează de el cu o viteză care nici măcar nu este constantă. Vechile cârje euclidiene și mecaniciste îl abandonează, iar în locul lor nu găsește nici un alt sprijin. Basile Filosoful este incapabil să îi ofere așa ceva, deși aceasta ar fi datoria sa; el este abrutiza total de căutarea „concretului“, așa cum spune atunci când vrea să desemneze cea mai abstractă dintre toate abstracțiunile filosofice; el crede că trâmbițând și strigând concret! concret! concret! va crea sau va găsi sau va înțelege într-adevăr un lucru sau un fapt real, deplin real“.*²⁰⁸

Este susținută ideea conform căreia omul contemporan a întins foarte departe granițele cunoașterii, dar că nu și-a modificat ființa în același ritm, ceea ce face imposibilă adevărata evoluție:

„Dacă cuvintele sunt niște gloanțe, Filosoful trage în gol. Basille Lartisse are un mic surâs de superioritate. Cel puțin, el manevrează materia. El spune că epoca nu mai aparține diareelor lirice (o veste bună, în orice caz), că el are o meserie, idei, sentimente și de toate. Dar dacă este întrebat ce face cu toate acestea și în ce scop – dar întrebați-l între patru ochi și cu un cuțit la gât, pentru a face ca răspunsurile gata pregătite, papagalicești, să rămână înăuntru – atunci veți vedea că o să facă o față de balenă sau

²⁰⁷ Daumal, 1981, pp. 33-43;

²⁰⁸ *Ibidem*, p. 40;

*de melc căruia i s-a pus o întrebare jenantă sau o să vă vorbească despre niște lucruri care nu au nimic de a face cu edificarea Bazilicii“.*²⁰⁹

Așadar, știința care a pierdut total legătura cu ființa umană și care încearcă să transforme trăirile acesteia într-o ecuație științifică nu poate asigura adevărata înțelegere, în timp ce știința folosită ca un instrument de dezvoltarea a sinelui – dar nu unicul astfel de instrument! – își dovedește din plin utilitatea. În acest sens, Rene Daumal afirma că știința este mai puțin coruptă decât filosofia, arta sau religia sau arăta că un om care face calcule matematice nu este gol și este, astfel, la adăpost de „fantomă“, dar se declară nemulțumit, totodată, de faptul că știința din epoca sa nu era decât suma cunoștințelor fragmentare furnizate ființei umane de către diferitele discipline științifice. El simte nevoia de mai mult, pentru a putea vorbi despre cunoaștere adevărată. Simte nevoia unității cunoașterii, pe care o proclamă atât în opera sa literară, cât și opera sa filosofică și în destinul său.

Unul dintre aspectele originalității creației lui Rene Daumal o constituie, în concluzie, tocmai faptul că, prin numeroase caracteristici ale concepției sale despre poezie, dar și despre dezvoltarea ființei umane, Rene Daumal se dovedește un adevărat precursor al transdisciplinarității.

²⁰⁹ *Ibidem*, p. 41;

VII 4) CONCLUZII

Scopul prezentului capitol a fost acela de a arăta cum, pe parcursul traseului său spiritual, dar și literar, Rene Daumal a ajuns la realizarea unei sinteze profund originale, rezultată din analiza critică, îmbinarea conștientă și dezvoltarea unor elemente preluate din diferitele influențe care s-au dezvoltat asupra sa – contactul cu poeții avangardiști contemporani, lecturile din textele sacre hinduse, experiența spirituală de pe *A patra cale*.

fundamental pentru reflectarea modului în care Daumal a ajuns, în ultima sa perioadă de creație, să înțeleagă poezia și actul de a scrie poezie este conceptul de „poezie albă, poezie neagră“.

Fraza din deschiderea studiului omonim apărut în 1942

„La fel ca magia, poezia este neagră sau albă, după cum servește subumanul sau supraumanul“

este fundamentală, pentru înțelegerea creației sale literare. Diferența fundamentală dintre poetul alb și poetul negru constă în faptul că, în timp ce poetul alb încearcă să înțeleagă natura sa de poet pentru a se elibera de ea și a o face să îl servească, poetul negru este, dimpotrivă, folosit de ea și i se supune. Cu alte cuvinte, diferența esențială este conștiința: în timp ce prin poetul negru „se scrie“ poezie, poetul alb „scrie“ în mod conștient.

Un alt element al originalității concepției lui René Daumal despre poezie este și dezvoltarea ideii de poezie ca hrană. Aici se regăsesc o parte din concepțiile despre om afirmate de *A patra cale*, însă modul în care René Daumal le utilizează pentru a da o nouă definiție a actului poetic este de o originalitate profundă.

În final, tot pentru sublinierea originalității concepției de metafizică experimentală așa cum este ea dezvoltată la René Daumal, am menționat faptul că poetul oferă inclusiv rețete și tehnici specifice, care – odată aplicate în viață, te pot ajuta să obții trăirile necesare pentru a deveni om – astfel încât, apoi, să dobândești puterea creatoare și să devii poet. Am oferit exemplele necesare pentru a ilustra modul în care un poet poate

lucra cu sine pentru a-și schimba modul de înțelegere și starea de conștiință, astfel încât să devină capabil să creeze.

Atitudinea față de știință a lui Rene Daumal reprezintă un domeniu în care poetul își depășește epoca. Ținând cont de modul în care căuta să înțeleagă impactul celor mai recente descoperiri științifice asupra evoluției omului și a umanității în general, precum și de maniera în care face să comunice, de pildă, matematica și poezia, am afirmat că putem vorbi, în cazul lui Rene Daumal, despre *transdisciplinaritate avant-la lettre*, că îl putem considera unul dintre marii precursori ai transdisciplinarității.

VII 5) CONTRIBUȚII PERSONALE

- ilustrarea modului în care contactul cu suprarealiștii, sfaturile primite de la Alexandre de Salzmann, dar și concepte hinduse fundamentale, precum cel de „grade de poezie“ au fost folosite în mod creator de Rene Daumal pentru definitivarea propriei concepții despre poeziei, ilustrată în eseul „*Poésie noire, poésie blanche*“;

- lansarea unei supoziții privind modul în care ar fi putut evolua opera lui Rene Daumal: pe de o parte poezie și romane menite să ilustreze conceptul de „poezie albă“, pe de altă parte lucrări și eseuri de critică literară menite să denunțe „poezia neagră“ practică de majoritatea contemporanilor;

- prezentarea concepției „poeziei ca hrană“ și a modului în care, la elaborarea acestuia, a contribuit teoria tipurilor de hrană de pe *A patra cale*, îmbogățită de lecturile sanscrite ale poetului;

- evidențierea importanței exercițiilor concrete indicate de Rene Daumal în opera sa – numite de el „rețetele Marelui Joc“ -, ca ilustrare practică a ideii fundamentale de metafizică experimentală;

- scoaterea în evidență a rolului pe care Rene Daumal o acorda metafizicii, care se adresează ființei umane ca întreg, nu doar unuia dintre aspectele acesteia, așa cum se întâmplă cu etica, estetica sau cu filosofia științelor;

- evidențierea modului în care, prin studierea impactului celor mai recente descoperiri ale științei moderne asupra dezvoltării omului și a umanității, precum și prin punerea în dialog a diferitelor discipline – de pildă, în exercițiul de imaginație privind „lirismul matematic“ – Rene Daumal poate fi considerat un precursor al transdisciplinarității.

VIII CONCLUZII

În cadrul acestei teze, opera și activitatea poetului, filosofului, romancierului, căutătorului spiritual francez Rene Daumal au fost abordate din perspectivă transdisciplinară, care își propune astfel să completeze perspectivele anterioare – disciplinare, multidisciplinare și pluridisciplinare – din care a fost abordată aceeași temă.

Am pornit în acest demers de la constatarea unei tendințe existente în cea mai mare parte a studiilor publicate anterior, având ca temă opera literară, evoluția spirituală sau eseistica lui Rene Daumal: aceea de a acorda atenție îndeosebi uneia dintre laturile acestei activități, neglijându-le sau diminuând importanța celorlalte. Același lucru este valabil și pentru influențele diferite care s-au exercitat asupra poetului, pe parcursul vieții sale.

Astfel, o primă tendință este aceea de a pune accent pe raporturile lui René Daumal cu avangarda literară pariziană din perioada interbelică și cu gruparea suprarealistă a lui André Breton în special, și de a considera că momentul suprem în creația sa este reprezentat de activitatea desfășurată în cadrul revistei „Le Grand Jeu“. Perioada de după 1930 – când René Daumal se îndepărtează, treptat, de foștii colaboratori și, din punct de vedere al evoluției spirituale, se apropie de *A patra cale*, este considerată una de involuție. Despărțirea de *Marele Joc* e percepută drept momentul de început al rupturii lui Daumal de adevărata literatură.

O a doua tendință este opusă celei amintite anterior, atât din punct de vedere al perioadei de creației pe care se pune accent, cât și al atitudinii față de influențele ce s-au exercitat, de-a lungul timpului, asupra poetului. Este vorba de direcția de cercetare care tinde să îl considere pe Daumal în primul rând un discipol al lui G. I. Gurdjieff și, dincolo de contactele cu suprarealiștii – considerate doar rătăcirii ale tinereții, de care s-a desprins oricum relativ repede – se insistă asupra valorii romanelor sale și în special a *Muntelui Analog*, considerat expresia literară a experienței lui René de pe *A patra cale*.

În fine, o a treia tendință insistă asupra faptului că René Daumal nu poate fi considerat un om al timpului său: fie că era vorba de conservatori sau de promotorii ideii

de revoluție, de adepții vechiului mod de a face literatură sau de avangardiști, contemporanii săi au reprezentat o cruntă dezamăgire pentru poet, care a fost atras – și influențat – mai de grabă de un cu totul alt spațiu spiritual: cel al Indiei vedice. Se vorbește, în acest sens, despre „yoga poetică“ și despre „René Daumal, poet sanscrit“.

După ce am indicat avantajele unei cercetări transdisciplinare, centrată pe ceea ce unește diferitele domenii ale cunoașterii, aplicată asupra unei opere studiată în general fragmentar, insistându-se pe diferențe, și nu pe ceea ce se află „între“ sau, cu atât mai puțin pe ceea ce „străbate“ diferitele domenii, am realizat o prezentare bio-bibliografică și am indicat, de asemenea, principalele referințe critice necesare pentru cunoașterea operei lui René Daumal, operă încă insuficient apreciată chiar în spațiul francez, pentru a nu mai vorbi despre destinul său în spațiul românesc, unde abia în ultimul deceniu au fost făcuți primii pași pentru cunoașterea sa. (Deși am putut observa, pe parcursul acestui studiu, că – reciproc – René Daumal era familiarizat cu activitatea românilor aflați la Paris în perioada interbelică, apreciind activitatea lui Pius Servien și a lui Benjamin Fondane, de pildă).

Înainte de a aborda fiecare dintre cele trei direcții fundamentale, amintite anterior, în cercetarea operei lui Rene Daumal, am acordat atenție, într-un capitol separat, „experiențelor determinante ale tinereții“. Dincolo de atenția acordată textului „Le souvenir determinant“, unanim considerat drept fundamental pentru înțelegerea primei perioade de creație a lui Rene Daumal, am scos în evidență atitudinea conștientă cu care Rene Daumal lectura încă din această perioadă de sfârșit de adolescență și de început de tinerețe texte filosofice, religioase sau literare.

În acest sens, am prezentat modul în care, pornind de la lecturile sale filosofice, Daumal a ajuns să realizeze o clasificare proprie a doctrinelor filosofice, distingând între trei tipuri de idealism și trei tipuri de materialism. De asemenea, am evidențiat modul original în care Daumal, utilizând conceptul de patafizică, creat de Alfred Jarry, ajunge la problema nivelurilor de percepție și a nivelurilor de realitate, printr-o abordare extrem de personală a unei teme aparent neserioase – cea a apariției fantomelor.

În capitolul următor, am analizat problema raporturilor dintre Rene Daumal și *Marele Joc*, pe de o parte, și Andr Breton și gruparea suprarealistă condusă de acesta, pe de altă parte. Am remarcat, cu această ocazie, diferențele existente între *Frații simpliști* și

colectivul din jurul revistei *Marelui Joc*, în ceea ce privește componența, dar și atitudinea față de avangardă, în sensul că noii-veniți, în frunte cu pictorul ceh Sima și poetul și criticul Roland de Reneville au avut o contribuție esențială în intensificarea contactelor cu suprarealiștii.

Cercetând textele lui Daumal, pe această temă, am ajuns la concluzia unei atitudini diferite a acestuia față de André Breton și față de gruparea suprealistă al cărei lider acesta era. René Daumal nu critică metodele formulate de Breton – precum dicteul automat – ci imitarea acestora de către persoanele din jurul lui Breton, care nu numai că nu îmbogățeau astfel activitatea grupării prin vreun element personal, dar compromiteau și principiile deja existente.

În continuare, am subliniat că elementele comune existente între Daumal și suprealiști – îndeosebi refuzul vechii societăți și al vechiului mod de a face literatură, precum și înțelegerea necesității unei revolte – nu au dus și la găsirea unor soluții similare.

Mai degrabă decât în disputele dintre diferitele grupări literare din epoca sa, René Daumal a găsit principii care i-au influențat decisiv modul de a gândi și stilul de a scrie poezie în vechile texte aparținând literaturii sanscrite.

Înainte de a ajunge însă să înțeleagă și să prezinte în scris diferențele dintre poezia sanscrită și poezia occidentală contemporană, René Daumal a căutat să înțeleagă diferențele existente între reprezentanții civilizației hinduse și cei ai civilizației contemporane occidentale, în ceea ce privește relația cu sine, cu lumea și cu cunoașterea. Apoi, autorul a folosit inclusiv pe plan literar concluziile desprinse din această paralelă, creând personaje precum „sofii” din *La Grande Beuverie* sau „oamenii-numai-coajă” din *Muntele Analog*.

Analizând textele teoretice ale lui Rene Daumal cu privire la poetica hindusă, am scos în evidență trei aspecte din concepția hindusă asupra poeziei care l-au influențat decisiv: ideea strânsei înlănțuiri între a trăi, a cunoaște și a crea poezie, insistența asupra stării de conștiință necesare atât pentru a scrie poezie, cât și pentru a înțelege poezia, precum și analogia existentă între om și poezie. De asemenea, am realizat o paralelă între stările de conștiință existente în cărțile vechii Indii și stările de conștiință despre care vorbește Rene Daumal în esul *Nerval le Nyctalope*.

În capitolul următor, am analizat problema complexă a influenței pe care *Institutul pentru Dezvoltarea Armonioasă a Omului*, condus de G. I. Gurdjieff, l-a exercitat asupra poetului. Am scos în evidență, cu această ocazie, contextul în care se desfășoară întâlnirea dintre René Daumal și Alexandre de Salzmann, precum și modul în care Daumal însuși s-a referit, ulterior, la această întâlnire. De asemenea, am evidențiat asemănările existente între Alexandre de Salzmann și Rene Daumal, doi creatori de excepție uniți nu numai de aderența la aceeași școală spirituală.

Făcând apel atât la documente epistolare, cât și la fragmente din opera literară a lui René Daumal, am discutat fiecare dintre teoriile existente, în ceea ce privește influența școlii spirituale cunoscute sub numele de *A patra cale* asupra lui René Daumal. Am acordat atenție nu numai scrisorilor adresate doamnei de Salzmann sau altor membri ai acestei școli spirituale, ci și celor în care discută, pe această temă, cu persoane neutre.

Datorită acestor demersuri, am putut evidenția modul covârșitor în care *A patra cale* l-a influențat pe Daumal, fără să devină însă un mod de gândire urmat de acesta în bloc, fără spirit critic, și fără să îl determine să renunțe la celelalte interese ale sale, precum cel legat de limba și de spiritualitatea sanscrită.

În capitolul final, după studierea celor trei direcții fundamentale, am putut evidenția modul în care acestea au contribuit la crearea, de către Rene Daumal, a unei sinteze profund originale.

Am ilustrat modul în care în contactul cu suprarealiștii, sfaturile primite de la Alexandre de Salzmann, dar și concepte hinduse fundamentale, precum cel de „grade de poezie“ au fost folosite în mod creator de René Daumal pentru definitivarea propriei concepții despre poezie, ilustrată în eseul „*Poésie noire, poésie blanche*“.

Am putut evidenția, de asemenea, modul în care, la elaborarea concepției „poeziei ca hrană“ a contribuit teoria tipurilor de hrană de pe *A patra cale*, îmbogățită de lecturile sanscrite ale poetului – exemplu de utilizare a unui concept spiritual pe tărâm literar.

Am evidențiat, de asemenea, importanța exercițiilor concrete indicate de René Daumal în opera sa – numite de el „rețetele Marelui Joc“ -, ca ilustrare practică a ideii fundamentale de metafizică experimentală și am scos în evidență rolul pe care René Daumal îl acorda metafizicii, care se adresează ființei umane ca întreg, nu doar unuia dintre aspectele acesteia, așa cum se întâmplă cu etica, estetica sau cu filosofia științelor.

În final, am evidențiat modul în care, prin studierea impactului celor mai recente descoperiri ale științei moderne asupra dezvoltării omului și a umanității, precum și prin punerea în dialog a diferitelor discipline – de pildă, în exercițiul de imaginație privind „lirismul matematic“ – René Daumal poate fi considerat un precursor al transdisciplinarității.

VIII 2) DIRECȚII DE CERCETARE

Miza însăși a acestei lucrări – aceea de a prezenta destinul și activitatea lui Rene Daumal în întreaga sa complexitate – nu a permis insistența asupra vreunui dintre elementele componente ale unei activități extrem de rodnice – dovadă a acestei rodnicii stând faptul că, la aniversarea centenarului, încă au apărut texte inedite, semnate Rene Daumal.

Acest demers transdisciplinar a scos în evidență – așa cum am constatat deja – aspecte ale activității poetului care, de-a lungul timpului, fie nu au beneficiat care, după părerea noastră, li s-ar fi cuvenit, fie au fost interpretate într-un mod diferit celui propus de noi. De asemenea, studierea traseului spiritual, dar și a celui literar al lui Daumal, fără a ridica bariere între două domenii pe care însuși autorul le-a considerat în permanență strâns legate, au permis evidențierea unor legături și a unor influențe care nu fuseseră analizate anterior.

Prin urmare, putem afirma că această teză reprezintă mai degrabă o bornă de început, și nu una de final, „o experiență determinantă“, folosind cuvintele lui René Daumal, experiență care cere continuitate și care invită la aprofundarea anumitor aspecte ce, pe parcursul studiului, au putut fi atinse numai în mod tangențial. În cele ce urmează, vom oferi câteva exemple, în acest sens.

Perioada *Marelui Joc* și relațiile cu avangarda literară reprezintă aspectul activității lui Rene Daumal care s-a aflat cel mai pregnant în atenția criticilor literari. În consecință, nu am insistat în mod deosebit asupra sa, preferând să aducem în discuție doar textele fundamentale și aspectele care au marcat evoluția pe termen lung a poetului. Și în această privință însă, considerăm că sunt aspecte în privința cărora cercetarea noastră trebuie aprofundată.

Spre exemplu, am constatat deja multiple asemănări între criticile pe care René Daumal le aduce suprarealiștilor din jurul lui André Breton și caracterizarea pe care o face așa-numiților „poeți negri“.acestea sunt, uneori, la fel de dure ca acuzele aduse poezilor tradiționaliști.

În schimb, există fragmente din recenzia la „Nadja“ în care Breton e apreciat tocmai pentru evitarea unei operațiuni poetice care ar fi servit subumanul: deturnarea sensului cuvintelor. Ar fi interesant de constatat în ce măsură se regăsesc în poezii albe și poezii negre concepțiile despre poezie și creațiile literare ale suprarealiștilor în general și ale lui Breton în special.

Un episod din viața lui Rene Daumal care încă nu a fost cercetat în profunzime îl reprezintă turneul său american, alături de dansatorul hindus Uday Shankar. Acesta are loc la scurt timp după întâlnirea decisivă a lui Daumal cu Alexandre de Salzmann. Astfel, în mod straniu, în chiar momentul în care lua contactul cu *A patra cale*, Daumal alegea o experiență directă a unui reprezentant al celuilalt curent de gândire care l-a influențat major: hinduismul. Apoi, regăsim, în scrisorile poetului către doamna de Salzmann, relatări ale unor întâlniri la care a participat și dansatorul hindus. Această ilustrare în practică a dialogului între hinduism și *A patra cale*, orientări spirituale care au contribuit decisiv la formularea, de către Daumal, a unei concepții proprii despre viață și despre lume, merită, după opinia noastră, mai multă atenție.

Metoda obținerii de informații referitoare la modul în care Daumal recepta *A patra cale* prin intermediul scrisorilor adresate unor persoane care nu aveau legătură directă cu această orientare spirituală ni se pare una fructuoasă, astfel că intenționăm să o folosim și în alt sens, folosind de această dată corespondența lui Rene Daumal cu Jeanne de Salzmann pentru a acorda atenție tocmai aspectelor care nu au legătură cu *A patra cale*. Astfel, vom putea – sperăm – să formulăm concluzii referitoare la măsura și la modul în care exercițiile specifice acestei școli spirituale și-au găsit aplicarea în viața de zi cu zi, în activitatea cotidiană a poetului. Până acum, a fost studiat cu preponderență impactul acestora asupra concepției sale religioase și asupra operei sale literare.

Am constatat apoi, pe parcursul acestui studiu, faptul că René Daumal se referă la două personalități de origine română: Pius Servien și Benjamin Fondane. Analiza modului în care poetul s-a intersectat cu reprezentanții de origine română ai avangardei – care au avut o prezență consistentă în Parisul epocii respective – merită aprofundată și ne exprimăm speranța că, din acest punct de vedere, vom avea parte de surprize plăcute.

În fine, am putut observa, îndeosebi în analiza studiului „*Les limites du langage philosophique et les savoirs traditionnels*“ pașii făcuți de autor în elaborarea unei concepții

proprii asupra educației. Ne propunem să aprofundăm această direcție de cercetare, având în vedere și faptul că, tocmai pentru conceptul de „educație integrală”, René Daumal este citat inclusiv în „Transdisciplinaritatea. Manifest.”

IX BIBLIOGRAFIE

1) BIBLIOGRAFIE PRINCIPALĂ

A) Opera lui Rene Daumal

*** *Le Grand Jeu*, Ce Cahier reproduit intégralement les textes parus dans les trois numéros publiés de la revue *Le Grand Jeu*, et d'importants textes rassemblés par Marc Thivolet, L'Herne, *L'écriture des vivants*, Série dirigée et établie par Pierre Bernard, 1968, Paris

*** *René Daumal, Dossier* Conçu et dirigé par Pascal Sigoda, Les dossiers H, L'Age d'homme, 1993 ;

*** *Le Grand Jeu. Collection complète*, Editions Jean-Michel Place, Paris, 1977

Rene Daumal, *Le Contre-Ciel suivi de Les dernières paroles du poete, Preface de Claudio Rugafiori*, Gallimard, 1970;

Rene Daumal, *L'evidence absurde, Essais et Notes, I (1926-1934), Edition etablie par Cludio Rugafiori*, Paris, Gallimrg, 1972 ;

Rene Daumal, *La Grande Beuverie, nouvelle edition etablie par Claudio Rugafiori*, Gallimard, 1980;

René Daumal, *Le Catéchisme*, illustré par Maurice Henry, Editions de La Grive, 1968

René Daumal ou le retour à soi, texts inédits de René Daumal, Etudes sur son oeuvre, L'Originel, Paris, 1981

René Daumal, *Chroniques cinématographiques. 1934 (Aujourd'hui)*, Au Signe de la Licorne, 2004

René Daumal, *Lettre sur l'art de mentir*, in „Fusees”, 1re année, numero special aout-septembre 1942, nos 4 et 5, Sincerite

René Daumal, *Essais et notes, I, Chaque fois que l'aube paraît*, Gallimard, 1953

René Daumal, *Les Pouvoirs de la parole, Essais et Notes, II (1933 – 1943)*, Edition établie par Cludio Rugafiori, Gallimard, 1981 ;

René Daumal, *Tu t'es toujours trompé*, Edition établie et présentée par Jack Daumal, Mercure de France, 1970 ;

René Daumal, *Bharata. L'origine du theatre. La poesie et la musique en Inde, traductions de texts sacres et profanes. Introduction de Jacques Masui*, Gallimard, 1970

René Daumal, *Rapt*, in Benjamine Fondane, *Ecrits pour le cinema. Le muet et le parlant. nouvelle edition. textes reunis et presentes par Michel Carassou, Olivier Salazar-Ferrer et Ramona Fotiade*, publie avec le concours du Centre National du Livre, editions Non Lieu Verdier/poche, 2007

René Daumal, *Le Mont Analogue, roman d'aventures alpines, non euclidiennes et symboliquement authentiques*, Gallimard, 2003

Rene Daumal, *Muntele Analog*, prefață de Basarab Nicolescu, traducere de Marius Cristian Ene, Editura Niculescu, București, 2009;

Rene Daumal, *La Grande Beuverie*, nouvelle edition etablie par Claudio rugafiori, Gallimard, 1980

B) Documente privitoare la activitatea lui Rene Daumal

Roger Gilbert-Lecomte, *Correspondance. Lettres adressées a René Daumal, Roger Vailland, René Maublanc, Pierre Minet, Vera Milanova et Jean Puyaubert, préface et notes de Pierre Minet*, Gallimard, 1971 ;

Rene Daumal, *Correspondence, I 1915-1928*, Editions etablie, presente et adnotee par H. J. Maxwell, Gallimard, 1992

Rene Daumal, *Correspondance, II, 1929-1932*, édition établie, présenté et annotée par H : J : Maxwell , Gallimard, 1994 ;

Rene Daumal, *Correspondence, III, 1933-1944*, Edition etablie, presentee et annotee par H. J. Maxwell et C. Rugafiori, Gallimard, 1996

Rene Daumal, *Lettres a ses amis*, I, Gallimard, 1958

Rene Daumal, *Letters on the search of awakening, 1930-1944, translation by Gabriela Ansari and Roger Lipsey, introduction by Roger Lipsey*, Dolmen Meadow Editions, Toronto,

Documents spirituels. I. Jacques Masti, De la vie interieure,. Choix de texts, Editions des Cahiers du Sud,

C) Studii despre viața și activitatea lui Rene Daumal

*** *Grand Jeu et surréalisme. Reims, Paris, Prague*, Le Ludion, Musée de beaux-arts de la ville de Reims, 2003 ;

*** *René Daumal ou le perpétuel incandescent*, Etudes, Temoignages, documents inedit, (sous la direction de Basarab Nicolescu și Jean-Philippe de Tonnac), Bois d'Orion, Ile-sur-la Sorgue, Franta, 2008 ;

*** Rene Daumal, *Le desir d'être*, (sous la direction de Philippe Vaillant), Collection Les 3 Mondes, 2009

*** *Exposition René Daumal*, Exposition conçue par Pascal Sigoda et Annie Bissarette au Lycée Chanzy et réalisée dans le cadre d'un projet d'action éducative et en collaboration avec la Ville de Charleville-Mézières, Lycée Chanzy, 16-21 avril 1984, Musée Rimbaud, 25 avril-20 mai 1984, Dessin de Claude-Henri Fournerie.

*** *René Daumal dans la courbure de la science*, în „Le Lettre de Pagicaire”, mai-juin-juillet 1994, - numéro spécial -, numéro 1,

La parole proximale de René Daumal ou les pouvoirs du silence, texte paru en 1993 dans „Le Dossier H Spécial Daumal” aux Editions de L'Age de l'homme

René Daumal et ses abords immédiats, dossier établi, présenté et annoté par Pascal Sigoda, Editeur Mont analogue, 1994

La voie de René Daumal du Grand Jeu au Mont analogue, communication bibliographie international, 1964-1967, 5, 1967-1968,

Le non-dualisme de Spinoza – Daumal ou la dynamite philosophique (pp. 769-787) în „La Nouvelle Revue Française”, 22e année, No 248, 1er mai 1934,

Rene Daumal – „La Grive”, No 135-136, 40 annee, juillet-decembre 1967,

Rene Daumal, *Poesie blanche et poesie noire* în „Fontaine, De la poesie comme exercice spiritual (Revue mensuelle de la poesie et des letters francaises“, 19-20)

Antologie des philosophes francais contemporains, deuxieme edition, edition du Sagittaire (Anciennes Editions Kra),

Special ni vu, ni connu, no 2, juin 1997, sans droit d’auteur ni d’editeur, faites circuler! Prix selon votre appreciation

Jean Bies, *Rene Daumal, une etude de... avec un choix de texts une bibliographie des illustrations*, Editions Seghers, 1973

Philippe van den Broeck, *Rene Daumal, Pataphysicien?*, în „Les dossiers H – Rene Daumal“, martie 1993, pp. 79-84

Pascal Boue, *Le narrateur et ses doubles dans La grande beuverie de René Daumal*, texte paru dans la revue „Littératures” en 1988 (<http://www.multimania.com/pag/narrate.htm>)

Karine Guihard, *La mort et la quete de l’absolu dans l’oeuvre de Rene Daumal*, memoire de maitrise de lettres modernes, septembre 1997, Universite du Maine, UFR Lettres modernes;

Pierre Minet, *A Defaite, Confessions*, Editions Jacques Antoine, 1973

Emilio Saura, *Rene Daumal y la „ensenanza” de Gurdjieff* (<http://www.geocities.com/symbolos/s8saura.htm>)

Kathleen Ferrick Rosenblatt, *René Daumal au-delà de l'horizon*, Jose Corti, Paris, 1992;

Kathleen Ferrick Rosenblatt, *René Daumal, The Life and Work of a Mystic Guide*, Suny Press, New York, 1999

Jean-Philippe de Tonnac, *René Daumal, l'archange*, Bernard Grasset, Paris, 1998;

Jean Philippe de Tonnac, *René Daumal L'archange*, Paris, Grasset, 1998

D) Studii transdisciplinare

Pompiliu Crăciunescu, *Eminescu, paradisul infernal și transcosmologia*, Prefață de Basarab Nicolescu, Iași, Editura Junimea, 2004;

Pompiliu Crăciunescu, *Vintilă Horia: Translittérature et réalité*, Éd. l'Homme indivis, 2008.

Ilie, Emanuela, *Basarab Nicolescu, eseu monografic*, Editura Timpul, Iași, 2008.

Morin, Edgar, *Paradigma pierdută: natura umană, traducere de Iulian Popescu*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 1999.

Basarab Nicolescu (ed.), *Le sacré aujourd'hui*, Rocher, Colecția „Transdisciplinarité”, Monaco, 2003; Basarab Nicolescu, „Le tiers et le sacré”, în Basarab Nicolescu (ed.), *Le sacré aujourd'hui*, Rocher, Colecția „Transdisciplinarité”, Monaco, 2003

Basarab Nicolescu și Magda Stavinschi (eds.), *Science and Orthodoxy, a Necessary Dialogue*, Editura Curtea Veche, Colecția Știință și Religie, București, 2006

Basarab Nicolescu, *Transdisciplinarity – past, present and future*, în Bertus Haverkort și Coen Reijntjes (eds.) „Moving worldviews – reshaping sciences, policies and practices for endogenous sustainable development”, Compas Editions: Holland, pp. 142-166, 2006

Basarab Nicolescu, *Noi, particula și lumea, traducere din limba franceză de Vasile Sporici*, Editura Junimea, Iași, 2007 ;

Basarab Nicolescu, *Transdisciplinaritatea. Manifest, traducere din limba franceză de Horia Mihail Vasilescu*, Editura Junimea, Iași, 2007 ;

Basarab Nicolescu, *Teoreme poetice*, traducere din limba franceză de L. M. Arcade, Prefață de Michel Camus, Editura Junimea, Iași, 2007 ;

Basarab Nicolescu, *Știința, sensul și evoluția. Eseu asupra lui Jakob Boehme, ediția a III-a, prefață de Antoine Faivre, Traducere din limba franceză de Aurelia Batali*, Cartea Românească, 2007 ;

Basarab Nicolescu, *Știința, sensul și evoluția. Eseu asupra lui Jakob Bohme, ediția a III-a, cu o prefață de Antoine Faivre*, traducere din limba franceză de Aurelia Batali, Editura Cartea Românească, București, 2007,

Basarab Nicolescu, „Spiritual dimension of democracy – utopia or necessity”, în Andrei Marga, Theodor Bercheim și Jan Sadlak (eds.), „Living in Truth“, Cluj University Press, Cluj-Napoca, 2008

Basarab Nicolescu, „Câteva considerații asupra neo-ateismului contemporan”, Tabor, nr. 5, august 2008

Basarab Nicolescu, *În oglinda destinului. Eseuri autobiografice*, Editura Ideea Europeană, 2009;

Basarab Nicolescu, *Ce este Realitatea? – reflecții în jurul operei lui Stephane Lupasco*, traducere din limba franceză de Simona Modreanu, Editura Junimea, Colecția ANANTA. Studii transdisciplinare, Iași, 2009,

2) BIBLIOGRAFIE SECUNDARĂ

A) Studii despre suprarealism și mișcarea de avangardă

André Breton, *What is Surrealism? Selected Writings*, edited and introduced by Franklin Rosemont, Pathfinder Press, New York, 1978. *What is Surrealism?* este titlul conferinței ținute de Breton la Bruxelles pe data de 1 iunie 1934

Findlay, Carter Vaughn and John Alexander Murray Rothney, *Western Intellectual and Artistic Life*, Twentieth Century World, 3rd Ed. Boston: Houghton Mifflin Company, 1994.

Néret, Gilles, Salvador Dalí, traducere de Constantin Lucian, editura Noi Media Print și Taschen, București, 2003.

Alfred Jarry, *Ubu*, Editura Paralela 45, București, 2009

Petrisor-Claudiu Militaru, *Surrealism and Modern Science - A transdisciplinary approach / Surréalisme et science moderne - Une approche transdisciplinaire / Suprarealismul și știința modernă - O abordare transdisciplinară*, thèse de doctorat en Philosophie (Etudes Transdisciplinaires), Babes-Bolyai University of Cluj-Napoca / Université Babes-Bolyai de Cluj-Napoca / Universitatea Babes-Bolyai din Cluj-Napoca, Cluj-Napoca, Roumanie, 2010, 233 pages.

Ovidiu Morar, *Avangardismul românesc*, Editura Fundației Culturale „Ideea Europeană”, București, 2005.

Ovidiu Morar, *Avatarurile suprarealismului românesc*, Editura Univers., București, 2003.

Ovidiu Morar, *Scriitori evrei din România*, Editura Fundației Culturale „Ideea Europeană”, București, 2006.

Ion Pop, *Din avangardă spre ariergardă*, Editura Vinea, București, 2010.

Ion Pop, *Avangarda în literatura română*, Colecția „Sinteze”, Editura Atlas, București, 2000.

Ion Pop, *Jocul poeziei*, Editura Cartea Românească, București, 1985.

Ion Pop, *Avangardismul poetic românesc*, Editura pentru Literatură, București, 1969.

Sebbag, Georges, *Suprarealismul, traducere de Marius Ghica*, Editura Cartea Românească, București, 1999.

B) Studii despre spiritualitatea hindusă

*** *Bhagavad-Gita, Traducere din limba sanscrită, notă introductivă, comentarii și note de Sergiu Al. George*, Editura Herald, București, 1998;

*** *Bhagavad Gita așa cum este ea, Ediția a doua, Textul original sanscrit, transcrierea cu caractere romane, echivalentele românești, traducere și comentarii detaliate de Grația Sa Divină A. C. Bhaktivedanta Swami Prabhupada*, The Bhaktivedanta Book Trust, 2007;

*** *Cartea tibetană a mortilor - Bardo Thodol, traducere de Horia Al. Cabuti*, Editura Herald, București, 2011

Ananda K. Coomaraswamy, *Hinduism și buddhism* (note de lectură), Editura Humanitas, București, 2006.

Rene Guenon, *Introducere generală în studiul doctrinelor hinduse*, Editura Herald, 2006;

Dalai Lama, *Comorile buddhismului tibetan, traducere de Dan Chiaburu și claudia Marinescu*, Editura Herald, București, 2008,

Geshe Rabten, *Comorile Dharmei, traducere de Mircea Costin Glăvan*, Editura Herald, București, 2004;

Gonsar Rinpoche, *Esența doctrinei buddhiste, traducere de Mircea Costin Glăvan*, Editura Herald, București, 2010

C) Studii despre A patra cale

G. I. Gurdjieff, *Recits de Belzebuth a son petit-fils, Critique objectivement impartiale de la vie des hommes*, ouvrage traduit du russe par Jeanne de Salzmann avec l'aide de Henri Tracol, Edition du Rocher, 1996;

G. I. Gurdjieff, *Întâlniri cu oameni remarcabili*, Editura Niculescu, Bucuresti, 2006

P. D. Ouspenski, *Fragments d'un enseignement inconnu*, Editions Stock, 1949

P. D. Ouspenski, *În căutarea miraculosului – fragmente dintr-o învățătură necunoscută*, Editura Prior Pages, 2000;

Basarab Nicolescu, *Gurdjieff's Philosophy of Nature* in „Gurdjieff: Essays and Refections on the Man and his Teaching“, Editors: Jacob needleman and George Baker, The continuum International Publishing Group Inc., New York, 2004;

3) CONTRIBUȚII PERSONALE

Traduceri:

Rene Daumal, *Muntele Analog*, prefată de Basarab Nicolescu, traducere de Marius Cristian Ene, Editura Niculescu, București, 2009;

Kathleen Ferrick Rosenblatt, *Rene Daumal văzut din Statele Unite*, traducere a eseului *René Daumal vu des Etats-Unis*, apărut în „*René Daumal ou le perpétuel incandescent*“, Etudes, Temoignages, documents inedits, (sous la direction de Basarab Nicolescu și Jean-Philippe de Tonnac), Bois d'Orion, Ile-sur-la Sorgue, Franta, 2008, pp. 163-167, în „Sisif“, nr. 28-29, 1 februarie 2011 – traducere de Marius Cristian Ene ;

Studii

Marius-Cristian Ene, *Rene Daumal și poezia albă* în „Analele Universității din Craiova, seria Științe filologice, Literatură română, universală și comparată“, Anul XXXII, nr. 1-2, 2010, pp. 126-139;

Marius Cristian Ene, *Rene Daumal, Căutătorul care îndeamnă la căutare* în „Sisif“, nr. 28-29, 1 februarie 2011;

Conferințe:

Marius Cristian Ene, *Poezia și matematica în opera lui Rene Daumal*, Eugen Barbu și Basarab Nicolescu, comunicare susținută în cadrul Școlii de vară „Interacțiunea între știință, spiritualitate, artă și societate –Aspecte transdisciplinare, Sala Nicolae Ivan, Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, 17 aprilie 2010.

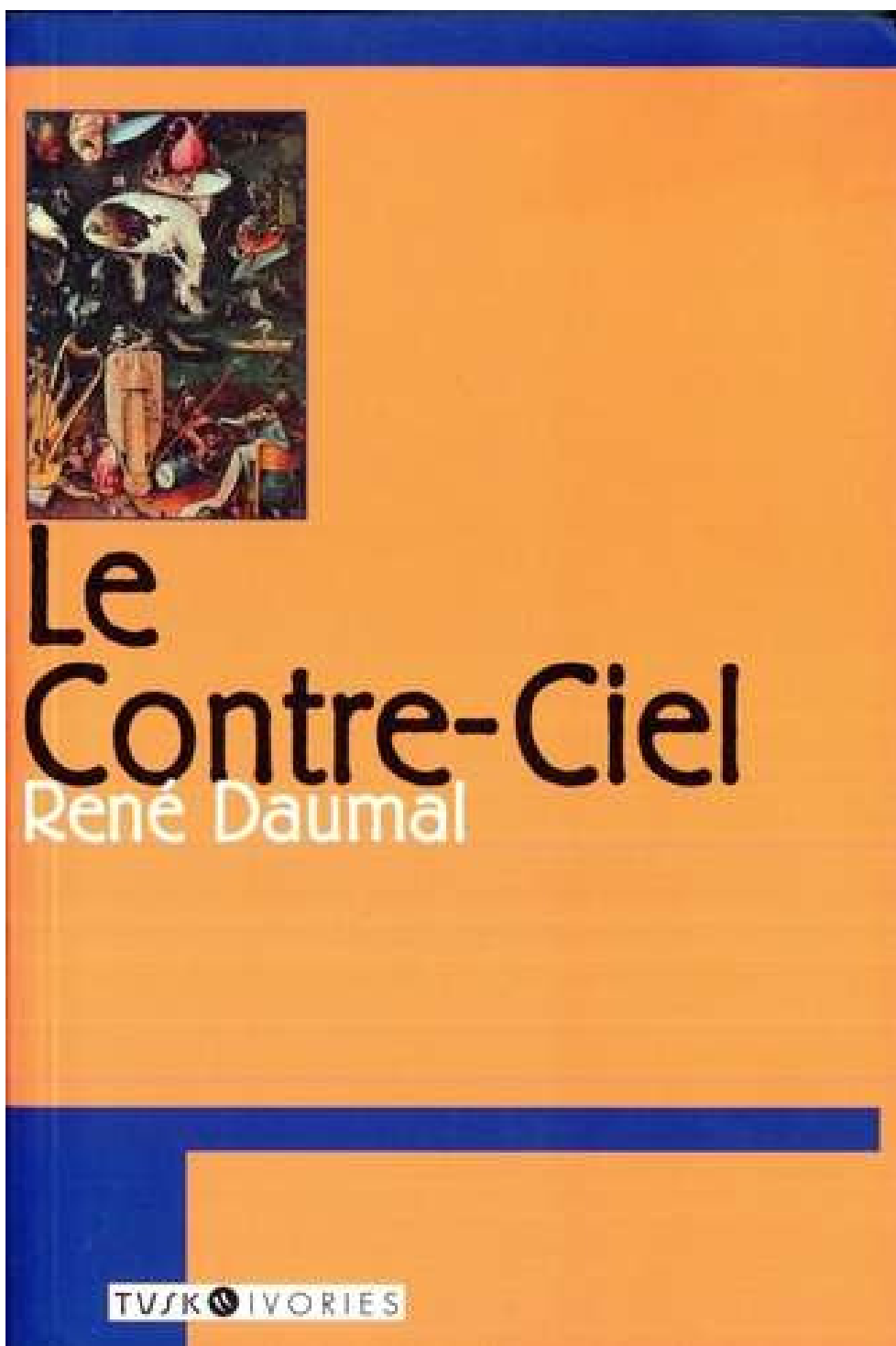
Interviuri

Dacă știința și religia vor accepta să dialogheze, atunci orbul va vedea și surdul va auzi, Interviu cu Basarab Nicolescu realizat de Petrișor Militaru și Marius Ene, apărut în „Convorbiri literare“, Iași, februarie 2010, pp. 10-16 și Sisif, nr. 26-27, 1 februarie 2010;

ANEXE

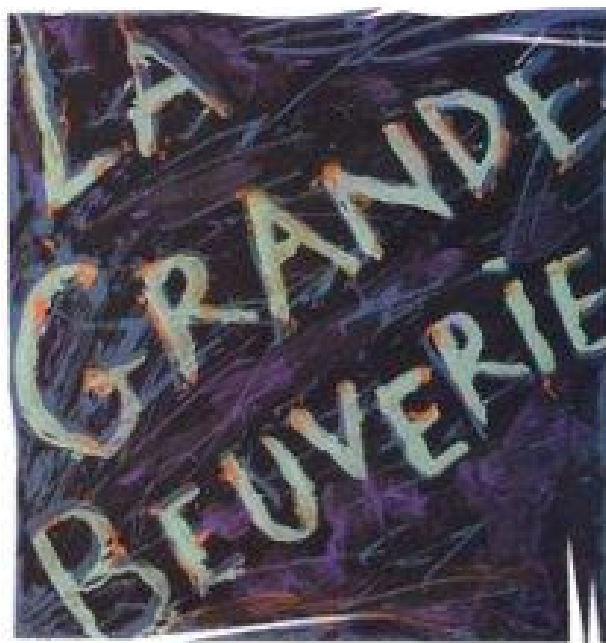

Le Grand Jeu – coperta

Le Contre-Ciel – coperta

RENÉ DAUMAL

L'IMAGINAIRE
GALLIMARD

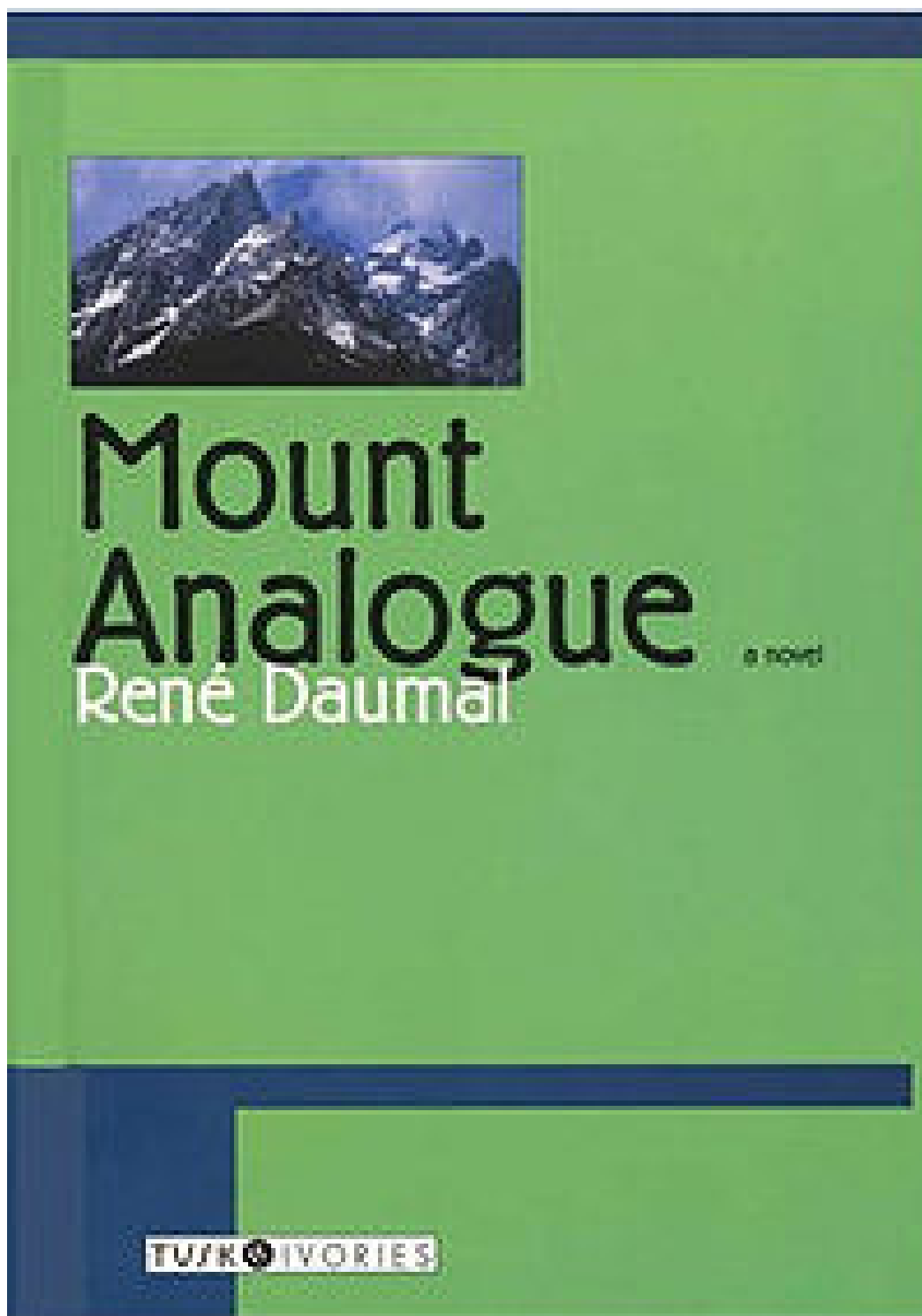
La Grande Beuverie - coperta

RENÉ DAUMAL

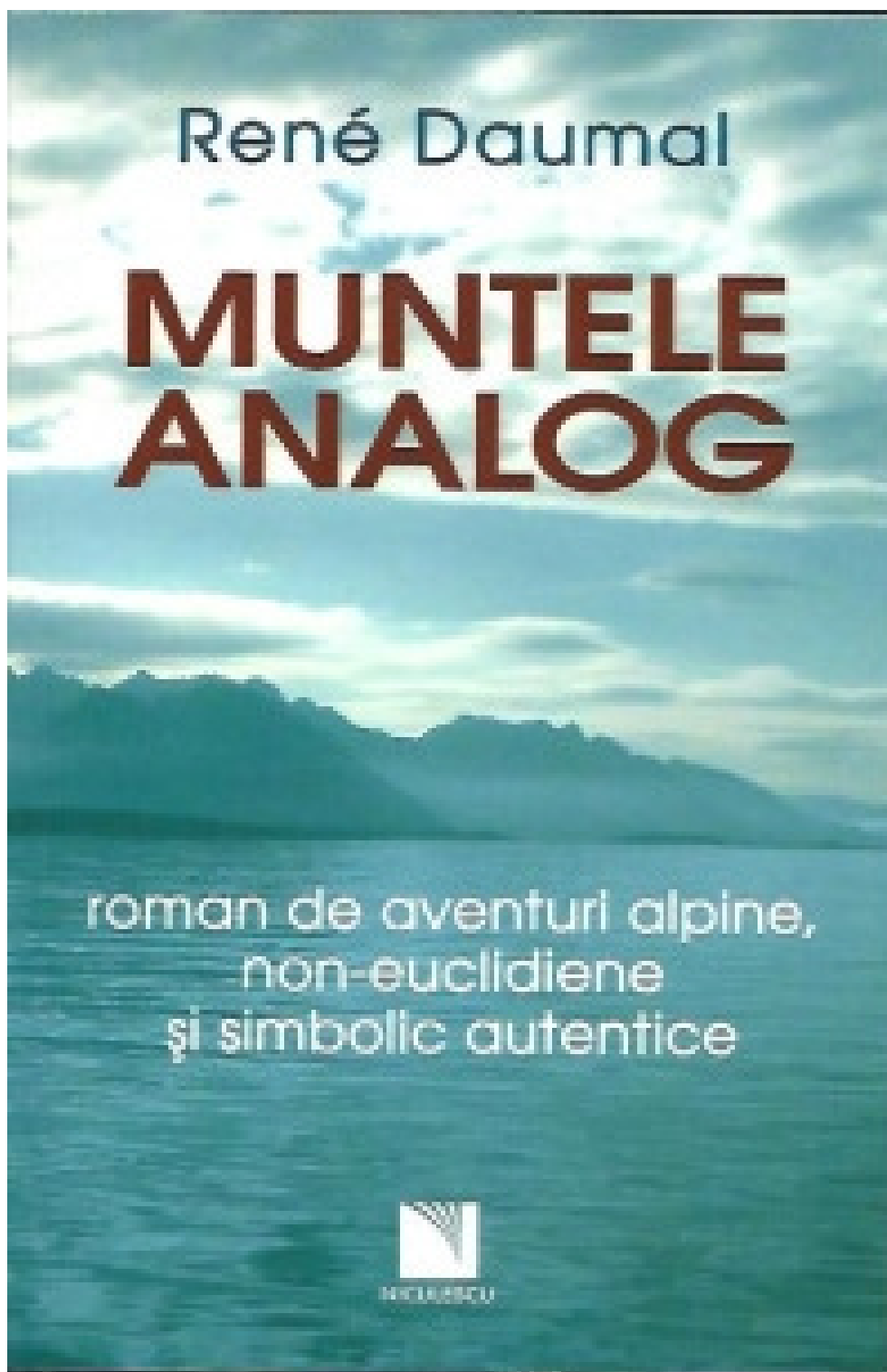
Le
Mont
Analogue

L'IMAGINAIRE
GALLIMARD

Le Mont Analogue- coperta ediției franceze

Mount Analogue – coperta ediției engleze

Muntele Analog – ediția în limba română

Rene Daumal